

300
H 46

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
300 H 46

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
300 H 46

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
300 H 46

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
300 H 46

KW 300 H 46

~~III A 61~~

(2. ch. L. 56. d)

186. 16

PHILOSOPHIA
S. SCRIPTURÆ
INTERPRESES;

Exercitatio Paradoxa,

In quâ, veram Philosophiam infallibilem S. Literas interpretandi Normam esse, apodicticè demonstratur, & discrepantes ab hâc Sententiæ expenduntur, ac refelluntur.

Πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε.

1 Thess. 5. vers. 21.

ELEUTHEROPOLI;

Anno cccclxvi.

PHILOSOPHIA
CRYPTOGAMIA

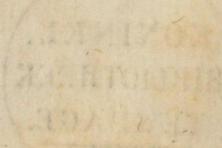
LINNEÆ

ENCycloPEDIA

PLANTARUM PHILOSOPIA
SIVE BOTANICA
SUSCEPTA DE MATERIA MEDICO-
CHIRURGICO-SCIENTIA
EXQUISITIONE, AC RECOLLECTU.

ET HISTORICO-ARTISTICO-

DISCERNENDA.

ФОТОЯНТУЗ
АНДРЕАС

PROLOGUS.

THeologos, simulatque oculos suos conjecterint in
hujus titulum, nomenque Libelli,
non æquò, nec æquali erga illius Autorem animo
affectos fore, quin imò quibusdam bilem motum
iri, nulli dubitamus. Ed enim usque in suis præconceptis,
vel à Magistris acceptis opinionibus securitatis, atque obfir-
mati devenere animi, ut illas omni ex parte veritati consonas,
& instar Oraculorum ab omnibus habendas esse putent; ac
idcircò ægerrimè ferant, maximèque indignentur, si quis, se
ab ipsis seorsim sentire, profiteri, vel adversus ipsos, senten-
tiam illorum impugnaturus, in arenam descendere audeat. Sed
ea est hujus seculi apud nos felicitas, ut parùm curare liceat
istorum hominum iracundiam, atque indignationem, & nihil
aliud, si qui animi adèd impotentis sint, ut ab illis in quem-
quam se abripi patientur, possint, quàm ejus nomen si inno-
tuerit apud plebeculam, & indoctum vulgus malè traducere,
atque invisum reddere. Quò ab incommodo etiam ut nos far-
tos tectos conservaremus, personati in scenam prodire con-
sultum duximus. Et quamvis quidem hòc pactò ipsis non omnis
maledicendi occasio prærepta sit, quin imò eò ipso ansa præ-
beatur, nos convitiis Lucifugæ, aut Tenebrionis sinistrè ex-
cipiendi, quique propriâ suâ conscientiâ teste damnatus, no-
men suum profiteri non ausus fuerit, quòd nullum sibi ipsi ex
hòc scriptò honorem, nullam apud pios laudem meritò ullò
promittere potuerit; Maluimus tamen leve id periculum sub-
ire, cùm sic Andabatarum more aërem tantùm ferituri, & in
ignotum non nisi irrita torturi sint tela, quàm certis illorum
linguæ ictibus nominis professione caput nostrum exponere.
Quod verò honorem laudemque, ex hujus Tractatùs divulga-
tione in nos redundaturos, attinet; scire illos volumus, ità
nobiscum comparatum esse, ut nos nec convitia tangant, nec

P R O L O G U S.

gloriolam captemus, utpote qui unicè hōc in opere Veritati operam dedimus; unde etiam satis superque nobis consciū sumus, si hinc bonam famam, atque existimationem consequimēs fuisset, illam nos, sinon apud istos, istorumque ex nutibus dependens vulgus, saltem apud cordatos, quibusque veritas, quamvis paradoxa, curæ atque cordi est, (quos solos verè piorum nomine dignos censemus) indubie obtenturos fuisse. Verùm non vanæ gloriolæ captationem, non bonæ apud homines opinionis aucupium; sed veritatis propagacionem, proximi utilitatem, & divisi ac dissentientis Christianismi compositionem nos nobis scopum fixisse hōc in tractatu, tūm ex totō illius contextu, tūm ex iis, quæ jamjam dicturi sumus, cuilibet ingenuo lectori, & cui nostra hæc conamina finistrè interpretandi animus non est, luce meridianā clarius patefiet.

Postquam enim, emenſō studiorum Academicorum stadiō, tam Facultatum Superiorum, ut vulgo vocant, quām reliquarum Philosophicarum disciplinarum cognitione, quæ nostris amicorumque votis satisfaceret, tincti, domum nos recepissimus, de novō per otium ruminaturi, atque ad Veritatis trutinam seriō examinaturi, tūm quæ ex doctissimis Cl. nostrorum Præceptorum lectionibus, tūm quæ ex eruditissimis celeberrimorum Authorum libris perlectis, atque monumentis inspectis, totō illius temporis decursu hauseramus; visum fuit, primō animum ad Theologiam appellere, utpote reliquis omnibus multis parafangis præcellentem, cūm & bene beatęque vivendi viam mortalibus monstret, & eos ad æternam animarum salutem, quā nihil est præstabilius optabiliusve, deducere valeat. In hāc autem dum omnem ponimus operam, ac varias Religionis Christianæ Sectas, earumque pugnantes invicem sententias attentè expendimus atque perpendimus, ac inter se conferimus atque dispescimus, haud aliter ferè cum eā hodie, quām priscis temporibus cum Philosophiā comparatum.

P R O L O G U S.

ratus esse videbatur. Quemadmodum enim , quotquot olim exstiterunt Philosophi , commodissime ad duas classes referri queunt , quarum una est Dogmaticorum , qui certam indubitatamque ex veris principiis haustam rerum scientiam docere , ac Discipulis suis tradere præ se ferebant ; altera vero Scepticorum , qui contraria , omnia in dubium revocantes , nihil certò sciri posse pronunciabant : Sic hōc seculō etiam duum similiū generum reperiuntur Theologi , quorum alterum his , alterum illis respondet. Audacter namque maxima inter eos pars , se veram evidentemque rerum Theologicarum è S. Literis depromptam habere notitiam , eamque alios conducefacere prædicant ; cùm contraria alii , si non omnia sua , quām plurima tamen , Religionem Christianam concernentia , tantum verisimiliter è Scripturis petita atque deducta esse , ingenuè fateantur , adeoque illa , tanquam incerta , & dubia , meliori aliorum , saniorique subjiciant judicio , ac , sub correctione , ut ajunt , loquentes , quasi ab illis emendanda propo- nant. Ac quemadmodum etiam antiquitū tota Dogmaticorum Philosophorum classis non in unam coiēre , sed in diver- sas discrepantes pugnantesque abiēre sententias , ac sectas , quales fuere Pithagoræorum , Platonorum , Epicureorum , Stoicorum , Peripateticorum , &c. Similiter etiam nostrā hāc tempestate Theologi Dogmatici circa Christianæ Religionis capita multum inter se dissident , ac varias contrariasque cude- runt , ac etiamnum fovent opiniones , idque tantō animi æstu atque fervore , ut Christianus orbis in partes quasi , atque di- versas Ecclesias fit disceptus atque distractus , illiusque in- colæ animo & moribus non tantum discordes , sed etiam qui- dam capitales inimici facti , quales sunt in Europâ (ut de Asiaticis nihil dicam) Pontificii , Reformati , Lutherani , Ana- baptistæ , Sociniani , Arminiani , & id genus alii. Ac denique ut illi , sic etiam hi , utrorumque quamvis quælibet secta præ cæ- teris se ostentet atque commendet , ac inconcussā veritate sub-

PROLOGUS.

nixam scientiam habere, docereque glorietur ac polliceatur; si non omnia, quam plurima tamen profitentur, atque suis se-
quacibus obtrudunt dogmata, quæ firmo stabiliisque Veritatis
fundamento superimposita vel non sunt, vel, si fortè sint, ejus-
modi esse, demonstrare ac certo ostendere minimè valeant.

De Theologis id verum esse, (ut de Philosophis taceam,
cum ii ad instituti nostri rationem non tam pertineant) patebit
cuilibet, qui nobiscum eorum demonstrandi Methodum ac ra-
tionem penitus inspicere volet. Cum enim inter illos aliqua
de dogmate Fidei ac Morum stabiliendo incidit controversia,
è vestigiō, ut talis professionis homines condecet, ad S. Lite-
ras, infallibile Dei Verbum, tanquam sacram anchoram, se
conferunt atque confugiunt, ex eoque loca quam plurima suæ
sententiæ astruendæ accersunt, atque accumulant, eaque quod
contendunt denotare, ostendere satagunt; at ferè semper rati-
unculis interpretatiunculisque adeò levibus, ut illas mox fa-
cillimō negotiō adversarius refellere queat, allata loca vel suæ
opinioni firmandæ aptandō, vel in alium sensum detorquendō,
cujus impetum atque vires rursum alias, iisdem instructus ar-
mis eadē facilitate postea eludit atque avertit: adeò ut omnes
pugnant, nullus expugnet, ac de Hoste victoriam reportet.

Cum itaque tam miserè cum disciplinarum principe Theo-
logiā comparatum esse, ejusque Doctores, cultores, ac studio-
sos in tantas angustias redactos, tantisque incertitudinum du-
biorumque fluctibus me, atque ipsos immersos animadverte-
rem, animō evolvere cœpi, annon horum malorum fons
posset detegi, ex iisque emergendi affulgeret spes, ac eva-
dendi uspiam occurreret via. In his igitur indagandis dum
omnem cogitationem figo, incidit illicè felicissima illa præ-
stantissimaque Methodus, quam nobilissimus ac incomparabilis
Vir Renatus Des-Cartes,

Primus inaccessum, qui per tot secula Verum
Eruit è tetris longæ caliginis umbris,

Philo-

P R O L O G U S.

Philosophiam ab ipsis restauravit fundamentis , à tot tantisque , quibus scatebat , repurgavit lacunis , ac proprio nativoque restituit nitori ; nempe Præjudiciorum omnium abdicatio seria , & nullius rei nisi clarè distincteque perceptæ assensio atque assertio. Diu multumque reputavi mecum sedulò , an , quem admodum illi in Philosophiâ , sic & mihi in Theologiâ liceret , conduceretque in dubium revocare , quicquid in dubium revocari posset , idque continuò , tanquam falsum , rejicere , donec tandem ad aliquid in Theologiâ firmum ac stabile , quô tutò pedem figere possem , pervenirem. Hic autem dum aliquantulum subsisto , atque animum , ne piscator ictus saperem ,

In partes rapio varias , perque omnia verso , post longam satis seriamque deliberationem , nihil mihi ex istâ dubitatione periculi , nihil damni aut incommodi imminere , deprehendi ; imò verò , cum ipsis in consilium advocarem Theologos , id S. Scripturæ , adeoque , quæ ex ipsâ hauritur , Theologiæ recte intelligendæ atque addiscendæ maximè conducere , aliquos ex iis non infimi subsellii statuere , ac tironibus non obscurè quadere repperi . Sic enim Zanchius Tractat. de S. Scripturâ (qui est in ejus Operum Tom. 8.) quæst. 12. cap. 1. reg. 3. & Scarpus Curs. Theolog. loc. de S. Scripturâ Controvers. 8. Reg. 3. præcipiunt , Ut ad illarum (scil. Scripturarum) Studium , sine ullō præjudiciō , vel è nostrō capite , vel aliorum doctrinis conceptō accedamus ; sed animō candidō , purō , descendique cupidō . Præjudicium enim maximum est profectus impedimentum . Ideo Christus suos à fermento Pharisæorum sibi cavere jussit . Quod etiam spectat Polanus , quando Theolog. Syntagm. lib. 1. cap. 45. quæst. 6. Inter impedimenta inveniendi verum S. Scripturæ sensum quintō locō enumerat Indocilitatem ob præjudicia , quibus plurimi imbuti sunt . Et Ravanellus Bibliothec. Sacr. Titul: de Scripturâ , cùm inter media necessaria ad erendum & consequendum verum ac legitimū Scripturæ sensum , atque ad eadē ad interpretandam Scripturam , requirit animum à pravis affecti-

PROLOGUS.

affectibus & præconceptis opinionibus vacuum. Nec abludit Remonstrantium Confessio , quando ait cap. i. sect. 14. Non doctos tantum Lectores , sed & idiotas mentem eorum , quæ ad æternam salutem necessaria sunt , assequi posse , modò præjudiciò , vana confidentiâ , aliisque pravis affectibus sese occæcari non sinant. Gravissimè autem omnium Zwinglius in libellô de Certitudine & Claritate Verbi Dei (qui reperitur in ejus Operum Tom. i.) cap. 3. hunc in modum. Fateberis te sæpenumerò Scripturas in hunc finem perlegisse , ut verba quedam , quæ sententiæ jam antea conceptæ suffragarentur , excerptes , quibus opinionem tuam , quam mordicùs retinere cupis , confirmares . Hoc , hoc omnium humanarum Traditionum ulcus est , quod acu tetigisse dolet. Quid enim hoc aliud est , quæm sensum proprium Scripturæ testimoniò probare velle , alienum sensum Scripturis ingerere , & errori suo Scripturarum prætextum & patrocinium querere ; ut nimirum Scripturæ locos , repugnantes licet , & invitatos , in tuam sententiam pertrahas , & eos id , quod jam ante tibi persuasum est , loqui cogas ? præjudicia enim nostra jam lata sunt , quæ in manu gestamus , perinde ac si quis à vicinô suô armatâ manu panem petat , quem nisi det , vim sibi inferri sentiet. Quibus exemplum addit , ac postea concludit. Unde nunc colligi potest , quæm parum conveniat violentò animi nostri præjudicio Scripturas accedere. Atque huc etiam videtur pertinere illud tantopere Theologis decantatum Hilarii monitum , *Sensum Scripturis non esse inferendum ; sed è Scripturis petendum*. Tantorum itaque virorum auctoritate , atque ipsius rei veritate permotus ac suffultus , manum operi admovere volui , ac Cartesii vestigiis insistens experiri , num Theologum agendò , atque in Theologiâ , quicquid tanquam dubium ac incertum , removeri potest , removendò , tandem perveniri posset ad aliquid in eâ primum , quod removeri nequeat , quin tota simul corruat atque removeatur , quodque reliquorum omnium dogmatum Theologicorum principium esset atque fundamentum. Huic autem negotio dum incumbo , non diu multumque scrutatus

P R O L O G U S.

tatus fueram , quin sese mox obtulerit omnium in Theologiâ Enunciatorum primum , nempe *Libros V. & N. Testamenti esse infallibile Dei Opt. Max. Verbum*. Siquis enim etiam hoc amo vere atque rejicere vellet , ille jam extra Theologiæ limites profiliret , & non rationibus Theologicis , hoc est , auctoritatibus è Scripturâ petitis ; sed argumentis Historicis , ac aliunde allatis coercendus atque convincendus esset ; in eumque quadraret Aristotelicum illud , *Adversus negantem principia non esse disputandum*. Et quemadmodum tota Jurisprudentia Corpori juris innititur , & sine Lege loqui erubescit Jureconsultus : sic etiam omnis Dei verbô superaedificata est Theologia , & nihil , nisi inde deductum , Theologo adferendum , vel admittendum.

Hôc igitur repertô jactôque Theologiæ omnis fundamentô , ulterius progreedi libuit , atque investigare , quidnam illi proximè superstrui posset , ac deberet. Non multâ nec admodum difficulti animi contentione animadverti , ac reperi , illud esse infallibilem S. Scripturæ Interpretationem. Hâc enim quodd caruerint Theologi , fons exstitit atque origo unica , unde tanta inter Dogmaticos scaturivit opinionum discrepantia , & quod nullus suam præ cæteris veram esse certò atque infallibiliter demonstrare potuerit. Hanc unicam esse horum malorum medlam , unicumque cardinem , in quô proximè post jam stabilitum fundamentum tota versatur Theologia , ex eô constat , quod omnia ejus , tam circa fidem , quam mores dogmata è Scripturâ & peti , & probari debeant , nec inde peti , nec probari possint , nisi illius sensus certò cognitus sit , atque perspectus. Unde etiam in suis disputationibus omnium generum , omnium ætatum , atque regionum Theologi Christiani unicè semper in id incubuerunt , omnesque sui ingenii , suæque doctrinæ nervos intenderunt , ut Scripturam id quod ipsi , & non quod adversarii dicunt , significatum velle persuadeant , atque ostendant. Hæc autem postquam deprehendi , exemplò

* *

ani-

PROLOGUS.

animum appuli ad inquisitionem Methodi , quâ verus S. Literarum sensus erui , ac erutum esse demonstrari ; & aliorum falsa interpretamenta detegi , ac istiusmodi esse , ostendi queat ; atque hæc omnia quidem certo atque infallibiliter ; non enim super arenam , sed petram ædificare animus erat Sacrosanctæ Theologiæ Palatum , & quidem ita , ut quando descendit nimbus , veniunt flumina , & flant venti , inque nostrum incidunt irruuntque ædificium , illud non corruat , non cedat , neque vacillet , sed inconcussum ac stabile permaneat , atque omnes aëris injurias , inimicorumque insultus atque impetus impavidè exspectet , atque aspernetur. Consului itaque omnis generis , omnium locorum atque seculorum Theologos , perpendi quidnam illi de S. Literas interpretandi Methodo statuant , investigavi , quamnam ipsi expositionis normam adhibeant ; At nihil , quod animo meo plenè satisfaceret , invenire potui. Unde relictis omnibus illis , quid propriō marte possem , & quo usque vires pertingerent meæ , periculum facere libuit ; ac tandem post arduam operosamque disquisitionem in hanc incidi , cui plenissimè acquiesco , quam certam esse atque infallibilem nullus dubito , quamque publico Theologorum examini in præsentia expono , quodnam de eâ judicium ferent experturus , atque exspectaturus .

Auctor itaque sum omnibus singulisque Lectoribus meis , ut cuncta , quæ hoc tractatulò orbi Theologico imus propositum , accuratè ac diligenter inspiciant atque excutiant , rigidiſſimo examini subjiciant , ac ad indubitatae Veritatis trutinam appendant atque expendant , ut illam mecum agnoscant & profiteantur , si bene rem gessero , fin secus , mecum non errent ; non enim mihi

Solamen misero socios habuisse malorum ,
ut pote cui erranti à non errantibus rectam viam monstrari
unicè in votis est. Unde non concinnitate vocum , non ornatâ
compositione verborum , non flosculis ac pigmentis Oratorum
te ,

P R O L O G U S.

te, Lector, in nostrā sententiam pellicere, sed rem totam
nudē & simpliciter ob oculos ponere, atque apodicticis ratio-
nibus demonstrare volui. Non movere, sed docere animus est.
Quamobrem etiam te adulazione nullā, nullis blandiusculis no-
minibus, ut Scriptorum mos est, in hujus præfationis limine
demulcere, mihiq[ue] conciliare studui. Perinde enim est, sisne
candidus, an ater, cūm & aterrimum, imò acerrimum te ex-
optem. Mihi quippe pariter ac tibi in publicum prodit hoc
scriptum. Si enim demonstratam Veritatem agnoscas, id to-
tum in tuum cedet commodum; sin verò repudies, tuo id erit
damno; sin autem lapsum me fuisse deprehendas atque osten-
das, id mihi erit emolumento, ac te sic atrum fuisse gaudio.
Veritas namq[ue] sola atque unica est, ad quam heīc collimo:
Hanc si non quæras ne perge, sin quæras audacter lege, per-
lege, relege, ventila atque examina, ac tandem

Vive, vale, &, siquid novisti rectius istis,
Candidus imperti; si non, his utere mecum.

ERRATA

E R R A T A,

Quæ, dum ab impressione abest Auctor, irrepserunt
Typographica, graviora sic corrigat benevolus Lector.

Pag. 2. lin. antepen. Descrepantium, *lege* Discrepantium. pag. 5. lin. antepen. Materialia, *lege* Materialia. pag. 6. lin. 28. unicus *lege* unicus. pag. 7. lin. 35. quem dum, *lege* quem, dum. lin. 36. pronunciabat in, *lege* pronunciabat, in. pag. 9 lin. 15. Novæ, *lege* Novi. lin. 30. vocabula, *lege* vocabula. lin. 31. omne, *lege* omnes. pag. 11. lin. 28. simul, *lege* simul. pag. 12. lin. 2. vocabula præter, *lege* vocabula, præter. lin. 4. deducti ut, *lege* deducti, ut. lin. 31. crederunt, *lege* crediderunt. pag. 16. lin. 8. coniunctione, *lege* coniunctione. lin. 29. pro, præter, *lege* pro præter. pag. 17. lin. 25. secundæ, *lege* & secundæ. pag. 18. lin. 36. por, *lege* pro. pag. 19. lin. 8. denotat abusivè, ; vero, *lege* denotat; abusivè vero. lin. 20. subiecti, inferiora, *lege* subjecti inferiora. pag. 24. lin. 24. variorum, *lege* variarum. lin. 35. æquus & equis, *lege* æquus & equis. pag. 33. lin. 35. Hæc, *lege* 5. Hæc. pag. 39. lin. 2. tale, etiam, *lege* tale etiam. pag. 45. lin. 17. quævis, *lege* quodvis. lin. 20. animo, *lege* animis. pag. 50. lin. 8. ambiebant, *lege* ambabant. pag. 51. lin. 15. exercuerunt, *lege* exercuerunt. pag. 53. lin. ultim. Speritu, *lege* Spiritu. pag. 57. lin. 16. Camus, *lege* Canus. lin. 32. ad modum, *lege* admodum. lin. 35. ferre, *lege* ferre. pag. 58. lin. 1. fontibus, *lege* frontibus. lin. 14. covenire, *lege* convenire. lin. 24. hōc, *lege* hāc. pag. 59. lin. 23. linime, *lege* limine. pag. 60. lin. 21. Consilium, *lege* Concilium. pag. 61. lin. 10. Diximus, *lege* Duximus. lin. 36. ostendimus, *lege* ostendemus. pag. 62. lin. 36. Caronicum, *lege* Canonicum. pag. 63. lin. 35. At, *lege* Ad. pag. 64. lin. 30. obdoxiūm, *lege* obnoxium. pag. 80. lin. 3. antecedentibus, *lege* antecedentibus. pag. 82. lin. 31. Eidei, *lege* Fidei. pag. 83. lin. 16. argum. 19. *lege* argum. 14. pag. 86. lin. 7. possit, *lege* posset. pag. 93. lin. ult. illos. *lege* illas. pag. 97. lin. penult. puō, *lege* quō. pag. 100. lin. 30. ipsarum, *lege* ipsorum. lin. 36. rationandi. *lege* ratiocinandi. pag. 103. lin. 21. necessarium, *lege* necessariam cum. lin. 36. opponit. Joan. *lege* opposuit Joan. In Epilogo. pag. 1. lin. 16. basis cui, reliqui, *lege* basis, cui reliqui. pag. 4. lin. 29. inventurus discrepantium, *lege* inventurum discrepantias. pag. 5. lin. 23. tractatio, *lege* tractatio. lin. 28. tucti, *lege* tectam teneri.

PHILO-

PHILOSOPHIA
S. SCRIPTURÆ
INTERPRES.

EXERCITATIO PARADOXA.

CAP. I.

1. *Quæstionis dignitas.* 2. *Exercitationis summa Capitula.*

I. **V**iguit jam inde à Reformationis primordiis, Pontificios inter ac Evangelicos, gravis magnique momenti Quæstio circa jus, infallibilemque sacrosanctas Scripturas Interpretandi normam. Nec quidem temerè. Cùm enim Novi Veterisque Testamenti codices ab omnibus, qui Christo nomen dedere, pro Dei verbô, ac unicô (exceptis solis Pontificiis, qui Traditiones, & Ecclesiæ placita superaddunt) agnoscantur habeanturque principiô, ex quô omnia tum Fidei tum Morum dogmata peti debeant; quæcumque circa ista emergere porrò poterunt difficultates, ad hoc unum Interpretationis punctum vergere, ac confluere, in eâque solâ cunctorum inter Christianos dissidiorum disceptationumque versari cardinem, nemo, qui Theologiam vel à limine salutavit, ibit inficias. Atque hinc etiam luce meridianâ clariûs consequitur, illi, qui verum genuinumque divinarum Literarum sensum indicare valet, ac demonstrare certò atque indubitate, soli concessum esse, de Fide Moribusque firmum quid ac immobile statuere, ac aliud sentientes refutare, atque convincere. Cùm contrà, quibus hæc denegata est prærogativa, reliqui super arenam ædificant, ac incassùm tantùm verba fundant, aut siquid fortassis huic illi minimè pertinaci ac nimium credulo persuadeant, id adeò infirmis & labantibus subnixum sit fundamentis, ut etiam levissimô diversum statuminantium conamine disjici queat, ac destrui. Quod verò, hâc interpretandi dote destituti, sibi sacros libros exponendos

A

in

in manus sumpserunt Theologi, radix exstitit atque fons, ex quibus tot inter Christianos discrepantes pullularunt sententiæ, tot adversis pugnantes frontibus scaturiverunt sectæ, tot profluxerunt scismata, quæ Christianum in orbem à jactis illius fundamentis continuò infestârunt, atque etiamnum infestant indies, adeò ut illius incolæ telis, quæ in Ethnicos, Judæos, Mahometanos, communes illos cœlestis doctrinæ hostes, torquenda erant, mutua in pectora maximò veritatis damnô abuti miserè cogantur. Neque divisa lacri Christianismi membra cœadunari, tótque ad eundem capita sensum meliore mihi remedio redigi posse videntur, quam eodem illō, quō morbus præveniri atque præcaveri poterat, Normâ scilicet, atque regulâ certâ, minimèque fallaci, ad quam, tanquam ad Lydium lapidem, omnis Interpretationis veritas, exigatur, exploretur, dijudicetur. Quocirca illorum minimè contempnenda, multò minus insectanda; verùm maximis extollenda laudibus ac promovenda est opera, qui illi reperiundæ ingenii sui intenderunt nervos, studiorumque suorum partem consecrârunt. Unde nec ego, quamvis novus, atque in hâc palæstrâ ruditus athleta, me in hujus indagatione aliquid temporis ac laboris impendisse erubescam, quidque istâ in re profecrim atque effecerim Traçtatulô hōc impræsentiarum Theologico exponere orbi minimè verebor. Evidem neque rixandi aut contradicendi libido, neque lucri cupiditas, neque gloriæ studium; sed, ut ad investigandum impulit, sic ad scribendum excitavit solus sincerusque Veritatis amor: quam mecum omnes, qui mente attentâ, ac à præjudiciorum nebulis liberâ rem sedulò examinare, paucasque has pagellas perlegere dignabuntur, assecuturos, spero atque confido.

2. Ut autem in iis certiori gradu, ac majori cum profectu versentur, ad tria hæc capita, quibus totum negotium absolvam, respici, atque attendi velim. Primum quædam de Controversiæ subiecto & prædicato prælibamina, ex iisque propriam demonstrationem sententiam explicabit. Alterum nostræ demonstrationis ab objectionibus, quæ adversus illam fieri possent, vindicias exhibebit. Ultimum descrepantium à nostrâ sententiâ Opinionum refutationem, ac argumentorum, quibus illæ stabiliri solent, solutionem ob oculos ponet.

C A P. II.

C A P. II.

1. Interpretis Homonymia.
2. Quid nobis significet.
3. Il-
lius objectum materiale.
4. Quid sit vocabulum.
5. Quid sit oratio.
6. Utriusque Divisio.
7. Interpretis objectum formale.

Interpretis vox, (ut à prædicatō initium faciam) à quâ interpretari, interpretatio, ac interpretamentum originem ducunt, multiplici apud Autores venit significatione. Communiores sunt, quod denotet primò Eum, qui partes dissidentes componit atque conciliat: sic interpretes ab Asconio Commentat. in 2. Orat. Ciceron. contra Verrem dicuntur, per quos inducitur pæctio. Hoc sensu etiam Virgilius 4. Æneid.

Tuque harum interpres curarum, & consilia Juno.

Ubi Servius, Interpres, hoc est, Mediatrix, & conciliatrix. Nec non Cicero Orat. 5. in Verrem. Qui aut sequestres, aut interpres corrumpendi judicij solent esse, &c. Et quoniam tales Mediatores animos eorum, quibus dati sunt interpres, scrutantur atque sciscitantur, ac illis postmodum explicant atque aperiunt, factum est ut interpres secundò pro eō accipiatur, qui obscura exponit; sic Virgilius 3. Æneid.

Trojena interpres divum &c.

In quem locum Servius, Interpres, vaticinator, qui mentem Deorum mortali-
bus publicat. Et 10. Æneid.

Hominum Divumque interpres Asylas.

Ubi iterum Servius, Deorum quos interpretatur; hominum, quibus interpreta-
tur, & divinas indicat mentes, interpres vocatur. Et Cicero, ad obscurita-
tem ambiguitatemque orationis id specialius applicans, Orat. 14. pro A. Cluent. Legum ministri Magistratus; legum interpres Iudices; legum deni-
que idcirco omnes servi sumus, ut liberi esse possimus. Sic etiam de Partit. Ora-
tor. Ut ex facto cuiusque Iudex legis mentem interpretaretur. Et de Offic.
lib. 1. Exsistunt etiam saepe injuria calumniā quādam, & nimis callida &
malitiosa Juris interpretatione. Cumque etiam, qui ex incognitâ linguâ in
cognitam aliquid transfert, obscuram quodammodo orationem claram reddit
ac perspicuum; hinc etiam Interpres tertio is dicitur, qui quid in aliam seu
scripto, seu vivâ voce, vertit linguam. Hac hujus vocis significatione uti-
tur Horatius in Arte, quando ait,

Nec verbum verbō curabit reddere fidus

Interpres.

A 2

Et

Et Cicero de Finib. Bon. & Mal. lib. 3. *Nec tamen exprimi verbum è verbō necesse erit, ut interpres indiserti solent, cùm sit verbum, quod idem declareret magis minusve usitatum.* Et de Optim. genere Orator. *Converti duorum eloquentissimorum nobilissimas orationes: nec converti ut interpres, sed orator. &c.*

2. Quamvis autem hæc ultima hujus vocis significatio apud Theologos etiam obvia; atque in usu sit, quando nempe inter Pontificios, & qui ab ipsis defecerunt, disceptatur de S. Scripturæ in linguis vernacula, seu vulgares interpretatione seu tralatione. Vides Chamier. Panstrat. Catholic. Tom. 1. lib. 11. Polan. Syntagmat. Theolog. lib. 1. cap. 39. & alios. Nobis tamen hæc loci in secundâ venit significacione, hanc ab illâ distinguentibus cum eodem Polanô loc. cit. cap. 45. his verbis, *Sacrae Scripturæ interpretatio (ut de significatione vocis principiō admoneam) intelligitur hōc capite non versio aut translatio ex una lingua in aliam, sed ostensio veri sensus & usus Scripturæ;* Et cum Chamierô Panstrat. Tom. 1. lib. 15. cap. 1. §. 1. cùm ait, *Pertractatis controversiis, quæ pertinent ad eam Scripturæ S. Interpretationem, quæ verba spectat, soletque appellari translatio sive versio, sequitur, ut eam partem tractemus, quæ pertinet ad ipsam verborum sententiam.* De hâc eâdem etiam agit in genere V. C. Dannhawerus in suâ ideâ Boni Interpretis & Maltiostii Calumniatoris, ejus integrum Systema exhibens, eamque Logicæ partem faciens, & Hermeneuticam vocans: Ut & Doctissimus ac Reverendus Vir Joh. Claubergius, in Academiâ Duisburgensi Philosophiæ ac Theologiæ Professor, in suâ Logicâ Vet. & Nov. qui illam *Hermeneuticam Analyticam* appellat, ac de verò *Orationis obscuræ sensu investigandō* agere dicit.

3. Ex quibus manifestum evadit, Interpretem, de quô nobis sermo instituendus est, versari atque occupari in sermone externo, ut ex eô internum sermonem eliciat, atque educat, hoc est, vocabula considerare, atque ex iis conflatas orationes, ut earum investiget, atque eruat sensum, menti Authoris examissim congruentem ac respondentem.

4. *Vocabula* autem hæc, ut habet Cicero in Topic. *sunt rerum notæ, aut potius, ut nos putamus, conceptuum.* Primo enim iis utimur, ut, quod mente concepimus, aliis notum faciamus; cumque conceptus nil sint, nisi rerum representamina in intellectu, iisdem secundò etiam illæ res denotantur atque designantur. Tota autem hæc denotatio non à Naturâ, sed liberâ hominum voluntate ortum dicit. Non quidem imus inficias ab hominis naturâ pronanare, adeoque homini naturale esse sonos atque voces edere; imò loqui, hoc est, vocabula proferre: sed hos sonos, has voces hunc, & non illum conceptum, hanc, & non illam rem designare, soli hominum beneplacito, atque instituto acceptum referendum est. Cùm enim, quidquid Naturæ ambi-

bitu continetur, nec semper, nec ubique locorum præstò adsit, nullique mortalium in alterius mentem atque animum, tanquam in speculum, intieri à Naturâ concessum sit; & tamen hominum eâdem societate utensium usus & commoda exigant, sua sibi invicem cogitata atque animi sensa communicare; coacti fuere, pro arbitriô voces effingendô, iisque significations affingendô, quod natura negaverat, industriâ compensare. Nec in solis sonis vocibusque, quibus tantum præsentes cum præsentibus sermone habere licitum est, substitit hæc humani ingenii sagacitas; sed ulterius progressa etiam absentes cum absentibus quasi colloqui fecit, vocum videlicet sonorumque notas fabricandô, literas putâ, quarum multifariâ mutabilique compositione, quocunque vocabulorum aures ferit, menti per oculos possit exhiberi: Adeò ut mutâ hâc loquelâ non minùs, quâm vivâ voce aliis animi nostri sensa nota reddere queamus.

5. Ex vocabulis porrò, tanquam ex partibus, conflatur *oratio*, seu enunciatio, in quâ aliquid de aliò dicitur & pronunciatur. Duo itaque sunt in omni oratione, aliquid nempe, quod de aliò dicitur, & aliquid, de quô aliud dicitur: hoc *Subjectum*, illud verò *Predicatum* à Logicis nuncupatur; ac conjunguntur in affirmatione per voculam *est*, & disjunguntur in negatione per *non est*: Adeò quidem ut sine his particulis nulla subsistere queat Enunciatio, ac propterea non immeritò illius anima vocentur.

6. Cum igitur vocabula orationem omnem componant, eaque non solum ore pronunciari, sed etiam literis pingi ac designari queant, idem quoque in oratione obtinebit: Adeóque tam hæc, quâm illa erunt in duplice differentiâ, nempe aut vivâ voce prolata, aut scripturâ expressa; & circa utrumque genus tam vocabulorum, quâm orationum versabitur noster Interpres, quamvis diversimodè; utpote circa orationes primariò, tanquam objectum proximum; circa vocabula verò secundariò, tanquam objectum remotum, materiam scilicet & partes, ex quibus omnis oratio producitur, atque constat. Primum enim quod intendit interpres est investigare orationis sensum, qui cùm plerumque ex vocabulis, eam conflantibus, oriatur, adeóque ex iisdem erui debeat, nullò modò scopum sibi præfixum ferire poterit, nisi illa etiam attentè consideret, ac diligenter expendat, atque excutiat.

7. Quamvis enim verò Oratio Interpretationis objectum sit proximum atque primarium, non tamen id totum est, quod hæc loci in eâ spectari oportet. Grammatica enim, & Rhetorica, & aliæ partes Logicæ illam etiam considerant; sed non eodem modò atque hæc. Unde Philosophi optimè objecta disciplinarum, earumque partium distinguunt in *materialia* & *formalia*. *Materiale* objectum pluribus artibus est commune, *formale* unius peculiare, sic oratio & à Grammaticis tractatur, at quatenus præceptis ac

regulis artis congruit: & à Rhetoribus, at quatenus ornata est: & à Logicis, at quatenus eā conceptus exprimuntur: Hic verò quatenus obscura ac ejus sensus investigandus est. Si enim omnis oratio clara ac perspicua esset, nulla obscura, non opus esset ullâ Interpretatione, quæ illam claram redderet, hoc est, sensum ejus patefaceret. Cùm igitur obscuritas orationem interpreti nostro subjiciat, illamque ejus objectum formale faciat, de eā nobis latior erit instituendus sermo.

C A P. III.

1. *Quid sit orationis sensus?* 2. *Quid perspicuitas, quid obscuritas?* 3. *Hæc esse relata, non absoluta.* 4. *Quotuplex sensus, eorumque definitiones?* 5. *Quotuplex sit perspicuitas & obscuritas?* 6. *Distinctio inter orationis veritatem & verum sensum.* 7. *Tria in omni oratione consideranda, quorum neglectus Theologos in errores abduxit?* 8. *Quid sit obscuritas proprie dicta, & quid ambiguitas?* 9. *Quotuplex sit hæc obscuritas?* 10. *Quotuplex obscuritas unius vocabuli?* 11. *Quid vocabulorum insolentia?* 12. *Quid Barbaries?* 13. *Orationis integræ obscuritas ex quotupli sit causa?* 14. *Ut & integræ periodi?* 15. *Nec non integri scripti?* 16. *Quotuplex ambiguitas respectu subjecti?* 17. *Quid & quotuplex sit Homonymia?* 18. *Et Homonymia à casu?* 19. *Et Homonymia à consilio?* 20. *Vocabulorum acceptio quid & quotuplex sit?* 21. *Quid & quotuplex sit Amphibolia?* 22. *Quoniam sint Orationis acceptiones?* 23. *Quotuplex sit Ambiguitas orationi ore prolatæ propria?* 24. *Ut & Scripto expressæ?* 25. *Ambiguitatum perplexitas & multitudo.* 26. *Ambiguitatis divisio respectu nostri.* 27. *Harum Ambiguitatum inter se comparatio.* 28. *An unius orationis sit uncus sensus literalis?*

1. **Q**uod in Vocabulis significatio, hoc in Oratione est *sensus*, id scilicet, *quod eā indicatur atque denotatur*. Et cum quælibet oratio, ut diximus, ex vocabulis confletur ac constet, ex horum significationibus etiam illius sensus constabit, atque conflabitur.

2. Hu-

2. Hujus autem respectu oratio perspicua, aut obscura dicitur. *Perspicua est* cuius sensus primâ fronte, aut primô intuitu audienti aut legenti patet. *Obscura* verò, cuius sensus primâ fronte, aut primô intuitu audienti aut legenti latet. Dicimus autem primâ fronte, aut primô intuitu, & audienti aut legenti, ut utramque orationum, tam vivâ voce prolatarum, quam scripto expressarum, differentiam complectemur, *primâ fronte* ad audientem, & *primô intuitu* ad legentem referendō.

3. Ex his autem definitionibus manifestum evadit, tam perspicuitatem, quam obscuritatem respicere Auditoris, Lectorisve intellectum; adeoque totam utriusque naturam consistere in relatione ad aliud. Quod idem insuper ex eō confirmatur, quod sèpissimè accidat orationem, quæ uni obscura est, alteri esse perspicua, & contrà, quæ uni perspicua est, alteri esse obscuram; quod in absolutis locum habere nequit. Unde gravis est illorum Theologorum error, qui, non ut de Relatis, sed tanquam de rebus Absolutis loquuntur, quando de S. Scripturæ perspicuitate atque obscuritate disputant, illasque ad Solem ejusque lucem comparatione explicant. Sic enim magnus inter Reformatos Theologus, *Perspicuitas Scripturæ est proprietas, quæ in ipsâ Scripturâ est, & quam semper retinet, sive homo illuminatus, sive non illuminatus sit; quamvis non illuminatus istam perspicuitatem non videat: Similimodo, quod Sol in se ipso clarus est ac manet, sive homo oculos aperiat sive claudat; sive videat, sive cæcus sit; ista enim in homine varietas ipsum Solem nec clarum nec obscurum reddere potest.* Et ut nihil interest (sunt verba alterius eximii inter Reformatos Theologi) *ad Solis lucem, quis sit oculus: quia quicunque ille tandem sit: tamen Solem videre non potest, nisi per ejusdem Solis lucem, & ideo semper Sol lucidus est, quamdiu percepta ejus luce videtur, nec aliter videtur: sic perspicua erit Scriptura, quia sive magis, sive minus acuta ingenia Scripturas ex Scripturis intelligunt: quæcunque tandem mensura sit, gradusve intelligentiae.*

4. Sensus porrò unius ejusdemque orationis, ob causas varias multipli-
cesque mox dicendas atque enumerandas, varius esse ac multiplex, multi-
fariamque dispesci potest. Aptissima commodissimaque quod rem præsen-
tem attinet, divisio est, quod sit vel *simpliciter sic dictus, quem verba præ se ferunt, vel verus, quem intendit Author.* Hos autem sensus in orationibus occurrere, ex eō apertum est, quod non illicōis, quem vocabula sententiae, prout communiter & vulgō sonant, præ se ferunt, sensus sit, quem dum interpretandæ mentis gratiâ ista vocabula exarabat aut pronunciabat in animō habuit Author. Sic, ut unō alterōve Scripturæ exemplō rem ostendam, cum legitur *brachium Dei, digitus Dei;* & cum Christus ait, *hoc est corpus meum, ego sum via veritas, & vita;* nemo nescit, quid ista vocabula

in

in communi loquendi usu designent, adeoque secundum istam significacionem ex illis sensum colligere: At illum esse verum, & ab Auctore intentum, nullus sanæ mentis dixerit Theologus. Unde patet duplē has sententias, atque adeò orationem admittere sensum. Non quidem diffitemur, illos aliquando posse concurrere, ita ut, qui est ex Authoris mente, & qui se ex communi usu auditori lectorive offert, coincident, quamvis adhuc alium sensum aliamve explicationem ferat oratio. Nec inficias imus, illi quandoque simplicem duntaxat atque unicum forsan, vel etiam plures, quam duos inesse posse sensus. Attamen, cum & duo, & eō, quō probatum est, modō diversi esse queant, sensum hæc in oratione distinctio locum obtinebit.

5. Et quoniam, ut suprà innuimus, oratio respectu sensus perspicua aut obscura dicitur, ifque duplex est, simpliciter dictus, & verus; duplex etiam erit perspicuitas, & obscuritas, prout ad hunc vel illum referuntur, quarum definitiones ex præcedentibus facillimè compilari possunt.

6. Ex dictis autem liquet, verum, de quō nobis hic sermo est, sensum nequam esse confundendum cum illō verō sensu, unde oratio vera nuncupatur, & non ad intellectum mentemque dicentis, sed ad res, quæ dicuntur, refertur. Notum est cuilibet, disciplinis Scholasticis leviter tincto, multiplicem apud Philosophos inveniri Veritatis appellationem, ac, inter alias, duas esse, quæ sermoni externo tribuuntur, Logicam unam, alteram Ethicam dictam. Ab illā dependet orationis veritas, ab hâc ejusdem sensus verus: ab illā oratio appellatur vera, ab hâc sensus verus. Est namque illa orationis convenientia cum ipsis rebus, prout extra loquentis intellectum in naturâ existunt. Hæc verō ejusdem conformitas cum ideis atque conceptibus, quos in animo habuit is, qui ipsam seu scriptō, seu vivâ voce protulit, nullâ habitâ ratione, congruatne rebus ipsis, an secus. Eandem inter orationis veritatem ac verum sensum differentiam notare videtur Augustinus Confess. lib. 12. cap. 23. *Duo video diffensionum genera oboriri posse, cum aliquid à nunciis veracibus per signa enunciatur: unum, si de veritate rerum; alterum, si de ipsis, qui annunciat, voluntate diffensio est.* Aliter enim querimus de Creaturæ conditione, quid verum sit: aliter autem quid in his verbis Moses, egregius domesticus fidei tuæ, intelligere lectorem, auditorem ve voluerit. Nec absimilis est Chamieri distinctio, quam proponit Panstrat. Catholic. Tom. 1. Lib. 15. cap. 3. §. 21. his verbis. *Distinguo verum sensum: dicitur enim absolutè & ad se, nimirum qui nihil proponit falsi, vel impii: vel relatè ad locum, de quō est quaestio; ut sit verè is sensus literalis, quem is locus exigit.*

7. Tria itaque in oratione, quod ad significationem, apprimè distincta veniunt, sensus nemp̄ simpliciter sic dictus, sensus verus, & veritas. Ac horum quidem sensuum, indéque emergentium perspicuitatum, obscuri-

scuritatumque distincta consideratio non exigua nostræ Exercitationis scopo fœnerabitur lucem: cum contrà eorum neglectio S. Literarum interpretes, ac Theologos in errorum labyrinthos & hallucinationum Mæandros abduxerit. Putârunt namque quam plurima Scripturarum loca, quando ex verbis notis sensum, quem primò intuitu præ se ferebant, colligere nullò labore potuerunt, esse clara & perspicua, & quidem perspicuitate veri sensus, illicò sibi persuadentes illum, qui sic sese sponte obtulerat, menti S. Scriptoris congruere: cùm interim huic longè alia fuerit; atque adeò loca illa respectu veri sensus sint obscura atque difficilia, illique sibi miserè impo- fuerint interpretes, non animadversâ, aut posthabitâ sensuum distinctione, simpliciter dictum pro verò arripientes, nec ulterius, quod sui officii erat, inquirentes, an eō sensu quō oblatum locum exponebant, etiam scriptō consignârat Author. Sic Pontificii (ut exemplis dicta illustremus) verba Christi, quibus S. Cænam instituit Matth. 26. vers. 26, 27, 28. *Accipite, comedite, hoc est corpus meum, & bibite ex eo omnes, hoc enim est sanguis meus nova illius Testamenti &c.* Clara & perspicua esse clamitant & scriptitant, ut etiam sunt, ac inde sensum conficiunt nullò negotiō, quemadmodum id cuilibet licet. At hic sensus est tantum simpliciter dictus; non autem verus, quemadmodum id contendunt atque ostendunt Reformati: adeoque hic locus quidem est perspicuus respectu sensus simpliciter sic dicti: non autem veri, sed obscurus. Sic etiam quando in Scripturis Deus dicitur *Dominus cœli & terræ*. Matth. 11: 25. Luc. 10: 21. Actor. 17: 24. *Rex gentium.* Jerem. 10: 7. *Rex Regum.* 1 Timoth. 6: 15. *Regnare super gentes.* Psal. 47: 9. *Genuisse Filium.* Psal. 2: 7. *Dilexisse mundum.* Johan. 3: 16. &c. Vocabula sunt, quorum significatio neminem fugit, unde ex iis etiam quilibet non difficulter harum orationum colligit sensus, at non nisi simpliciter sic dictos. Nam hominum ad instar Deum esse dominum, aut regem, aut generare, aut diligere, nullus qui supra vulgus sapere volet, afferet. Quocirca veri sensus altioris erunt indaginis, eorumque respectu hæc de Deo prædicata non perspicua, sed obscura. Unde plebem Christianam, quando passim hæc, ut vocabula primâ fronte sonant, accipiunt, totò constat errare cœlō, & omne, qui cum illâ hæc in parte faciunt, S. Scripturæ Interpretres; quibus itaque nostra sensuum, eorumque respectu perspicuitatum, obscuritatumque distinctio apprimè tenenda est, si non continuò turpissimè labi, & in absurdissimarum interpretationum scopulos velint impingere.

8. Duplicem igitur (ut redeamus, unde divertimus) statuimus Obscuritatem, nimirum vel sensus simpliciter dicti, quæ propriè, & simpliciter *Obscuritas* dicitur: vel veri, quæ iterum duplex est. Orationis enim vel nullus occurrit sensus, vel unus, vel plures: Si nullus simpliciter obscura est;

B

si unus,

si unus, vel plures, perspicua quidem est respectu sensus simpliciter dicti; at respectu veri obscura: ambigi enim potest, utrum ille unus, an verò illi plures etiam sint sensus veri: adeò ut obscuritas veri sensus sit, & in oratione cuius unus, & in oratione cuius plures se offerunt sensus. Quòd si verò unus ille oblatus sensus, etiam sit unicus, illaque oratio nullum alium admittat, erit etiam verus; si minus, quod plerumque, si non semper obtinet, non erit, quamvis esse possit, illico talis; dispiciendumque, similiter ac in oratione, cuius plures se obtulerunt sensus, quisham ille sit, si unus, aut quinam, si plures ab Authore fuerint intenti, quod, num fieri queat, sub finem hujus capitis inquiremus. Hæc autem sensuum in unâ oratione multitudo *Ambiguitas* vulgo nuncupatur, de quâ, cùm orationem respectu veri sensus reddat obscuram, nobis post obscuritatem simpliciter dictam etiam arbitrandum erit.

9. Hæc autem *Obscuritas* quadruplex esse potest, vel unius vocabuli, seu phrasios; vel totius alicujus orationis; vel multarum simul orationum periodò comprehensarum; vel integri scripti. Fieri quippe potest: I. Ut unum aliquod vocabulum, aut una aliqua phrasis, totum orationis sensum reddat ignotum. II. Ut, quamvis cuiuslibet vocis significatio sit perspecta, propter tamen earum compositionem, atque constructionem oratio obscura evadat. III. Ut orationes, quarum quæque, si sola spectetur, perspicua fit atque facilis, connexæ tamen atque conjunctæ totam, quam componunt, Periodum obscuram efficiant atque difficilem. IV. Denique ut à periodis claris atque intelligibilibus, at confusè inter se dispositis, ac tumultuarie trajectis, integrum confletur scriptum, quòd intelligi nequeat. Atque harum, si non omnes, alias saltem perstringit Cicero lib. 3. de Orator. his verbis. *Ipsi, qui ad nos causas deferunt, ita nos plerumque ipsi docent, ut non desideres planius dici. Easdem res autem simulac Fusius, aut Pomponius agere cœpit, non æquè, quid dicat, nisi admodum attendi, intelligo, ita confusa est oratio, ita perturbata, nihil ut sit primum, nihil ut secundum, tantaque insolentia, ac turba verborum; ut oratio, quæ lumen adhibere rebus debet, ea obscuritatem & tenebras afferat, atque ut quodammodo ipsi sibi in dicendô obstrepare videantur.*

10. Obscuritas unius vocis aut phrasios est, vel isti linguae, quâ loquimur aut scribimus, propriæ, & vernaculae; vel alienæ: hæc *Barbaries*, illa *Insolentia* vocatur.

11. *Insolens* atque inusitata vox aut phrasis est, quæ aut ob vetustatem non tantum antiqua, sed antiquata & obsoleta est, aut præ nimia novitate nondum in usum introducta & recepta. Conficiuntur enim & seniò vocabula, ac intereunt, quemadmodum homines, & alia rursus in lucem protruduntur, ac in demortuorum locum succedunt, secundum illud Horatii in Arte.

Ut

*Ut silvæ foliis prinos mutantur in annos,
Prima cadunt; ita verborum vetus interit ætas,
Et juvenum ritu florent modò nata, vigentque.
Debemur morti nos nostraque.*

Et paulò pòst,

*Mortalia facta peribunt;
Nedum sermonum stet bonos, & gratia vivax.
Multa renascentur, quæ jam cecidere, cadentque,
Quæ nunc sunt in honore, vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est, & jus, & norma loquendi.*

Qui utitur sermone tam priscò , ut non nobiscum , sed cum nostrò atavò aut tritavò , vel adeò novò , ut cum posteris nostris loqui videatur , quid aliud agit , quàm ut à coætaneis non intelligatur . Illud etiam agnovit Quintilianus Instit. Orator. lib. 8. cap. 2. his verbis . Obscuritas fit etiam verbis ab usu remotis : ut si commentarios quis Pontificum , & vetustissima fædera , & exoletos scrutatus auctoribus , id ipsum petat ex eis , ut quæ inde contraxerit , non intelligantur . Hoc verò Vossius. Instit. Orator. lib. 4. c. 1. sect. 8. Novata perspicuitati repugnant . Vix enim fieri potest , ut nota sint omnibus , quæ à dicente primùm gignuntur . Ejusdem ferè monetæ sunt voces novæ . Hujusmodi Augusti temporibus obsoletæ voces & phrases apud Latinos fuere , mis pro mei ; sam pro eam ; nenum , nenu , vel neno pro non ; topper pro citò ; perbitare pro peri- re ; bovinari pro tergiversari ; dapatilia comisse pro comedisse opipara ; apludam edere & floccos bibere pro furfure vesci & faciem bibere , de quò disputat Agel- lius lib. 11. cap. 7 Novæ autem favor , urbanus , reatus , munerarius , piratica , & alia , de quibus vide Quintilian. lib. 8 Instit. cap. 3. irritare , pro irritum reddere , Leg. 2. Codic. de Feriis . Quod contra hoc factum fuerit , omnibus modis irritatur ; & absentare pro absentem facere . Claud. 3. de raptu Proserp.

Patriis simul absentaverit astris.

12. *Barbara* vox & phrasis est , quæ , ex peregrinâ linguâ petita , in vernacula introducitur , & præter consuetudinem probatorum Scriptorum usurpatur . Harum autem duplex est genus ; aliæ enim nec usu , nec ortu sunt vernaculae ; aliæ verò ortu quidem , non tamen usu sunt tales . Quæ usu non ortu vernaculae sunt , pro varietate linguarum , unde oriuntur , variæ sunt , quamobrem Barbaries est vel Hebraismus , vel Græcismus , vel Latinismus , &c. Exempla vocum barbararum ac peregrinarum , omnis generis atque uniduque petitarum , in Latinâ linguâ videri possunt apud Vossium Lib. de Vit. Sermon. & Glossamat . Latino-barbar . In novò Testamento occurruunt præter alias Latinismi & præcipue Hebraismi . Latinismi sunt , Αρραπιον , κηρυξ , κεντύριος , κασοδία , σηράπειον , λεγεών , λέγον , τίτλος ; & δὲς ἐργασίας , i. e. da operam , Luc. 12.

vers. 58. & id genus alia. Hebraismi, *Amen*, *Emmanuel*, *Hosanna*, *Maranatha*, *Messias*, *Raca*, *Sebaoth*, & istius notæ quamplurima alia vocabula præter quæ innumeræ occurunt phrases & loquendi modi, ex Hebræâ lingua deducti ut lippis & tonsoribus notum; sed qui accuratè considerandi sunt, & quorum neglectus S. Literarum interpreti imponere posset. Exemplum unum ex multis, & passim cuilibet obvium ac notissimum subjungam. Theologî laureolam in mustaceo sibi reperisse videntur, cum tam anxiè distinguunt has phrases, *credere Deum*, *credere in Deum*, & *credere Deo*. *Credere* quippe *Deum* inquiunt est credere aliquem esse Deum, eumque omniscium, omnipotentem, omnipræsentem, creantem, conservantem, dirigentem, justum, misericordem, æternum, &c: At *credere in Deum* est non solum credere Deum esse & quidem omnipotentem, omnipræsentem, misericordem, bonum &c. sed insuper totam spem & fiduciam salutis suæ in eō pone-re; atque adeò credenti esse bonum, pro credente esse omnipotentem, erga credentem esse misericordem, atque omnia in ipsius commodum ac salutem dirigere: *Credere* verò *Deo* est ejus verbis assentire, eique fidem adhibere, quæ veritatem profitenti & loquenti præstanda; Primum competere ajunt, omnibus hominibus, ut & ipsis Dæmonibus, ex Jacob. 2: 19. Secundum Fidelibus tantum; atque nefas esse credere in creaturam puram, At hoc in Tertiô non obtinere, hominibus enim vera proferentibus credere licet. Ità omnes ferè undò ore: Cum interim *Credere Deum* nusquam mihi in Scripturâ occurrit, & dici nequeat, nisi per Ellipsin vocula *esse* subintelligatur, vel subjungatur, ut in allatô ex Jacobi Epistolâ locô: & *Credere in Deum* Hebraismus sit, qui tantum valet, ac apud Græcos & Latinos, *credere Deo*: unde etiam promiscuè in S. Literis dicitur credere in Deum, & Deo. Videsis Johan. 14: 1. Rom. 10: 14. 1 Petr. 1: 21. & 2: 6. Rom. 4: 3: 17. Gal. 3: 6. 2 Timot. 1: 12. ut etiam credere in Christum, & Christo. Loca sunt quamplurima, videantur. Johan. 2: 11. & 4: 39. & 5: 46. & 6: 35: 40: 47. & 8. vers. 30. 31: 45: 46. & 10. 37: 38: 42. Ex quô penultimô cit. cap. nostra sententia luce meridianâ clarius appetet, de iisdem enim utrumque dicitur: Nam postquam vers. 30. dixerat Euangeliſta, *Hæc illô loquente, multi crederunt in eum*, continuò subjungit versu sequente 31. *Dicebat ergo Jesus iis Iudeis, qui crediderant ipſi: Si vos manseritis &c.* Quod posterius credere ipſi, idem esse, ac prius credere in eum ipſi suâ versione fatentur Theologi, qui jussu Præpotentium fæderati Belgii Ordinum S. Literas in vernaculum transtulerunt sermonem; vertunt enim τοὺς πεπιστευότας δύτη qui [in] eum credebant. Denique ut ex abundanti pateat *credere in Deum* esse hebraïsmum, ac in eâdem significatione in Scripturis dici *credere in creaturam* duos tantum ex Veteri Testamento afferre placet locos. Unus est Exod. 14: 31. *Timuerunt populus ipse Ieho-*

Jehovam, credideruntque in Jehovam, & in Mosem servum ejus. Alter 2 Chronic. 20: 20. *Consistens Josaphat dixit: Audite me Iudæi, & Habitatores Jerusalem, firme credite in Jehovam Deum vestrum, & confirmabimini: firmè credite in Prophetas ejus, & prosperabimini.* Aliter quidem verterunt jam jam laudati Theologi, nempe credebant in *Jehovam, & Moysi servo ejus: nec non credite in Jehovam Deum vestrum, & credite Prophetis ejus:* Attamen in Commentariò, quem primo loco apposuerunt, ubi etiam secundum allegant, (par enim est utriusque ratio) expressis confitentur verbis, *eundem quidem esse in Hebrœo loquendi modum, sed differentiam desumi ex naturâ rei.* Unde facile judicatu est, quām egregiè hūo munere functi sunt viri illi, qui sensum Scripturæ non inferri, sed ex eâ hauriri debere, semper clamitant & scriptitant.

13. Obscuritas orationis oritur vel ex vocabulorum ejus trajectione, vel omissione. *Tiajeccio* ista fit, quando naturalis illorum ordo perturbatur. Hæc à Quintilianò cit. loc. *Mistura verborum* dicitur, ejusque exemplum adferuntur hic Virgilii versus, lib. 1. Æneid.

Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus aras.

Cujus naturalis ordo est, *Quæ saxa in fluctibus mediis Itali vocant aras. Omisso* est, quando quædam orationi necessaria verba subtilentur, ut in illò Virgilii, lib. 1. Æneid.

Quos ego... Sed motos præstat componere fluctus.
& istò Lucan, lib. 2. Pharsal.

Tantone novorum

Proventu scelerum quærunt, uter imperet Urbi?

Vix tanti fuerat civilia bella moveri,

Ut neuter.

Nec tantum in ligata sed etiam solutâ oratione reperitur hæc vocum præteritio, ut in illò Plinianò lib. 18. cap. 7. *In Transpadanâ Italâ scio vicenas quinas libras farris modios pendere, circa Clusum & senas.* Pro vicenas & senas. Nec non in illò Lucæ in Euangel. cap. 13. vers. 9. Καὶ μὲν ποτίσης καρπόν. εἰ δὲ μῆλος τὸ μέλον ἐκκόψεις ἀντήν. Erasmus vertit. *Et siquidem fecerit fructum: sin minus, in posterum succides eam.* Beza in suâ versione sic supplet; *Et siquidem tulerit fructum, dimittes; sin minus, &c.* Simile est hoc Pauli 2. Corinth. cap. 5. vers. 13. Εἴτε γὰρ ἡξέσυμεν, θεῷ· εἴτε συμφορῶμεν, οὐαίν. Hoc est; *sive enim insanimus, Deo; sive sanis sumus, vobis.* Quod Erasmus & Beza geminatione vocum *insanimus*, & *sanis sumus* supplērunt. Hujus generis in Scripturis quamplurima obvia sunt.

14. Integræ Periodi obscuritas multis oritur de causis. Prima est *Brevitas* secundum illud Horatii in arte.

*Brevis esse labore**Obscurus fio.*

Quam perstringit Quintilianus loc. cit. in hunc modum. *Alii brevitatis emuli necessaria quoque orationi subtrahunt verba, & velut satis sit scire ipsos, quæ dicere velint, quantum ad alios pertineat, nihil putant. At ego ociosum sermonem dixerim, quem auditor suò ingenio non intelligit.* Notavit hanc obscuritatis causam in scriptis Thucydidis Cicero in Brutò, cui adjungi possunt è Latinis Tacitus, & Perfius. Altera & quidem priori contraria est Periodorum *Longitudo*. Unde idem Quintilianus, loco jam saepius laudatò de obscuritate in contextu & continuatione sermonis loquens, ait: *Nec sit tam longus, ut eum prosequi non possit inventio: nec trajectio tam tardus, ut in Hyperbaton finis ejus differatur.* Atque huc etiam videtur pertinere illa multiloquentia, in quam idem eodem loco invehitur hunc in modum. *Est etiam in quibusdam turba inanum verborum, quidum communem loquendi morem reformidant, ducti specie nitoris, circumeunt omnia copiosa loquacitate, quæ dicere volunt: ipsam deinde illam seriem cum aliâ simili jungentes miscentesque, ultrà, quam nullus spiritus durare possit, extendunt.* Tertia obscuritatis in Periodis causa est orationum, enunciationumque, quibus constant, *Connexio vel nulla, vel mala.* Quibusdam enim Scriptoribus in more positum est, Sententias multas accumulare; at nullis voculis, quibus conjungi solent, & quæ propterea à Grammaticis *Conjunctiones* appellantur, nec cum præcedentibus, nec inter se connectere. Alii verò illis quidem utuntur, sed perperam, & institutò alienis atque absonis. Quarta est orationum *Confusio* & commixtio, quando scilicet naturalis earum ordo rumpitur atque perturbatur, & ὑστεροπότερον fit. Illustre exemplum occurrit apud Virgilium 2. Æneid.

*Incipio super his: Juvenes fortissima frustra
Pectora, si vobis audentem extrema cupido
Certa sequi: quæ sit rebus fortuna videtis.
Excessere omnes adytis arisque relictis,
Dii, quibus imperium hoc steterat; succurritis urbi
Incensæ: moriamur, & in media arma ruamus.*

Quorum versuum talem facit ordinem Servius in hunc locum. *Juvenes fortissima pectora, frustra succurritis urbi incensæ; quia excessere omnes Dii. Unde si vobis cupido certa est me sequi audentem extrema; moriamur & in media arma ruamus.* Quinta est tacita *Prosopopeia*, aut *Dialogus*, quando videlicet aut unus sermonem faciens, aut plures inter se conferentes non expressè, sed tectè introducuntur. Prioris exemplum est in illò Juvenalis Satyr. 6.

*Quadringerita tibi quis Deus, aut similis Diis,
Et melior fatis donaret, homuncio, quantus
Ex nihil fieres! quantus Virronis amicus!*

Da

*Da Trebio, pone ad Trebium, vis frater ab ipsis
Ilibus? o nummi vobis hunc præstat honorem,
Vos estis fratres.*

Posterioris in hoc ejusdem cædemque Satyrâ.

*Pone crucem servo. Meruit quod criminè servus
Supplicum? quis testis adest? quis detulit? audi,
Nulla unquam de morte hominis cunctatio longa est.
O Demens, ita servus homo est? nil fecerit, esto,
Hoc volo, sic jubeo, sit præratione voluntas.*

Nec non in illô Horati lib. 1. Epistol. 16, quam ita claudit.

*Vir bonus & sapiens audebit dicere, Pentheum
Rector Thebarum, quid me perferre, patique
Indignum coges? Adimam bona. Nempe pecus, rem,
Lectos, argentum: tollas licet. In manicis &
Compedibus sævô te sub custode tenebo.
Ipse Deus, simulatque volam, me solvet. Opinor,
Hoc sentit, moriar. mors ultima linea rerum est.*

Sexta denique *Interpositio*, quando oratio una, aut plures inter se connexæ interjiciuntur alii, vel aliis. Hanc obscuritatis cautam agnovit quoque Quintilianus locô jam toties memoratô, cum ait. *Etiam interjectione, quâ & oratores & Historici frequenter utuntur, ut mediò sermone aliquem inserant sensum, impediri solet intellectus, nisi quod interponitur, breve est. Nam Virgilius illô locô, quod pullum equinum describit, cum dixisset,*

Nec vanos horret strepitus —

compluribus insertis, aliâ figurâ quintâ demum versu reddit,

Tum, si qua sonum procul arma dedere,

Stare locô nescit, micat auribus, & tremit artus:

Colle&tumque premens volvit sub naribus ignem.

Hæc autem *Interpositio* fit sine vel cum Parenthesios signis; sine iis est in exemplô allatô; cum illis autem est in hoc Æneid. 3.

*Fare age (namque omnem cursum mibi prospera dixit
Relligio, & cuncti suaserunt numine Divi
Italiam petere, & terras tentare reposas:
Sola novum, dictuque nefas Harpyia Celæno
Prodigium canit, & tristeis denuntiat iras,
Obscœnamque famem) quæ prima pericula vita,
Quidve sequens tantos possim superare labores.*

Hujus generis exempla apud Authores passim obvia.

15. Integri alicujus Scripti obscuritatem ex nullô aliô proficiisci posse
vide-

videmus, quām ex *confusā* & perturbatā rerum quā illō pertractantur, *Dispositione* atque ordinatione; quando videlicet p̄æpostorē summa imis permiscentur, & quā primō mediō & postremō collocanda erant locō, tumultuariē, ac nullō ordine inter se confunduntur. Specimen hujus obfuscatis exhibit aliqui Digestorum seu Pandectarum Tituli.

16. Huc usque de Obscuritate, reliquum est ut de *Ambiguitate* dicamus. Hæc autem in oratione vel ex ejus partibus, vel ex totius complexu atque conniunctione existit & exoritur: illaque *Homonymia*, hæc verò *Amphibolia* nuncupatur; quamvis etiam idem denotet, quod Ambiguitas. Hoc sensu *Fabius Institution.* lib. 7. cap. 9. *Amphiboliæ species sunt innumerabiles; adeò ut Philosophorum quibusdam nullum videatur esse verbum: quod non plura significet: genera admodum pauca.* Aut enim vocibus accidit singulis aut conjunctis.

17. *Homonymia* est, quando orationis pars aliqua (quæ est vel unum vocabulum, vel phrasis) plures diversasque habet significations. Sic vox *Taurus* apud *Quintilianum*, & animal, & montem, & signum in cælō, & nomen hominis, & radicem arboris denotat. Dispescitur autem vulgò *Homonymia* à Logicis in eam, quæ à casu est, & in eam, quæ à consiliō.

18. *A casu homonyma* vox dicitur, quæ fortuitō, & sine ratione diversa significat; idque innumeris ferè modis contingere potest. Fit enim vel sine vel cum vociis inflexione. *Sine inflexione* vox homonyma est sub eodem vocabulorum genere, vel diversō. Sub eodem scil. *nominum* est, *Jus*, denotans id, quod injuriæ opponitur, & quod sorberi potest; *Malum*, pomi genus, & infortunium &c. Sub genere Verborum, *edere*, significans in lucem emittere, & ore manducare; *Pendere*, pondus explorare, & debitum solvere; *Cernere*, videre, judicare, & cribrare; &c. Sub genere Participiorum *Passus* à pando & patior; *succensus*, à succenso, & succendo. Sub genere Adverbiorum, *Ubi*, & *Hac*tenus, denotantia circumstantias loci & temporis. Sub genere p̄æpositionum, *In*, denotans contrà, inter, motum ad locum, & esē in locō. *Super*, pro, præter, ultra, de, & inter. Sub genere Conjunctionum *Ut*, significans causam, & concessionem, pro quamvis. Sub diversō genere sunt, *Latro*, nomen & verbum; *Decursus*, *neglectus*, *impulsus*, *latus* nomina & participia; *Penitus* Nomen & Adverbium; *Versus*, & *Adversus*; nomina & p̄æpositiones; *Qui*, & hic pronomina & adverbia; *Certo*, *intro*, *eo*, *adeo*, *continuo* Verba & adverbia; *Cum* adverbium, p̄æpositio, & conjunctio; *Ut*, & modo adverbium & conjunctiones, &c. Quæ ex vociis *Inflexione* oritur, Homonymia est vel unius vel plurium. Illa non tam est ipsius significacionis, quām ejusdem circumstantiæ: estque admodum multiplex; q̄not enim in declinationibus casus, quot generum terminationes, quot in conjugationibus temporum concurrunt personæ? Hæc est ipsius significacionis,

nis, fitque, quando per inflexionem plures in eandem coïcidunt, quæ possunt esse vel sub eodem genere vocum, vel sub diverso, istaque inflexio vel unius duntaxat, vel simul ambarum. Exempla addimus. *Tela* est nominatus singularis fæminitus, & nominativus, accusativus, & vocativus pluralis neutrius generis à Telum: *Avis*, nominativus singularis, & dativus ac ablativus pluralis ab a vus: *Turba* nomen, & secunda imperativi à Turbare: *amor* & *canor* nomina, & primæ præsentis indicativi Passivi, ab amo & cano: *Is* pronomen, & secunda præsentis indicativi ab eo: *minime*, *maxime*, *plane*, vocativi, à minimus, maximus, planus, & adverbia negandi & affirmandi: *Imo*, adverbium, & ablativus ab imus. *Circum* præpositio, & accusativus à circus: *Adversum*, & *Secundum*, præpositiones, & neutrum genus ab adversus & secundus: *Quoque* conjunctio, & ablativus à quique: *Verum* & *vero*, conjunctiones & neutrum ac ablativus à verus: *Porro* & *modo* conjunctiones & ablativi à porrum, & modus. *Eo*, *quo*, *aliquo*, *quocunque*, *bac*, *ea*, *qua*, Adverbia, & ablativi ab is, qui, aliquis, quicunque, hæc, ea, & quæ: *Uti*, Adverbium, & infinitivus ab utor: *Age*, *agite*, Adverbia hortandi, & secundæ personæ, singularis & pluralis imperativi ab ago: *Intra* & *sine* præpositiones, & secundæ imperativi ab intro: & fino. *Cis* præpositio, & secunda præsentis indicativi à cio. *Fili* genitivus à filum, & vocativus à filius: *Telis* dativus & ablativus pluralis à tela & telum: *Suum* genitivus pluralis à suis, & neutrum à suis. *Turbas* accusativus pluralis à turba, & secunda præsentis à turbo: *Ducis*, *Legis* & *Regis* genitivi singulares à Dux, Lex & Rex, & secundæ præsentis indicativi à duco, lego, & rego. *Vestrum* & *Nostrum* genitivi plurales à tu & ego, & neutra à vester & noster: *meas*, & *eas* accusativi plurales à mea & ea, secundæ præsentis à meo & eo. *Constiti* præteritum, à consto & confisto, *crevi* à cerno & cresco, *pependi* à pendo, & pendo: *Egero*, *risit*, *rimus*, *runt* præsens indicativi, cuius infinitivus est egerere, & futurum cum præteritò subjunctivi ab ago. Hæcque sufficiant, sexcenta enim liceret ejusmodi proferre, nisi & Lectori & nobis tedium crearetur. Finem igitur eorum facimus his versiculis, unum alterumque exemplum exhibentibus,

Quid facies, facies Veneris cùm veneris ante?

Ne sedeas, sed eas, ne pereas per eas.

Et illis,

Si quæ sede sedes, si sit tibi commoda sedes,

Istâ sede sede, nec ab istâ sede recede.

19. *A Consilio Homonyma* vox est, quæ diversis rebus significandis certâ ratione attribuitur. Hæc autem ratio vel in nobis est, vel in rebus ipsis. *In nobis* est, quando certâ de causâ liberis nostris nomen imponimus alterius personæ, vel illustris. vel nobis charæ. Hanc Homonymiæ speciem etiam ag-

C

noscit

noscit Quintilianus Instit. lib. 7. cap. 9. his verbis, *Cum pluribus rebus, aut etiam hominibus eadem appellatio est, quae dicitur, exemplumque subjungit, Ajax Telamonis, an Oilei filius.* In rebus ratio quæ est, vel Grammaticam spectat, vel Rheticam. Grammaticam spectat, quod Adjectivum in neutrō sumatur vel Substantivē, vel Adjectivē, vel Adverbialiter: Verbum accipiat pro nomine vel verbō: & Participium Adjectivē vel Participialiter. Rheticam quæ spectat ratio est, Tropus, sub quō comprehenduntur, Metaphora Metonymia, Synecdoche, & Ironia, earumque variæ Species & Affectiones, quas qui latè explicatas cupit, adeat Rheticos, atque inter ipsos Coryphaeum G. J. Vossium Instit. Orator. lib. 4. qui à capite quintō, usque ad finem libri luculentissimam eorum exhibit tractationem. In omni autem tropō esse ambiguitatē, ex eō manifestum est, quod oratio tropicis vocabulis expressa duplē habeat sensum: Veluti cùm *Anima* ponitur pro homine, *puppis* pro nave, *author* pro opere, *pastor* pro ecclesiæ ministrō, &c. incertum namque est atque dubium, num in propriā an translatā significatiōne ista vocabula usurpentur. Idem judicium esto de Phrasibus, quæ idcirco huc referendæ veniunt; Nam *scrupulum injicere* vel propriè est, *lapillum jace-re*, vel impropriè *difficultatem movere*: Atque hujus notæ etiam sunt, *atrō carbone notare*, *à limine salutare*, & id genus quamplurimæ. Denique nulli classi commodiū, quām huic, accensi mihi posse videntur voces illæ, quæ Philosophis *Termini artis* audiunt, & aliud in communi loquendi usu, aliud in certis disciplinis denotant, & quandoque in diversis diversa: Sic *genus* aliud sonat vulgō, aliud Grammaticis, aliud Logicis: sic *Conversio* aliud significat apud plebem, aliud apud Logicos, aliud apud Theologos: sic *declinatio* aliud denotat in communi usu, aliud in Grammaticâ: *Ellipsis* aliud in Geometriâ, aliud in Grammaticâ exprimit: *Schema*, *Hyperbole*, & *Parabole*, aliud notant in Rheticâ, aliud in Geometriâ: *Radius* vulgō præter alia, & Opticis denotat splendorem è corpore luminosè emicantem; Geometris *Diametri dimidium*: & Anatomicis minus brachii os, quod majori inter carpum & medium brachii curvaturam sito superincubit.

20. Ad vocabulorum ambiguitatē, nostrō quidem arbitratu, etiam pertinent variæ eorum acceptiōnes; quamvis secūs sentiant alii: duplē enim in oratione pariunt sensum, ob duplē, quā pollut, significationem. Vocantur autem *Acceptiōnes*, ut & *Suppositiones*, quia per eas id, quod vox denotat, supponit & accipit. Harum quamplures enumerantur. *Prima* est, quod vox sumatur vel materialiter vel formaliter: *materialiter* quidem por se ipsâ, sive materiâ, literis nempe & syllabis, ex quibus constat: *formaliter* verò pro re, quam significat. Sic cùm dicimus *mus* est monosyllabum, tertiae declinationis, masculinigeris: *Bestia* est trisyllabum, primæ declinationis, fæmi-

fæminini generis, vocabula *mus* & *bestia* sumuntur materialiter. At cùm dicimus, *mus est bestia*, accipiuntur formaliter, pro rebus, quas ex instituto designant. *Altera* est, quòd vox sumatur vel latè vel strictè: *Latè* quidem in ampliore: *strictè* verò in contractiore significatu. Sic vox *Philosophia* aliquando denotat omnes in universum disciplinas liberales & Philosophicas, aliquando tantùm habitus Theoreticos & Practicos, exclusis instrumentalibus Grammaticâ, Logicâ, & Rhetoricâ. *Tertia* est cùm vox accipitur verè vel abusivè: *Verè* dicitur sumi pro verâ re quam denotat *abusivè*; verò pro eò, quod veræ rei speciem præ se fert. Sic nomen *Dei* & *Philosophiae* seu *Sapientiae* sumitur aliquando pro verò Deô, & verâ Philosophiâ seu sapientiâ: aliquando pro Ethnicorum idolis, & erroneis hominum opinionibus. *Quarta* est, quòd vox sumatur vel propriè vel appellativè: *Propriè* accipitur, quando rem singularem & individuam; *appellativè* verò, quando rem multis communem designat. Sic *Academia* significat propriè locum nemorosum propè Athenas, ubi Plato natus est: appellativè est ille in Urbe quâlibet in quò Studiorum Gymnasia celebrantur. *Quinta* denique est, quòd vox sumatur collectivè vel distributivè: *Collectivè* accipitur, quando, multa simul conjunctâ notat, idque itâ, ut prædicatum de inferioribus sui subjecti dici nequeat, ut *omnes Apostoli sunt duodecim, omnes Evangelistæ sunt quatuor: Distributivè* verò, quando prædicatio ita fieri potest; cumque subjecti, inferiora sint vel Species vel Individua, distributio hæc est duplex, vel *in genera singulorum*, cùm prædicatur tantum de Speciebus, ut *Deus vult omnes homines salvos fieri; omnia animalia fuerunt in arcâ Noe: vel in singula generum*, cum prædicatio de singulis individuis fieri potest, ut *omnis homo est animal*. Atque hæ sunt Acceptiōnum præcipuae species, reliquas apud Scholasticos videre licet, qui de iis admodum prolixè, & plerumque magis subtiliter, quam utiliter disputant.

21. Vidimus haec tenus de Homonymiâ; accedamus nunc ad *Amphiboliam*, quæ Vossio *Constructionis ambiguitas* definitur. Nobis tamen hæc vox, ut ex iis, quæ superiùs diximus liquet, latius hec loci patet, nempe, ut, omnem quæ in totâ oratione occurrit, & ex homonymâ voce vel phrasî originem non ducit, ambiguitatem designet, adeoque, quæ ex constructione nascitur, tanquam speciem sub se contineat. Accidit autem multifariam pro multifariâ vocabulorum in oratione Syntaxi. Aliquas enumerabimus. Genitivus inter duo nomina ita collocatus, ut ad utrumque referri queat, Amphiboliam gignit; ut *Frater Uxor filium occidit*; ubi dubium est, num *Uxor* cum *frater*, an *filium* cohæreat. Similem in ambiguitatem incidit Valerius Flaccus, cùm sic sua orditur Argonautica:

Prima Deûm magnis canimus freta pervia nautis:

Ubi docti disputatione, sitne genitivus *Deûm* referendus ad *prima freta*, an

C 2

magnis

magnis nautis. Amphibolia etiam oritur, quando Relativum *Qui* ita inflexum occurrit, ut quodlibet duorum Substantivorum præcedentis orationis respiciat; sic in illô Ovidii. 1. Metam.

Unus erat totô Naturæ vultus in orbe,

Quem dixerat Chaoſ.

Quem, & ad *orbe* & ad *vultus* referri potest. Hujusque generis tam multa paſſim cuilibet occurunt exempla, ut plura addere non sit opus. Duo quoque accusativi cum Verbô infinitô constructi, quorum alter agentem, alter patiētem denotat, sententiam reddunt amphibolam, ut in tritô illô oraculô Ennii apud Ciceron. lib. 2. de Divin.

Ajo te, Aſcida, Romanos vincere poſſe.

Quisnam hîc sit victor futurus, quis verò victus, in ambiguo relinquitur. Huic simile est illud Plauti Mercat. Act. 2. Scen. 4.

Pentheum diripiſſe ajuſt Bacbas.

Et illud apud Quintilianum, lib. 7. cap. 9. Instit.

Lachetem audivi percuſſiſe Demeam.

Quodammodo etiam amphiboliam esse statuunt quidam in illô Terentii. Hecyr. Act. 2. Scen. 1.

Itaque adeò unō animō omnes socrus oderunt nurus.

Nam & *socrus* casus recti esse potest; *nurus* causativi, & contrâ: Nos verò Homonymiam potius dicimus: *Socrus* enim & *nurus* voces homonymae sunt à casu per inflexionem, cum quartæ sint declinationis, cuius nominativus, genitivus & vocativus singularis, nec non nominativus, accusativus, & vocativus pluralis terminatione congruunt. Et hinc istius sententiæ ambiguitas, non autem ex constructione, ut in præcedentibus, & in hîc,

— *Cælō decurrit aperto,*

Ubi dubium est, utrum per cælum apertum decurrit, an cùm cælum apertum effet, ut habet Quintil. loc. cit. qui adhuc unum alterumve subjungit exemplum, quod quoniam ad rem præsentem facit, hic apponere libet. *Ubi est id*, ait, *quod quò referatur, dubium est, & ipsum est ambiguum.* Heres meus dare illi damnâs esto omnia sua. In quod genus incidit Cicero (in Brutô) loquens de C. Fannii ſoceri instituto, *Quem*, quia cooptatus in Augurum collegium non erat, non admodum diligebat: præserium cum ille Q. Scævolam ſibi minorem natu generum prætulisset. Nam id ſibi & ad ſocerum referri, & ad Fannium potest. Hæc Fabius; quibus accenserit etiam debet illud Octavii, venienti ad ſe Ciceroni dicentis, quod postremus amicorum accederet. Ad orationis porrò constructionem etiam referri potest Ordo, ſeu collocatio vocabulorum, unde etiam, quæ ex illâ oritur ambiguitas, huc pertinet. De hâc ſic idem Quintilianus eodem loco. *Fit per Collocationem; ubi dubium est, quid quò referri oporteat:*

teat: ac frequentissimè, cum id quodd medium est, utrumque possit trahi, ut de Troilō Virgilius, I. Aeneid.

Lora tenens tamen —

Hic utrūq; teneat tamen lora, an quamvis teneat, tamē trahatur, queri potest. Unde controversia illa; Testamentō quidam ponijussit statuam auream hastam tenentem. Queritur, statua hastam tenens aurea esse debeat, an hasta esse aurea in statu alterius materiæ. Præter hæc etiam Amphibolia ex orationis sensu nimis latō, & non satis determinatō nascitur, quemadmodum in Ora culō, quod opulentissimo Afia Regi editum refert Herodotus lib. 2.

Kρότος Αὐλῶν μεταξὺ μεγάλην σφραγίν παταλίου. hoc est,

Cræsus, Halym penetrans, magnam pervertet opum vim.

Quod deceptus Hostium vim se perversum putavit, pervertit autem suam, ut habet Cicero lib. 2. de Divinat. Huic non absimile est illud Fabii loco sèpius laudatō. Sæpe, utri duorum antecedentium sermo subjunctus sit, in dubio est: *Unde est controversia*, Hæres meus Uxori meæ dare damnas esto argenti, quod elegerit, pondo centum. *Uter eligat, queritur*. Deinde Amphibolia etiam est, cùm tacitè persona una inducitur loquens, vel plures colloquentes; dubium enim sæpe est, num ipse Autor, an persona, aut quænam personarum sermonem habeat. Hujusmodi Prosopopœiæ seu sermocinationes, & Dialogismi occurunt in Ecclesiaste & Canticō cantorum; Ut & in Prophetis, & Psalmis, ut agnoscit Chamierus Panstrat. Cathol. Tom. I. lib. 15. cap. 15. §. 27. Nec non apud Satyricos. Sic Horatius Satyr. 3. lib. 2. Damasippum ipsum accusantem inducit, quod nihil scriberet, cùm ipse alium accusare videri posset: ita enim orditum.

*Sic rarò scribis, ut totō non quater anno
Membranam poscas, scriptorum quæque retexens
Iratus tibi, quod vini, somniique benignus.
Nil dignum sermone canas. &c*

Quibus postea inter se & Damasippum Dialogum annexit, in quod quis loquatur sæpe ambiguum est. Utrumque etiam, nostrō judiciō, reperitur apud Juvenalem Satyr. 5. in his versibus.

*Vin tu consuetis audax conviva canistris
Impleri, panisque tui novisse colorem?
Scilicet hoc fuerat, propter quod sæpe relicta
Conjuge per montem adversum, gelidasque cucurrit
Esquilias, fremeret sèvà cùm grandine vernus
Juppiter & multò stillaret penula nimbo?*

Et in illis Satyr. 6.

Dic aliquem fodes, dic Quintiliane colorem.

C 3

Hære-

*Hæremus : dic ipsa olim convenerat , inquit ,
Ut faceres tu , quod velles , nec non ego possem
Indulgere mibi. Clames licet , & mare cælo
Confundas : homo sum. Nihil est audacius illis
Deprensis ; iram atque animos à crimine sumunt.*

Denique ad Amphiboliam etiam referri debere videtur , cum integra oratio , seu enunciatio alium ex communi in aliquâ linguâ usu admittit ac vulgò habet sensum , quam propriè sonant vocabula . Memorabile est exemplum , & cum præpostorè vulgò intelligatur , allatu dignum , quod exstat i Reg. cap. 3. verl. 12; Ubi Deus Salomoni animum intelligentem ad judicandum populum petenti respondit . *Ecce facio secundum sermonem tuum : ecce do tibi animum sapientem & intelligentem : adeo ut par non fuerit ante te , & post te non surrecturus sit par tibi.* Quæ posteriora verba propriè ferè accipit tota Theologorum cohors , & quæ ipso cœcō impetu sequitur , plebs Ecclesiastica ; quasi iis denotetur , Salomonem ad illud omnium rerum cognitionis ac sapientiæ culmen fuisse evectum , ut ipsi

*Non similis fuerit , nedum superaverit ullus
Pectore sollerti , sive actō vixerit & vō ,
Seu quondam existat venturis posteris annis :*

Cum idiotismus , & modus loquendi fit Hebræis usitatissimus , quō nihil aliud , quam excellentia , & præstantia significatur : adeo que sanctus Author eō locō tantum voluerit exprimere , Deum Salomoni valdè eximiam , & planè non vulgarem sapientiam fuisse largitum . Atque hoc ita se habere ex duobus aliis ejusdem Scriptoris locis non obscurè elucescit . Unus est lib. 2 Reg. cap. 18. vers. 5: 6: & 7. Ubi de Hiskiā dicitur : *In Jēhovā Deō Isrælis fiduciam habuit , & non fuit ei similis inter omnes Reges Iudæ , qui post eum , aut qui ante eum fuerunt . Adhæsit enim Jēhovæ : non recessit ab eō sequendō , sed observavit præcepta ejus , quæ præceperat Jēhovā Mōsī , &c.* Alter habetur ejusd. lib. cap. 23. vers. 25. & est de Josiā hunc in modum . *Et similis ei non fuit ante ipsum rex , qui se converterat ad Jēhovam ex totō corde suō , & ex totō animo suō , totisque viribus suis , omnino secundum legem Mōsis : nec post eum extitit similis ei.* Quoniam enim de horum Judæ Regum utrōque dicitur , ei alium nec pietate similem fuisse , nec fore Regem , erit Textus aut falsitatis arguendus , aut impropriè explicandus : Neque enim de utrōque idem verum esse potest : Siquidem prior omnes , qui post ipsum , & posterior omnes , qui ante ipsum vixerunt , pietate antecelluit , etiam alter alterum antecelluisse necesse est , cuius contrarium tamen disertè asseritur . Hebræus igitur idiotismus est , quō Author hos Reges pietate , & erga Deum reverentia excelluisse , indigitare voluit .

22. Que-

22. Quemadmodum verò antea Vocabulorum *Acceptiones* ad Homonymiam , sic & nunc eādem de causā *Orationum* ad Amphiboliam referendas putamus. Harum præcipuae sunt tres , videlicet in sensu compositō vel divisō , in actu signatō vel exercitō , & in sensu identicō vel formalī. *In sensu compositō* accipitur Oratio , quando partes , ex quibus ejus Subjectum vel Prædicatum constat , conjunctim ; *In sensu divisō* , quando divisim sumuntur. Ac pro variā hāc ejus acceptione , vel vera est vel falsa. Sic hāc oratio , *Duo & tria sunt quinque* , vera est in sensu compositō nempe si partes subjecti *Duo & Tria* conjunctim sumuntur : falsa autem in sensu divisō , si divisim accipiatur : Falsum enim est , *Duo esse quinque* , & *tria esse quinque*. Sic etiam vera est Enunciatio , *Omne animal aut est rationale aut irrationale* , in sensu compositō , putā si præditatum *rationale aut irrationale* conjunctim , tanquam unum quid accipiatur : Si verò divisim , hōc modō , *omne animal est rationale* , *aut omne animal est irrationale* , erit falsa , & quidem in sensu divisō. Atque hic sensus compositus & divisus præcipue quidem locum obtinent in enunciationibus habentibus modum , *possibile* : & in quibus voces occurunt , quæ plura simul significant , sive in quibus vox aliqua est omissa ; ut *possibile est ridentem flere*. In hāc oratione vel omissa est vox *homo* , vel vox *ridentem* duo habet significata , quorum unum est materiale , nempe , is , qui ridet , quod cōcident cum voce omisiā ; alterum formale , ipsissima scilicet ridendi actio. Quando igitur hāc Enunciatio accipitur in sensu compositō , conjungitur *homo cum ridere* , vel quod idem est , accipitur formalis significatio vocis *ridentem* , & ei attribuitur *flere* ; ac tum falsa est ; non enim est possibile , ut qui ridet , simul float , adeò ut conjungantur simul risus & fletus. Quando autem accipitur in sensu divisō , disjunguntur *homo & ridere* , vel sumuntur materialis significatio vocis *ridentem* , quæ hominem denotat , ac de hōc prædicatur *re flere* : actum vera est oratio ; possibile enim est , ut qui nunc ridet , aliò tempore float , adeò ut flere de homine prædicetur , non quatenus & quando float , sed quatenus homo est. Atque hōc sensu respondit Christus Discipulis à Johanne ad ipsum missis apud Lucam , cap. 7. vers. 22. *Cæci vident , claudi ambulant , & surdi audiunt*. Altera Orationis acceptio est in actu signatō , vel exercitō. *In actu signatō* accipitur , quando voces sub cōmuni nomine & definitione : *in exercitō* verò , quando in particulari , & rebus ipsis applicatæ , sumuntur. Sic ex. grat. trita hāc apud Logicos sententia , *Definitum & definitio idem sunt* , accipi debet in actu exercitō , ac tum vera erit ; Bestia enim est animal irrationale , & animal irrationale est Bestia : Non autem in actu signatō , esset namque falsa ; Definitum quippe est cuius essentia explicatur , & definitio , quā definiti essentia explicatur. Ultima denique Acceptio est in sensu identicō , vel formalī. *Sensus identicus* est , cū res eadem ,

EXERCITATIONIS

24

dem, quamvis diversis à nobis nominibus designentur, diversisque conceptibus repräsententur, de se mutuo enuntiantur: *sensus* autem *formalis*, cùm non illæ ipsæ res, sed diversi conceptus, quibus repräsentantur, de se in vicem prædicantur. Sic quando Theologi, attributa Dei de se invicem prædicari posse, statuunt, ex. grat., *Intellectus Dei est ipsius Voluntas; Misericordia Dei, est ipsius Justitia, &c.* id tantum admittunt in sensu identicō, non autem in sensu formalī: formaliter enim seu ratione à se invicem distinguntur. Unde Suarez Disp. Metaphysic. 30. sect. 6: §. 13. de his agens enunciationibus ait. *Si sermo sit de rebus ipsis conceptis, veræ sunt illæ locutiones: quia sensus est, rem illam, quæ concipitur sub ratione Justitiae, aut Intellectus, formaliter & essentialiter includere rationem Misericordiæ, Voluntatis, &c. Si verò sit sermo de rebus, prout distinctè, & expressè concipiuntur à nobis, sic illæ locutiones falsæ sunt. Nam mens nostra per inadæquatos conceptus partitur rem in se omnino indivisibilem: & tunc, quamvis res in se omnino sit eadem, tamen in mentem nostram non cadit sub singulis conceptibus secundum totam adæquatam rationem suam: & ideo si reduplicatio fiat in ordine ad conceptus nostros, non potest uni attribui, quod attribuitur alteri: quia non concipitur idem, & sub eadem expressa habitudine per unum & alium conceptum.*

23. Perlustravimus hucusque fontes Obscuritatum Ambiguitatumque, tam Orationibus ore prolati, quām scriptō expressis communium: transimus nunc ad eas, quætūm his, tūm illis propriæ sunt, & peculiares. Quæ Orationi vivâ voce prolatæ particulatim accident Ambiguitates, duæ duntaxat nobis occurunt, una est quæ ex consonanti duarum literarum pronunciatione nascitur; Hæc pro varia variorum gentium pronunciatione variat. Sic apud nos cæterosque ferè Europæos consonæ *c*, & *f* ante *e* & *i*, eodem modō efferuntur, unde sonō congruunt, *ceu* & *seu*, *cedens*, & *sedens*, *cedebam*, & *sedebam*, *cella* & *sella*, *cellaria* & *sellaria*, *cera* & *sera*, *cero* & *sero*, *cervus* & *servus*, *cibi* & *sibi*, *cingulus* & *singulus*, *cinis* & *sinis*, *cis* & *sis*, *citus* & *situs*, *cive* & *sive*, &c. Apud Frisios & Germanos pronunciatione non differunt *f* & *v*, unde simili modō proferunt, *feritas* & *veritas*, *fidebam* & *videbam* &c. Hispani eodem sonō pronunciant *b* & *v*, quapropter confundunt, *bibere* & *vivere*, *bellè* & *velle*, *betula* & *vetula*, *vilis* & *bilis*, &c. Similia apud alias nationes etiam reperias. Sic etiam Vocalis *e* cum Diphthongis *æ* & *œ* in sonō, cùm efferuntur, convenient; unde in pronunciando non differunt, *ædis* & *edis*, *ædilis* & *edilis*, *æquis* & *equis*, unde versiculos

Dixerat hic æquum, sed tulit alter equum,

de duobus Jurisconsultis inter se certantibus, *an Imperatoris essent res proprie privatorum, & victori equum promittentibus, cuius precium solveret victus. Historiam vide apud McLanchthonem lib. 4. Dialect. Concurrunt etiam ali quando*

quando c & s, cum æ, e, & œ, ut in cœcus & secus, cœdes & sedes, & cœpit & sepit,
cœptum & septum. Hæc de primâ: Altera ex duarum vocum coalescentiâ,
vel unius in duas distractiōne resultat, ut incuria & in curiâ, ingenua & in ge-
nua, sub tiliâ & subtilia, unde versiculus,

Filia sub tiliâ mea net subtilia filia.

Ex hâc ambiguitate litem sevit Testamentarius, cui duo erant filii, unus
Leon, alter Cunctaleon dictus, ita testatus: Bona do mea cuncta leonti, du-
bium enim relinquebatur, an bona sua filio Cunctaleonti, an verò cuncta
bona filio Leonti dedisset; quod Epigrammate sic est expressum,

Cunctaleonte Leon cum fratre forensibus armis

Decertat, dubiô bellaque marte gerit.

Belli causa Patris non intellecta voluntas,

Ipse suâs utri nempe dedisset opes:

His etenim verbis, mea do bona cuncta leonti,

Ante parens usus, quam moreretur, erat.

Hinc sibi Cunctaleon patris bona vendicat Hæres,

Poscit & ipse Leon cuncta paterna bona.

Tu refer Antistes nobis doctissime legum,

Utrum ipso maneant jure parentis opes.

24. Quæ speciatim Orationibus scripto expressis obveniunt, Ambiguitates
ex eo originem ducunt, quod omnes, quæ in elocutione & pronunciatione
auditori observantur diversitates, scripturâ characteribusque repræsentari
Lectoribus nequeant. Quamvis enim singula vocabula, spatiolô distinguan-
tur, eorumque syllabarum quantitas accentu notetur; orationes ex iis conflatae
commatis, semicolis, colis & punctis discriminantur: ac earum quædam
affectiones signis interrogationis, admirationis, & parenthesios expriman-
tur: desunt tamen adhuc alia multa, ut sententiæ abruptæ (cui designandæ
hodie à quibusdam adhibentur aliquot puncta post se invicem disposita, hoc
modo ....) sententiæ ironicæ, imperantis, precantis, & similium, quorum
defectus lectors sèpissimè dubios reddit, quò sensu literis fuerint consigna-
tæ. Nec tantùm ambiguitatis causa est horum signorum notarumque defec-
tus, sed etiam neglectus, nec non præposterus eorundem usus. Agnoscant
hoc Pontificii Doctores, cùm inter causas obscuritatis Scripturæ referunt,
quod, ut indeterminata, ad diversos sensus rapi potest, sive ex variâ interpun-
ctione, sive ex variô modô scribendi, aut pronunciandi; ut dubium sit, an affir-
mativè, an ironicè, an interrogativè. Nec dissentit Chamierus Panstrat. Tom. I.
lib. 15. cap. 15. §. 32. cùm inquit. *Fateor esse locos ambiguos, quos interpunctio
varia possit variare; fateor etiam omnes posse scribendô perverti; aut pronuncian-
do torqueri.* Ut autem Ambiguitas, tam quæ ex defectu quam quæ ex negle-
ctu signo-

D

ctu signo-

Et signorum notarumque orationi scriptæ accidere possunt, aliquo recente
seam ordine, considerandum, Loquela spectari per se solam, vel quatenus
nus eam membrorum motus atque gestus comitantur. *Totius loquela*, cum so-
la spectatur, diversitas ex vocis modulatione dependet, quæ est vel unius vo-
cabuli, vel integræ orationis. *Unius vocabuli* pronunciatio fit cum debitō
accentu, vel emphaticè, vel sequente aliquā morā: quæ tria idcirco etiam
scripturā exprimi debent. *Accentus nota*, quamvis à quibusdam accuratiori-
bus adhibetur, à plerisque tamen negligitur, ac tum ambiguitas oritur, ut
in *pendere & pendere*, *suffocat & suffocat*, *leporē & lepōrem*, quæ his ver-
siculis distinguntur,

Pendere vult justus, non vult pendere malignus.

Suffocat extinguit, suffocat guttura stringit.

In sylvis leporē, ast in verbis quære lepōrem.

Atque hoc quām maximè locum habet in Lingua Græcâ, siquidem accentus
& Spiritus magnam in eâ faciunt vocum diversitatem, & discrimen, ut cui-
libet, qui illam vel à limine salutavit, notissimum. *Emphasis* signum in scri-
pturā deficit, unde dubium, an vox aliqua prolatâ fuerit emphaticè, an verò
fecus. Sic Pontificii & Lutherani voculam *est* in hâc sententiâ, *Panis est*
corpus Christi, emphaticè efferunt, quasi in illâ aliquid lateat mysterii: Sic
etiam alii elevant vocem in vocabulo *omnes*, *Deus vult omnes homines salvari*,
ut decipient imperitos, quasi omnes homines sint electi: ut habet Kekkerm.
System. Log. lib. 3. cap. 1. *Morula* denique, quæ pronunciationem vocis
alicujus, in oratione nondum finitâ, subsequitur, quâque illam ad præce-
dentem pertinere denotatur, à paucis exprimitur, & quidem notâ comma-
tis, à plerisque tamen negligitur, & in ancipiâ relinquitur, num ad præce-
denta, an sequentia referri debeat. Exemplum sit illud Ciceronis, lib. 2. de
Offic. *Summā quidem auctoritate philosophi, severè sanè atque honestè*, hâc tria
genera confusa, cogitatione distinguunt. Ubi si post *confusa* comma non inter-
feratur, ambiguum est, utri, *genera* scilicet an *cogitatione*, vox ista sit con-
jungenda. In hâc unius vocabuli Ambiguitatum ex scripturæ defectu ora-
rum classe etiam reponi debet ea, quæ in Hebræâ Lingua occurrit ex eô,
quod olim punctis vocalibus, quæ hodiè characteribus adscribuntur, desti-
tuebatur Veterum Judæorum Scriptio. *Valde enim eos ratio fugit, qui arbitran-*
tur, Mojen istis Pentateus ben exarâsse; vel Esdram saltem, & viros magnæ
Synagogæ iis usos fuisse. Quippe apices isti demum inventi fuere à Judæorum cri-
citicis Masorethis, & quidem circa annum Christi quingentesimum; ut habet Clas-
siff. Vossius lib. 1. de Art. Grammat. cap. 31. Quod itaque antiqui iis non
uterentur, causa est, ob quam vox, quæ cùm pronunciabatur ambigua non
erat, vitium id contraxerit, cùm scribebatur. Prout enim vocabulo, solis
conso-

consonantibus literis consignatō, alia atque alia puncta vocalia, aut eadem aliō atque aliō locō assinguntur, aut appinguntur, reddetur aliud atque aliud, ac proinde etiam aliud atque aliud eō denotabitur. Hujus ambiguitatis exempla in V. Testamento, ejusque versionibus reperias varia, & quidem non exiguō numerō, quædam videlicet apud Vossium locō jam jam laudatō. In integræ Orationis pronunciatione considerandæ Distinctio, & Variatio. *Distinctio* respiratione peragitur, quā per intervalla sustinemus, suspendimus, aut deponimus sermonem. *Comma sustinet*, *Colon suspendit*, *Periodus deponit*, ut habet Lipsius in Epistol. ad Hub. Audejantium de Distinctione & Interpunctione. In commate est minima respiratio, in colō media, in periodō plena. His tribus à multis additur Semicolon, in quō respirationem paullò majorem, quām in commate, sed minorem, quām in colō statuunt. Huic verò in Sermone distinctioni respondet in Scriptō *interpunctio*, quæ est, definitio Lipsio, *Notandi certa ratio*, quā secamus & partimur scriptionem. Hæc sanè tam orationi scripturâ expressæ, quām ore' prolatæ distinctio necessaria: *Nam hercules* (ejusdem sunt verba) *confusa tota lectio & intellectio, nisi notæ suæ dividant, & quasi manuducant*. Unde tam Obscuritatem quām Ambiguitatem ex interpunctionis defectu vel neglectu, vel eā præpostorē adhibitâ scriptioni oboriri posse patet. Atque hoc præcipiuè locum habet in Antiquiorum Scriptis: Caruerunt namque Veteres illi Interpunctionis signis, quibus nos utimur: nec in eorum libris Distinctionum illæ variantes notæ reperiuntur: sed quicquid earum hodie iis inest, id omne à recentioribus additum esse existimandum. Quod & in ipso Novō obtinet Testamento; neque enim putandum, Euangelistas, Apostolosque ita scripta sua interpunxisse, ac commatis, coli, periodique notis ac signis distinxisse, quemadmodum ea hodie interpuncta nobis obtruduntur: sed longō pōst tempore, cùm jam repertæ essent hæ notæ, id præstitisse Theologos Christianos. Unde est, quod ubi unus interpunktō utitur, alias vel nullum, vel planè aliud adhibendum statuat, prout iste locus suæ sententiæ magis minusve favere sibi videatur. Atque hujus rei exempla quām plurima adferre non difficile esset, nisi id, cùm passim Theologorum scripta perscrutanti obvia sint, supervacaneum duceremus. Pergimus itaque ad pronunciationis *Variationem*, quæ vocis elevatione, & depressione, aliisque ejus flexione absolvitur, admodumque multiplex esse potest. Hæc varia Orationis accidentia exprimuntur, qualia sunt interrogatio, admiratio, interpositio, ironia, rogatio, jussus, minæ, & id genus alia. Quæ omnia etiam in scripturâ notis quibusdam, eum in finem destinatis, oculos ponere oportet lectoribus, si iis cunctæ Orationum ore prolatarum differentiæ literis exhiberentur. Fatemur quidem istas differentias sèpius ex vocabulorum Orationis tum significatione, tum collocatione, seu

dispositione perspici posse; nec non tres priores, interrogationem putā, admirationem, & interpositionem seu parenthesin hodie signis notisque peculiaribus in scriptione repräsentari: Attamen aliquando illius contrarium contingere cuilibet notum; & trium istarum notas Veteres non habuisse jam dictum: Adeò ut in illorum scriptis interpretandis eadem occurrat respectu omnium difficultas, quæ in recentiorum libris respectu reliquarum. Cùm itaque tot tantæque orationum sententiarumque occurrant differentiæ, iisque exprimendis atque exhibendis in Scripturâ deficiant characteres atque notæ; fieri nequit, quin multæ, quæ, dum vivâ voce efferebantur, nec obscuræ erant, nec ambiguæ, si literis consignentur, vitia ista sibi contrahant. Exempla omnium percurrere non est animus, aliquarum enumerasle sufficiat. Christus apud Johannem in Euangeliō cap. 21. vers. 15, 16, & 17. ter Petrum alloquens, dicit. *Simon Fonde, diligis me.* Quæ verba accipi possunt, dupliciter, vel quasi Christus ipsum interrogaret, num se diligeret, quemadmodum vulgo sumuntur, ac tum signo interrogationis insigniuntur: vel quasi Christus affirmaret Petro, quod se diligeret. Idem etiam apud eundem, cap. 5. vers. 29. Iudeis, qui ipsum persequebantur, ac trucidare studebant, respondens, ait. *Scrutamini Scripturas, quia vos videmini vobis in ipsis vitam æternam habere: & illæ sunt, quæ testificantur de me.* Cujus versus priora vocabula, ἐπεννᾶτε τὰς γραφὰς, sumi possunt vel in indicativō modō, sicut vult Cyrus, & admittunt Commentatores in Novam Versionem Belgicam; vel in imperativō, ut censem, Tertullianus, Chrysostomus, Augustinus, & Theophylactus. Si indicativè accipientur, potest esse interrogatio, quasi diceret Christus *An vos scrutamini Scripturas, quæ testificantur de me, nec vultis venire ad me?* vel objurgatio, quasi ipso stupiditatis argueret, hōc modō: *Scrutamini quidem Scripturas, & illæ testificantur de me, nec tamen vultis venire ad me. &c.* Si imperativè sumantur, rursus potest Christus vel illis jubere, vel ab illis petere, ut *Scrutentur Scripturas &c.* Similiter discipulis suis nimiō soniō gravatis in Hortō, cum tertio ad illos rediisset, ac dormientes invenisset, dicit apud Matthæ. cap. 26 vers. 45. & Marcum cap. 14. vers. 41. *Dormitis jam & requiescite, in indicativō, vel Dormite jam, & requiescite in imperativō. Si prius, erit interrogatio, quasi dicat, Num in hōc pericolō, quod mihi & vobis impendet, tanta est animorum securitas & tranquillitas, cum maximè vigilandum esset? Si posterius, est permisso ironica hujusmodi, Haec tenus, dum vos, ne dormiretis, hortarer, verba perdidi; dormite igitur jam & requiescite: hostes adsunt, qui hoc vobis non permittent, sed invitatos cogent ad vigilandum. Sic etiam ironiam esse putat Melanchthon lib. 4. Dialect. in verbis Pilati, cùm Christum interrogaret: *Quid est veritas?* quasi dicat, *Tu es magnus fatuus, qui vis vera dicere in aulâ, ubi va-**

let

let illud imprimis, *veritas odium parit, obsequium amicos*: cùm interrogativè etiam accipi possint eadem vocabula, ita ut peteret Pilatus sibi explicari, quidnam esset veritas. Paulus, quando ad Colossens. cap. 2. vers. 21. scribit, *Ne attigeris, neque gustaveris, neque contrecardris*, non tanquam hæc asseverans & docens, sed narrans aliorum dicta, intelligendus est, ut vult Melanchthon loc. cit. adeoque hæc ~~μαντικῶς~~ & recitativè esse interpretanda, tanquam exempla traditionum superstitionarum, quæ tamen aliqui oscitantes pro Pauli præceptis habent. Sed sat exemplorum transeamus ad Loquelæ considerationem, quatenus eam *membrorum motus & gestus* comitantur, quod alterum est generalis nostræ partitionis, in principiō hujus paragraphi propositionæ, membrum. Hi autem gestus atque actus externi vel sermonis intellectum juvant duntaxat, vel plane absolvunt. *Fuvant*, atque promovent in orationibus, quarum accidentia pronunciationis variatione exprimuntur, de quibus proximè arbitrati sumus: Vix enim ironicam sententiam assequaris, nisi loquentis gestum cognoveris; sic etiam minantem orationem non intelliges, si eam comitantem manus motum nesciveris. *Planè absolvunt* in orationibus, in quibus pronomine demonstrativō, aut aliqâ simili particulâ res, nullâ aliâ voce antea in sermone expressæ, designantur, & simul loquentis digitō, aut aliū membra motu ostenduntur. Sic hæ sententia, *hujus aut ianti te non facio*, nequaquam capi possunt, si illud *hoc vel tantum à loquente aliquo gestu monstratum*, tibi non imagineris. Atque hinc malè interpretati fuerunt Judæi verba Christi: apud Joannem in Euangeliō cap. 2. vers. 19: quando ipsis signum petentibus, quod mercatores flagellō è templō ejiceret, respondit; *Destruite templum hoc, & tribus diebus erigam illud*; illa de Templō Hierosolymitanō intelligentes, cùm ille de Templō corporis sui loquebatur, quod forsan etiam digitō, aut aliō membrō ostendit; cùm illi verbis suis gestus adjungere usitatum fuisse ex Joh. 20. vers. 19: 20. verisimile sit, ubi discipulos alloquens, manus & latus suum eis ostendit.

25. Ex quibus omnibus liquere putamus, non tam à ratione alienum esse Fabium, quando penultimum libri octavi suarum Institutionum caput in hunc modum orditur; *Amphibolice species sunt innumerabiles; adeò ut Philosophorum quibusdam nullum videatur esse verbum, quod non plura significat*: Nec qui huic suffragatur G. J. Vossium, Instit. Orator. lib. 4. cap. 1. sect. 10. A quibus non ablutit Dannhaverus, cùm in Ide. Bon. Interpret. partis primæ sectionem secundam his verbis claudere incipit. §. 47. *Terminorum ac Orationum æquivocatio nihil est aliud, quam infinitarum perplexitatum pelagus*. *Quis enim varios ambiguitatum mæandros explicabit, aut quæ charta complectetur exempla solùm præcipua?* Unde illud Poëtæ,

EXERCITATIONIS

30

*Quād multa in sylvis Autumni frigore primō
Lapsa cadunt folia: aut ad terram gurgite ab altō
Quād multæ glomerantur aves: ubi frigidus annus
Trans pontum fugat, & terris immittit apricis,*

huic materiæ quadrare nobis videtur, nullamque adeò, quæ ambiguitati obnoxia non sit, occurrere posse orationem.

26. Ab his autem ad alia antequam transeamus, unum adhuc hōc locō, quod in sequentibus usui erit, circa Ambiguitatem monere non inconsultum duximus. Est autem hoc, quod oratio ambigua, vel in se, & absolutè, vel relatè & respectu nostri talis dicitur. *In se ambigua* est, quando nobis insciis & non advertentibus, plures oratio recipit sensus: hos verò cùm advertimus, *respectu nostrum* anceps dicitur. Cumq̄ nos possimus vel loqui aut scribere, vel audire & legere, relativa ista ambiguitas iterum duplex erit, nempe vel respectu loquentis aut scribentis, vel respectu audientis aut legentis. *Respectu loquentis aut scribentis* anceps est oratio, quando sciens volens eum in modum loquitur aut scribit, ut ejus oratio plures habeat sensus: *Respectu* verò *auditoris aut lectoris*, cùm is in eā plures reperit. Utrique rursus dupliciter considerari possunt loquens nempe aut scribens vel sine vel cum intentione auditorem lectorumve dubium reddendi, quemnam istorum plurium intellectum voluerit: Auditor verò aut lector ambigens vel non ambigens, quisnam fuerit intentus.

27. Harum porrò Ambiguitatum quædam concurrere possunt, quædam non item, idque multis diversisque modis, ut cuilibet attendent, easque inter se comparanti apertum est. Nos præcipuos, & qui usum habituri videntur, levi digitō attingemus. Potest itaque oratio in se & respectu nostri simul, vel in se, & non respectu nostri esse ambigua: At nequaquam respectu nostri & non in se. Deinde potest oratio esse ambigua in se, & id non adverti à loquente aut scribente, neque etiam ab audiēte aut legente, vel adverti, & quidem ab utrisque, vel ab alterutris. Denique potest Auditor vel Lector de Orationis ambiguæ sensu dubius esse vel non dubius esse, imò ipsam ambiguitatem non animadvertere, cùm eum dubium reddere voluerit, vel etiam noluerit, imò ipsam orationem ambiguam esse nesciverit Loquens aut Scribens.

28. Inter proximè dicta occurrit, aliquem posse orationem seu ore seu scriptō proferre, quam & sciat, & velit plures admittere sensus; nec hoc ab ullō in dubium revocatum iri existimo. At verò, an plures illi sensus ab Auctore & quidem sapiente ac bonō, hoc est, qui noverit quid loquatur, & data operā decipere nolit, intendi possint, acriter, & quidem præcipue inter Theologos, disceptatur. Partem affirmativam tuentur Cabalistæ, referente

Picō

Picô Mirandulanô in Apologiâ, & Judæorum Rabbini, ut & Patrum quidam, nec non Pontificii magnô numerô. Negativam contrâ tenent, quotquot à fide Romanâ defecere Theologi, statuentes ac unô apertôque ore profitentes, cujuslibet in Scripturâ orationis unicum tantum esse verum, genuinum, & ab authore intentum sensum literalem, ut vocant. Nos autem ut hâc super re etiam nostrum promamus judicium, fatemur quidem ingenuè, admodum vero consentaneum usitatumque passim Scriptoribus esse, unum duntaxat unicâ oratione significare atque intendere: Attamen, cur non aliquando plura iisdem denotare queant verbis, non videmus. Nec etiam dissimulare possumus, argumenta contrariæ sententiæ firmandæ ab ejus patronis allata, quæ quidem nobis videre contigit, nihil prorsus evincere, atque adeò esse levia & ferculnea, ut iis recensendis ac refellendis non operæ pretium ducamus tempus impendere. Quid autem nos de S. Scripturæ multiplici sensu sentiamus, num scilicet uni ejus loco plures competant literales, in hujus Exercitationis progressu commodior dicendi dabitur locus.

C A P. I V.

1. *Scripturam esse obscuram & ambiguam.* 2. *Quis sit verus Interpres?* 3. *Et quidem S. Literarum?* 4. *Et qui suô munere debitè fungatur?* 5. *Omnes veritati adversantes Scripturæ expositiones esse spuriæ.* 6. *Scripturæ veritates non videri esse veros sensus.* 7. *Quis sit optimus ejus interpres, si non sit infallibilis.* 8. *Omnes Scripturæ veritates esse veros sensus, probatur rationibus.* 9. *Confirmatur autoritatibus.* 10. *Conditiones à Reformatis in verò S. Literarum interprete requisitas in nostrum etiam quadrare.*

Sed jam satis multa, & quidem satis prolixè de Interpretis objecto generali, oratione nempe obscurâ atque ambiguâ, superiori capite verba fecisse nobis videmur: Descendamus nunc ad objectum specialius, ad quod in eâ, quam præ manibus habemus, controversiâ, restrictus est noster interpres, Sacram scilicet Scripturam. Hanc autem pluribus in locis & obscuram & ambiguam esse, præterquam quodd neminem, quam parùm etiam in eâ versatum, fugiat, & ex exemplis, quæ inde allata aliis intersparsimus, abundè pateat, ostendunt etiam ac testantur tot doctissimorum acutissimorumque, à jactis usque Ecclesiæ Christianæ fundamen-

damentis in hunc usque diem Theologorum, tam in ejus partem, quām totam scriptā atque editāe notāe, explicationes, animadversiones, commentationes, paraphrases, interpretamenta, & id genus alia quamplurima, quorum quædam etiam ipsorum enucleandorum librorum molem longè exsuperant. Atque idem hoc non tantū expressē statuunt Pontificii omnes; sed etiam fatentur qui ab iis defecere. Sic Lutherus in librō de Servō Arbitriō. *Sanè fateor esse multa loca in Scripturis obscura, & abstrusa, non ob majestatem rerum, sed ob ignorantiam vocabulorum, & Grammaticae, sed quæ nihil impediant scientiam omnium rerum in Scripturis. Res sunt in Scripturis omnes proditæ: licet quædam loca adhuc verbis incognitis obscura sint.* Et Chamierus Panstrat. Cathol. Tom. 1. lib. 15. cap. 4. §. 5. *Catholici disertè ore querotundò pronunciant. Primo esse in Scripturis locos non paucos obscurissimos, ex quibus solis per sequē ac seorsim consideratis non possit certus aliquis evinci sensus. Idque multipliciter fieri. Aliquando ob rerum obscuritatem, ut in prophetiis rerum, futurarum, &c. Aliquando etiam ita contexta sunt ejus loci vocabula, ut varium sensum pariant propter iuveniles, vel auctoritatis; ut, Ego & Pater unum sumus, intelligebatur ab Arrianis de unione voluntatis, quemadmodum cùm precabatur Christus, ut discipuli unum essent: At Catholici referebant ad rationes. &c. Hujus generis passim occurrent testimonia quamplurima: Nec tantū Scripturam obscuram atque ambiguam esse, verū etiam omnes, quoniam ex vocabulis constat, tām obscuritatum quām ambiguitatum recensitas species in eā locum obtinere posse, minimè dubium est; inīo, si non omnes, saltem maximam partem, & quidem præcipias, nec non præter has non exigui momenti alias (quales sunt, ipsis fatentibus Theologis, prædicatio Mystica, tam Typica, quām Sacramentalis, ἀνθρωπάθεια & θεοπέπτεια, πρόληψις, præposterior, aut anticipatio & variantes tum V. tum N. Testamenti Lectiones, & similes) occurere, non difficile foret probatu, si & hic locus id exigeret, & de verā interpretandi Methodō jam constaret. Sed cùm in hanc inquiratur, & ille tantū requirat, ut pateat, quædam Scripturæ loca esse obscura atque ambiguæ, adeoque illam opus habere interpretatione, quod nec ipsi inficias eunt Theologi, id impræsentiarum monuisse, ad nostrum suffecerit institutum.*

2. Quando autem hāc in controversiā de S. Literarum Interpretē disputant Theologi, de verō iis, quemadmodum & nobis hēc loci, fermo est. Is verō est, ut ex ante dictis facile deducitur, non qui aliquem orationis sensum, aut veritatem exposuerit; sed qui sensum verum, hoc est, Authoris menti atque intentioni congruentem ac respondentem eduxerit, ac talem esse ostenderit: atque adeo *vera interpretatio nihil aliud erit, quām eductio, atque indicatio veri genuinique sensus earum orationum, quæ audiuntur, aut leguntur;* seu ut definit Chamierus Panstratiæ suæ Tom. 1. lib. 15. cap. 1. §. 3.

Investi-

Investigatio ejus rei, quam Author singulis locis significat. Unde patet verum interpretem non tam sollicitum esse debere de Orationis interpretandæ veritate aut falsitate, quām verō aut falsō sensu: eosque qui investigaverit atque indicaverit, hunc redarguendō, illum verō confirmandō, hoc est, Scriptoris intellectui conformem comprobandō, quantumvis etiam rectæ rationi dissentaneum, ac veritati repugnantem, suo tamen muneri abundè satisfecisse, omnesque illius partes implevisse censendus est.

3. Verus igitur S. Literarum Interpres erit, qui earum veros sensus eliceret, eosque tales esse ostendere; ac falsos deprehendere & redarguere potest: adeò ut illius munus, duabus quasi partibus absolvatur atque constet: nimirum verorum interpretamentorum indagatione ac comprobatione, & falsorum deprehensione ac refutatione. Quæ sanè non sufficerit præstitisse aliquâ probabilitate, aut verisimilitudine, ut vulgò in scriptis profanis obtinet: sed inconcussâ certitudine inexpugnabilibusque argumentis, quibus planè ac plenè acquiescere possit ac beat animus solidæ veritatis cupidus. Cum enim non de rebus levibus, sed gravissimis; non de terrenis, sed cœlestibus; non de bonis fluxis & temporariis, sed æternâ animarum nostrarum salute, quâ nihil pretiosius homini, nihil optabilius excogitari potest, agatur, non instabili arenæ, non infirmo labantique fundamento; sed inconcussæ immobilique rupi totum fidei nostræ ædificium superimponendum.

4. Hanc autem Libros sacros interpretandi provinciam (præter alios, si qui forsitan sint, quod non negamus) dignè ac debitè sustinebit, qui locorum explicandorum veritates expiscari, ac expositionum ab aliis super eis factarum falsitates deprehendere, ac se deprehendisse argumentis minimè dubiis astruere valet. Dicimus *veritates & falsitates*, quod procul dubiō mirum videbitur, cum superiori capite tam anxiè ac diligenter orationum veritates à veris sensibus distinxerimus, & hujus capitinis §. 2. interpretem non ab illis, sed ab his verum dici debere statuerimus. Verumenimverō mirari desinet, & nos ratione niti animadvertiset, quicunque observare nobiscum voluerit, aliter cum Scriptis profanis atque humanis, aliter cum sacrīs atque divinis comparatum esse, atque in his veritates & veros sensus indissolubili nexu ubique copulari, quod in illis non obtinet; atque adeò qui illas eruerit, eādem operā simul & hos eruisse, & qui aliorum explicaciones falsitates continere demonstraverit, easdem etiam falsas esse, demonstrâsse.

Hæc autem ita sese habere, ex eō manifestum est, quod S. Literæ Deum ipsum habeant authorem, qui talibus usus fuit Amanuensibus, quos in viam veritatis manu quasi duxit, quibusque in scribendō semper adfuit Veritatis Spiritus, in quem ne umbra quidem falsitatis aut fallaciæ cadere potest. Un-

de certissimum est, quicquid in iis exaratum reperitur, nil nisi veritatem continere merissimam, & ab omni falsitatis errorisque consortio liberrimam; adeoque veros divinorum Eloquiorum sensus illi semper consentire, his verò contrà continuò repugnare. Ex quibus evidentissimè consequitur, omnes veritati adversantes Scripturæ expositiones, etiam ejus adversari vero sensui, adeoque esse falsas, alienas, spurias, & à Dei mente longissimè removendas. Qui igitur alicujus S. Literarum loci interpretationem vero non consonam, sed dissonam esse, & deprehendere & ostendere poterit, simul etiam illam esse erroneam, ac spuriam falsamque, & à verò sensu longè alienam inveniet atque evinceret, nec idcirco illam pro verâ aut aliis obtrudet, aut sibi obtrudi patietur, ac sic posteriorem Interpretis officii partem, quam in falsarum aliorum explicationum deprehensione ac ostensione sitam esse diximus, dignè ac debitè adimplere poterit.

6. At non tam facile res expeditur cum priore, verorum nempe sensuum investigatione ac demonstratione. Quamvis enim jam extra omnem dubitationis aleam posuimus, *omnem verum alicujus loci S. Scripturæ sensum esse etiam veritatem*; hujus tamen enunciationis conversum ejusdem notæ esse non videtur, nempe, *omnem veritatem esse etiam verum sensum*. Potuit enim contigisse, ut eodem Scripturæ loco, qui plures admittit sensus, plures contineantur veritates, quarum tamen unam tantum, remotis cæteris, in animo, dum ista verba exarabat, habuit, & significare voluit sanctus illius loci Author. Quocirca quamvis una, aut plures, imò etiam omnes alicujus loci ancipitis veritates, quæ eō contineri possent, eruantur demonstranturque: dubium tamen incertumque relinquetur, num illam, vel quamnam earum, si una, aut quasnam, si plures significantur (quod fieri posse suprà innuimus) facer illius Scriptor voluerit intellectas. Unde consequi videtur, verum, quem nos assignavimus, S. Literarum Interpretem posteriori sui muneric parti satis superque sufficere, at non simili modō priori, quam tamen præcipuum esse, & quilibet judicabit & nos ultrò agnoscimus.

7. Verumenimverò etiamsi vires nostri Interpretis non altius, quam diximus, assurerent, nec ultra has positas metas se extenderent; minimè tamen negari poterit, illum cæteris omnibus longè præcellere, ac multis parasangis anteponi debere hâc tempestate, quâ ab ipsis Prophetis & Apostolis, aliisque sacris Scriptoribus verum genuinumque ac nativum Scripturæ sensum petere non liceat; nec quisquam, sibi illi eruendo sufficientem Spiritus S. lucem affulgere, indubie probare queat. Etenim, cùm cæteri nec falsa aliorum interpretamenta certò deprehendere & ostendere, nec locorum S. Scripturæ veritates, nedum veros sensus investigare & demonstrare valent; hic noster, si non infallibiliter veros sensus, at saltem veritates elice-

re, &

re, & falsas expositiones refutare poterit, impediens eō pactō, ne erroneis explicationibus, tanquam genuinis, assensum præbeamus, &, si negatum est in veros sensus, saltem in veritates, quod negatum non est, deducens; in quō sanè minimum est periculi, ut docet Augustinus de Doctrin. Christian. lib. 3. cap. 27. hōc modō. *Quando ex eisdem Scripturæ verbis non unum aliquid, sed duo vel plura sentiuntur: etiam si latet, quid senserit ille, qui scripsit;* nihil periculi est, si quodlibet eorum congruere veritati ex aliis locis Sanctorum Scripturarum doceri potest, &c. Et de Cœnitate Dei lib. 11. cap. 19. *Sive cum multa tractantur, ad id quoque perveniat, quod sensit ille qui scripsit, sive id lateat: sed ex occasione tractandæ profundæ obscuritatis alia quædam vera dicantur.*

8. Sed agè, videamus, an non hos nostro Interpreti positos limites per rumpere, ac eum tam priori, quam posteriori muneris sui parti dignè debiteque satisfacere posse, ostendere queamus. Hoc autem facile conficiemus, si modō probaverimus, omnes alicujus loci veritates, quæ Lectori occur runt, aut occurrere possunt, etiam esse veros sensus: Tum enim, qui unam tantum eruerit veritatem, etiam verum eruerit sensum, & quod quis plures veritates, eō etiam plures sensus; ac præstantior erit interpres. Ut autem porrò pateat, omnes Scripturæ veritates esse etiam veros sensus, duo impri mis circa Librorum sacrorum authorem Deum apprimè veniunt consideranda. Primum est, illum esse Omnisium, ac proinde omnes orationum à se pro latarum tam veras, quam falsas significationes optimè novisse, illasque audi toribus lectoribusque occurrere posse, non tantum prænovisse, sed etiam oc cursuras prævidisse, &, cùm nihil non præter illius providentiam accidat, ut veræ occurrerent, prvidisse; quemadmodum scribit Augustinus lib. 3. de Doct. Christ. cap. 27. his verbis. *Ille quippe Author in eisdem verbis, quæ intelligere volumus, & ipsam sententiam forsitan vidit, & certè Dei Spiritus, qui per eum hæc operatus est, etiam ipsam occursum lectori vel auditori, sine dubitatione prævidit, imò, ut occurreret, quia & ipsa est veritate subnixa, providit.* Alterum est illum esse Veracem, adeoque nec fallere nec falli posse, ac ideo nunquam per suos ministros quicquam ad decipiendos, hoc est, in alium sensum, quam quem verbis significare voluit, seducendos; nedum dubios, quemnam plurium occurrentium intenderit, reddendos Lectores vel audi tores, aut voce protulisse, aut literis consignari curâsse. Quod idem etiam videtur velle Polanus Syntagm: Theolog. lib. 1. cap. 45. quæst. 2. cùm ait. *Nulla vox, ac proinde nulla enunciatio à Deo prolata, est ambigua ab ipso, seu quod ad ipsum attinet. Deus enim non loquitur ambiguè, quasi volens studiò homi nes incertos & dubios reddere, aut quasi volens verbi sui sensum dubium & incer tum esse. In ambiguitatis vitium Spiritus S. ne semel quidem incidit. Qui os & in telle-*

tellectum homini dedit, eò prolabi neque vult neque potest. Nec quenquam adeò perficiatræ frontis, impiique animi credo, qui, cùm hominibus vitio vertatur, sic scientes volentes sua componere verba, atque insuper nutibus, gestibus, aliisque corporis motibus ita omnes animi fallacis nervos intendere, ut in sensum non à se intentum, aut in plures, quorum quemnam intellectum voluerint dubitetur, incident lectors aut auditores; tam enorme crimen Deo Optimo Maximo, Enti perfectissimo, in quem ne umbra quidem falsitatis aut fallaciæ cadere potest, audeat adscribere. *Quocirca cùm talis ac tanta imperfectio longissimè ab eò sit removenda, & in nullas S. Scripturæ veritates incurrat lector vel auditor, in quas eum incursum non prævidebit, imò providerit Dei Spiritus, cùmque in omnes incurrere possit, sequitur omnes illas eò in loco ab ipso intentas significatasque fuisse;* adeoque etiam esse veros sensus. *Quod idem etiam comprobatur ex tritô illô apud Philosophos Axiomate, frustrâ fieri per plura, quod potest per pauciora;* unde deducitur aliud, quod ab unôquâque etiam admittitur, nempe melius eum loqui & scribere, qui paucis verbis multa, quâm qui multis pauca dicit, atque adeò etiam qui unâ ac simplici oratione duas veritates, quâm qui unam tantum docet, exclusâ aliâ: *Optimum igitur præstantissimumque, si quis unâ omnes, quas comprehendere potest, significet.* Cùm autem, ut aiunt, Deus & natura nihil agant frustrâ, ac etiam Spiritum Sanctum optimè scriptisse unô ore omnes confiteantur, hunc in Dei oraculis conscribendis momen tenuisse, nemo aut negare aut in dubium revocare poterit.

9. Atque hæc nostra etiam sententia multorum omnis ævi doctissimorum virorum fulcitur authoritatibus. Horum primi sunt, ut ab antiquissimis initium sumam, Judæorum Rabbini, qui, ut illam declarant, Dei verbum ferro ignito assimilant. Quemadmodum enim hoc igne continuisque flammis excandescunt si incidi imponatur, malleoque percutiatur, quaquaversum scintillas, carentemque scoriam spargit ac projicit: sic etiam ajunt, omnes sensus veritati congruentes, qui ex sacris Literis interpretatione hauriuntur, atque eruuntur, esse tanquam scintillas ac faculas, quibus Deus hominum animos à nebulis inscitiae, ac ignorantiae tenebris voluit liberare, illorumque mentes salutari sapientiae ac cognitionis luce illustrare, atque illuminare. Atque hanc suam sententiam firmant Psalmò 62, ubi vers. 12. dicitur, *Semel Deus locutus est, bis idem audivi, quod Dei robur est.* Hoc est, ut illi interpretantur, Deus unam ac simplicem protulit orationem, at talem, quæ multiplicem continebat sensum; ego enim bifariam, hoc est, multifariam (numerus certus pro incerto) eandem intellexi, plures inde eliciendô sensus, in quô situm est Dei robur, quod nempe possit ita suæ orationis verba componere, ut unâ simpliciique, plures edoceat auditorem, lectoremve veri-

veritates. Rabbinos hâc in parte sequi videtur Augustinus. Ille strissimus ejus locus est Confessionum lib. 12. cap. 31. qui sic habet. *Ita, quum alius dixerit, hoc sensit, quod ego: alius, immo illud, quod ego: religiosus me arbitror dicere, cur non utrumque potius, si utrumque verum est? Et si quid tertium, & si quid quartum, & si quid omnino aliud verum quispiam in his verbis videt, cur non omnia illa vidisse credatur, per quem unus Deus S. Literas vera & diversa visuris multorum sensibus temperavit? Ego certè quod intrepidus de corde meo pronuncio; si ad culmen authoritatis aliquid scriberem, sic mallem scribere, ut, quod veri quisque de his rebus capere posset, mea verbare resonarent, quam ut unam veram sententiam ad hoc apertius ponerem, ut excluderem cæteras, quarum falsitas me non posset offendere. Nolo itaque, Deus meus, tam præceps esse, ut hoc illum virum de te meruisse non credam. Sensit ille omnino in his verbis, atque cogitavit cum ea scriberet, quicquid hic veri potuimus invenire, & quicquid nos non potuimus, aut nondum possumus, & tamen in eis inveniri potest. Et qui huic proximus est ejusd. lib. cap. 26. Vellem quippe si tunc ego essem Moyses, ex eadem namque massa omnes venimus, & quid est homo, nisi quia memor es ejus; vellem ergo si tunc ego essem quod ille, & mihi abs te Genesios liber scribendus injungeretur, talem mibi eloquendi facultatem dari, & eum texendi sermonis modum, ut neque illi, qui nondum queunt intelligere, quemadmodum Deus creat, tanquam excedentia vires suas dicta recusarent; & illi qui hoc jam possunt, in quamlibet veram sententiam cogitando venissent, eam non prætermissam in paucis verbis tui famuli reperirent; & si alias aliam vidisset in luce veritatis, nec ipsa in eisdem verbis intelligenda deesset. His non absimilis occurrit de Doctrin. Christianâ lib. 3. cap. 27. Quid in Divinis Eloquiis largius, & uberior potuit provideri, quam ut eadem verba pluribus intelligentur modis, quos alia non minus divina contestantia faciant approbari. Atque hinc est ejusdem Regula: *Ambigua in sacris Literis, si explicari nequeunt, in utramque partem intelligi possunt, si fidei regula non obstat.* Et hunc putamus esse ingentem illum sensuum thesaurum, in profundò Sacrorum Codicum delitescentem, quem tantopere deprædicant, ac tantis laudibus extollunt Patrum nonnulli. Sic Hieronymus ad Paulinum Epistol. 103. cap. 7. *Apocalypsis Jobannis tot habet Sacra menta, quot verba. Parum dixi pro meritô voluminis: laus omnis inferior est: in verbis singulis multiplices latent intelligentiae.* Et in 3. caput ad Ephesios, *Singuli sermones, Syllabæ, apices, & puncta in divinis Scripturis plena sunt sensibus.* Sic Basilius cap. 1. operis de Spiritu sancto, viris Theologicis exponendos esse docet ipsos literarum apices, ipsas literas, & syllabas: nendum voces & orationes. Ac denique Chrysostomus in Genesim Homil. 21. *Ego, inquit, omnes vos obsero, ne simpliciter ea, quæ in Scripturis sacris contenta sunt, transeat. Nihil enim hic scriptum est, quod non multas sensuum habeat divitias.* Quandoquidem divinò*

Spiritu afflati Prophetæ locuti sunt, ideo, uti à Spiritu scripta, ingentem in se continent thesaurum. Et ne miremini, quod in hac nominum enumeratione multas latentesque divitias sententiarum vobis me ostensurum pollicear. Neque enim vel syllaba, vel apiculus est in sacris Literis, in cuius profundò non sit grandis quispiam thesaurus. Idem pluribus in locis afferit D. Thomas Aquinas, ut Summ. Theologiarum part. I. quæst. I. art. 10. & in 2. lib. Sententiarum Distinct. 12. art. 2. ad 7. atque alibi: Omnia verò disertissimè in Quæstionibus de Potentiâ Dei, quæ habentur in ejus operum Tomo octavo; Ubi quæst. 4. art. I. sic ait. Aliud est (scilicet vitandum) ne aliquis ita scripturam ad unum sensum cogere velit, quod alios sensus, qui in se veritatem continent, & possunt salvâ circumstantia literæ Scripturæ aptari, excludantur; hoc enim ad dignitatem divinæ Scripturæ pertinet, ut sub una literâ multos sensus contineat, ut sic & diversis intellectibus hominum conveniat, & unusquisquis miretur, se in diuinâ Scripturâ posse invenire veritatem, quam mente conceperit. Et per hoc etiam contra infideles facilius defendatur, dum si aliquid, quod quisque ex S. Scripturâ velit intelligere, falsum apparuerit, ad alium ejus sensum possit haberis recursus. Unde non est incredibile, Moysi & aliis Scriptura authoribus hoc divinitus esse concessum, ut diversa vera, quæ homines possent intelligere, ipsi cognoscerent, & ea sub una literæ serie designarent, ut sic quilibet eorum sit sensus authoris. Unde si etiam aliqua vera ab expositoribus S. Scripturæ literæ aptentur, quæ Author non intelligit, non est dubium, quin Spiritus sanctus intellexerit, qui est principalis auctor divinæ Scripturæ. Unde omnis veritas, quæ salvâ literæ circumstantia potest divinæ Scripturæ aptari, est ejus sensus. Nec longè ab his abscedit Cautela, quam in aliorum scriptis interpretandis observandam docet clarissimus & doctissimus Philosophus pariter ac Theologus, atque utriusque hujus facultatis in Academiâ Duisburgensi Professor dignissimus, Joh. Claubergius in suâ Logic. Vet. & Nov. part. 3. cap. 7. quæst. 43. Ne verba alicuius orationis facile restringas, si latiorem eis significationem profunda Authoris sapientia concedat, nec aliae interpretandi leges abnuant. Qui canon, sic pergit, præcipue locum habet in explicandis Eloquiis Dei; hujus enim, utpote summe sapientis, summèque boni, & potentis, & verba, & opera augusta potius, & ampla, quam angusta & limitata animo sunt cogitanda.

10. Quibus omnibus postrem adde, quod in hunc nostrum Interpretetem etiam quadrent Conditiones, quas in summo Controversiarum judice requirunt Theologi, quæque huic negotio non incongruè adaptari possunt. Hæ verò à quibusdam tres, ab aliis quatuor enumerantur. Prima est, ut errare non possit, illudque liquidò constet. Cum enim omnia Theologiarum Dogmata indubitatæ debeat esse veritatis, hæcque non nisi ex interpretamentis extriqueant; cumque insuper nullum, quod Textui sacro, qui infallibiliter verus est,

est, non respondeat, sit genuinum, patet illud omni prorsus errore vacare, ac tale, etiam esse, illius Authorem ostendere debere. Secunda est, *ut ab illō non possit provocari*, hoc est, *ut illius interpretatio ad aliud non sit examinanda*: provocatio enim propriè ad Judicem pertinet. Tertia, *ut non sit partialis, magisque ad unam, quam alteram partem inclinet*. Quarta denique & ultima, *ut ad assensionem cogere*, vel ut alii, *ut certâ homines cognitione imbuere possit*. Quæ tres conditiones in primâ fundantur, ex eâque deducuntur. Quoniam enim prima præcipit, ut ab omni prorsus errore sit immunis verus interpres, idque perspectum esse debeat; perspecta simul atque cognita quoque erit illius expositionis veritas, quæ idcirco, nec ad aliud exigenda, quid enim amplius quam verum sensum certò cognoscere expetimus? nec partium duci studiò poterit; sed sola animis, & assensum extorquere, & infallibilem notitiam inserere. Atque has quatuor conditiones assignato à nobis interpreti inesse omnes, cuilibet illas ei adaptare atque accommodare volenti manifestum esse putamus, unde pluribus id persequi, superfluum esse ducimus.

C A P. V.

1. *De verô Scripturæ Interpretate Pontificiorum, Euangelicorum, ac nostra sententia.* 2. *Philosophiae Descriptio,* 3. *Causa principalis,* 4. *Instrumentalis,* 5. & *Certitudo.* 6. *Quid nobis sit persuasio Spiritus Sancti ordinaria?* 7. *Veritatem ordinariè, veritati extraordinariè patefactæ non supponi, multò minus opponi.*

AT verò quibus facultatibus prædictus, quibus adminiculis adjutus, quā normā, quā Methodo instructus debet esse quis, ut S. Scripturam & ipse verè explicare, & à falsis aliorum interpretamentis vindicare, adeoque genuini interpretis muneri sufficere valeat? Pontificii & jus & normam S. Literas interpretandi, ac de aliorum interpretationibus judicandi, spuriæ sint, an genuinæ, penes solam Ecclesiam Romanam esse statuunt, ac idcirco nullum, ajunt, verum esse interpretē, nisi cuius explicatio illius approbatione confirmata atque corroborata est. Huic sententiæ acerrimè sese opponunt, quotquot à sede Romanâ defecerunt Christiani, contendentes, præter alia media huic negotio conducibilia, qualia sunt Linguarum Originalium notitia, Liberalium Artium cognitio, Interpretum piorum ac doctorum auxilium, &c. ipsam
S. Scri-

S. Scripturam unicam & optimam regulam, infallibilemque normam esse, secundum quam omnis interpretatio dirigenda sit. Nobis autem tam hanc, quam illam sententias ob rationes infrà recensendas, improbabibus, novam, eamque paradoxam adstruere, impræsentiarum est animus, scilicet hoc munus veræ competere Philosophiæ, hancque esse normam certam, ac minimè fallacem, tam sacros Libros explicandi, quam illorum explicaciones explorandi. Atque hōc sensu Exercitationis nostræ Titulum intellectum volumus; quō etiam ab Euangelicis Theologis Scriptura & sui ipsius interpres, & controversiarum Theologicarum judex perhibetur, hoc est, interpretandi ac judicandi norma ac regula.

2. *Philosophiæ* autem, de quā nobis hic sermo est (ut etiam quēdam de Controversiā nostrā subjectō prælibare aggrediamur, prædicatum enim jam satis superque nobis excusisse videntur) *Philosophiæ*, inquam, nomenclaturā intelligimus, non Divini Platonis, non magni Aristotelis aut aliorum quorumvis eō nomine in lucem editas de rerum naturā opiniones, ac conjecturas: sed illarum veram ac indubitatō certam notitiam, quam *Ratio*, ab omni præjudiciorum involucrō libera, naturalique intellectus lumine, & acuminē suffulta, ac studiō, sedulitate, exercitatione, experimentis, rerumque usu exulta atque adjuta, ex immotis ac per se cognitis principiis per legitimas consequias, apodicticasque demonstrationes, clare ac distinctè perceptas, eruit, ac in certissimā veritatis luce collocat.

3. Hanc autem Deo Opt. Max. luminum patri, sapientiæ fonti suam debere originem nulli non notum: Quandoquidem totum munus bonum, & totum perfectum donum est supernè descendens à patre lumen, apud quem non est transmutatio, aut conversionis umbra, ut habet divus Jacobus in Epist: cap. I. vers. 17. Et Deus dat sapientiam sapientibus, & scientiam scitis & intelligentibus. Daniel 2. v. 21. Et Iehovā dat sapientiam, ex ore ejus scientia & intelligentia procedit. Proverb. 2. vers. 6. Quod idem etiam facile colligitur ex 2 Chron. cap. 1. vers. 12. Et omnis sapientia à Dominō, atque apud ipsum est in seculum. Eccles. 1. Nec solū apud sacros, sed etiam profanos, & quidem Ethnicos scriptores non obscura hujus rei inveniuntur testimonia. Sic Plato in Timæō ait, nullum unquam à Deō munus, Philosophiæ præstabilius, mortali bus collatum, aut deinceps conferendum esse. Et Lucretius, Memmium de Sapien-
tiā alloquens, librum suum de Rerum naturā in hunc modum exorditum.

Quis potis est dignum pollenti pectore carmen
Condere, pro rerum majestate, bisque repertis?

Quisve valet verbis tantum, quēs pingere laudes

Pro meritis ejus possit, qui talia nobis

Pectore parta suō, quæ sitaque præmia liquit?

Nemo,

Nemo, ut opinor, erit mortali semine cretus.
 Nam si, ut ipsa petit majestas cognita rerum,
 Dicendum est; Deus ipse fuit, Deus, inclyte Memmi,
 Qui princeps vitæ rationem invenit eam, quæ
 Nunc appellatur sapientia; quique per artem,
 Fluëtibus è tantis vitam, tantisque tenebris,
 In tam tranquillâ, & tam clara luce locavit.

Similiter Romanæ eloquentiæ Parens Cicero lib. I. Tuscul. quæst. Philosophiam, ait, esse donum & inventum Deorum. Atque his Ethnicis suffragantur omnes Philosophi Christiani. Clemens Alexandrin. lib. I. Stromat. Omnia bonorum Deus est causa; sed aliorum quidem principaliter, ut Testamenti Veteris & Novi: aliorum autem per consequentiam, sicut Philosophiæ. Melanchton in Epist. Pauli ad Coloss. cap. 2. v. 8. Esse notitias naturales veras, in creatione mentibus hominum insitas; quæ sunt normæ veritatis & certitudinis, ut numerorum, ordinis, figurarum, legum naturalium de Moribus, & Physica principia, ex quibus exstruuntur multæ artes, manifestum est, & quidem Paulus nominat leges naturales veritatem Dei, & ait, Legem scriptam esse in cordibus. Et manifestum est à Deo probari numerationem, scriptionem, lectionem, architectonicam, artem Medicam; & de Architecto dicitur Exod. 31. Deus implevit eum hanc sapientiam. Et anni rationem eruditam Deus & instituit, & ostendit, & numerare Deus jubet. Linguis esse donum Spiritus Sancti Historia Apostolorum ostendit, & de Arte Medicâ dicitur Syracide 38. Deus dedit hominibus scientiam, ut glorificetur in mirabilibus suis. Agnoscamus igitur arte extractas ex notitiis, quæ in creatione hominum mentibus insitæ sunt, esse res bonas, & Dei dona, & quidem sciamus esse commone factio[n]es, & testimonia de Deo, quia ostendunt, Deum esse sapientem; & quidem lex naturæ testatur esse Deum, & docet, qualis sit. &c. Videantur Conimbricenses in proœm. Dialect. Masius Proœm. Physic. sect. I. quæst. 6. Kekkermannus Præcogn. Philosop. lib. I. cap. 3. Alstedius Encyclopæd. lib. 3. cap. 2. & Præcogn. Philos. part. I. cap. 13. Timplerus Exercitat. Philosop. sect. 2. quæst. 4. Magirus Prolegom. in Aristotelis Ethicam. Casmannus Philos. Christian. cap. 4. & alii non exiguo numerô.

4. Sed verò in hoc, Deum nempe esse Philosophiæ causam primam ac principalem, non tantum difficultatis occurrit, quantum in lumine naturæ, seu ratione humanâ, quæ Instrumentalis ab aliquibus, ab aliis remota, & minus principals seu secundaria statuitur. Illam enim tam exiguam, tamque tenuem ac parvam faciunt hodiernorum Theologorum quidam, ut in rerum essentiis atque naturis perspiciendis atque cognoscendis prorsus cœcutiat, ac loco medullæ, & nucleorum, nil nisi putamina & cõrtices legere, ac tam

EXERCITATIONIS

42

aridō viētu, quō solidæ cognitionis fames expleri minimè potest, se pascere debeat. Quin etiam eō usque ex iis processere nonnulli, ut, illam omnino nullam esse, rotundō ore asserere non erubuerint. Sed quām erronea, & quām longē à verō abeat, ac rejicienda sit hæc opinio ostendit omnis nobilissimarum Mathematicarum disciplinarum Chorus, quæ sanè, ut earum Cultoribus notissimum, in ipsas rerum, quas tractant, essentias, ex iisque necessariò profluentes proprietates penetrant, easque apodicticè demonstrant. Quod idem tam in Metaphysicis, quām Physicis præstari posse, scriptis suis cedrō dignissimis probat illustrissimum ac splendidissimum illud hāc nostrā ætate Philosophico Orbi exortum novum sidus, nobilissimus Renatus Des Cartes, adeò ut, quibus tam claræ apertæque veritates mentis oculos nequeunt illustrare, helleborō opus habeant, quō tenacium præjudiciorum atque anticipationum viscidi humores, quibus ipsorum cerebrum undique perfusum est atque obfussum, expurgentur, ac inde exhalantes præoccupationum crassi vapores, qui nebulas illorum intellectui offendunt, dispellantur, dissipenturque. Ostendit enim hic vir incomparabilis suō exemplō, quid in rerum investigatione possit Ratio seu mens humana, intelligendi impedimentis atque obstaculis liberata, & propriis viribus facultatibusque instructa, si nihil nisi clarè distincētēque perceptum assumat, ac pedetentim à simplicissimis & notioribus ad composita & ignotiora, secundūm veram intellectum dirigendi Methodum, procedat atque progrediatur. Et sanè, si lumen aut ratio naturalis sit, quemadmodum illi prædicant, tam exigua, aut nulla, quid quoē nos homines faciet, & ab irrationalibus animalibus discriminabit? Sed idem mihi hīc observāsse videor, quod vulgō in omnibus rebus fieri solet, ac propterea quoque in proverbium abiit, videlicet *Artem non habere inimicum, aut contemptorem, nisi ignorantem.* Quod enim quemquam Theologorum minorem deprehendi Philosophum, minusque naturali ratione utentem; eō etiam majorem reperi Philosophiæ, & rationis naturalis contemptorem. Cūm contrā multi eximii præstantesque Theologi, iidemque Philosophi rationem humanam, ejusque propaginem Philosophiam maximis continuo laudibus, atque in cœlum amplissimis evanant præconiis. Quidquid autem sit & quantopere etiam rationem extenuent, ac parvi pendant quidam Theologi, jam dudum demonstratum est, eam quām multa clarè & distincētē percipere, & in iis, quæ clarè & distincētē percepere asserendis, errare non posse, sed veritatem assequi debere: cum quē Deus, ipsis fatentibus, omnis veritatis sit fons atque origo, erit etiam omnis veræ Philosophiæ seu Sapientiæ author atque conservator.

5. Et quoniam omnis clara & distincta perceptio, præter Veritatem, coniunctam sibi etiam habet certitudinem; quicquid hæc vera docuerit Philosophia

phia seu sapientia, firmum erit ac ratum, nec ullis argumentis in dubium revocabile; adeò ut illius persuasiōni, tanquam omni exceptione majori, planè ac plenè acquiescere poterit, ac debebit veritatis avidus animus, nec ulterior alia quærenda sit certitudo.

6. Præterea quoniam quoque nulla est clara & distincta perceptio, quæ non intimè sui conscientiam in nobis gignere possit: & cùm omnis, uti dictum, claræ ac distinctæ perceptionis Deus sit causa, etiam hujus intimæ conscientiæ causa erit, cumque hæc conscientia rem perceptam esse veram indubie nobis persuadeat, dicit, testetur, atque inspiret, non immerito, nec incongruè Dei seu Spiritus Sancti persuasio, dictamen, testimonium, atque inspiratio appellari poterit. Unde patet, quām abs refuerint, & quām inani se torserint labore Theologi, qui Rationem, aut lumen naturale tam parvum, aut nullum statuentes, aliud quid, quod istis nominibus designentur, quæsiverunt, quodque in illius locum surrogarunt, ac lumen supernaturale vocarunt, quod quidem quid sit, ipsiclare explicare nesciunt, quemadmodum infra cap. 14. fūse docebitur. Atque hæc illorum opinio inde mihi originem duxisse videtur, quod Aristotelicorum illud dogma, *Nihil esse in intellectu, quod non antea fuerit in sensu*, pro indubitato habentes, numquam mentem à sensibus avocarint, & admodum mutilam ac imperfectam, imò nullam esse, quæ ab iis hauritur, cognitionem animadvententes, ac rationem naturalem nihil aliud esse autumantes, eam tam exiguum ac nullam fecerint & pronunciārint: Attamen, quod aliquando iidem casu in quibusdam percipiendis ac cognoscendis purò intellectu usi fuerint, ac, sic aliquem radium veræ ac solidæ cognitionis gustantes, hancque planè alterius notæ, quām priorem, à sensibus haustam, deprehendentes, ab illâ etiam longè discriminārint, & cùm illam ad suam naturam tantum pertinere sibi firmiter persuasissent, hanc altioris naturæ ac divinum quid esse putarint, adeoque lumen supernaturale nominarint. Sanè, quicquid hujus sit, satis patere existimamus, commodè istis sub nominibus hoc, quod diximus, intelligi posse; quocirca etiam eò usque ista sic accipiemus, quò illi aliud quid, & quidem quod statuunt, iis denotari probaverint; si quidem non sit purum putum figmentum, cuius extra illorum cerebrum nec vola nec vestigium in rerum naturâ reperias.

7. Ex antè dictis porrò etiam facilè colligi potest, quām futile sit illorum sententia, qui naturam gratiæ, scientiam revelationi, veritatem ordinariè, veritati extraordinariè patefactæ, non tantum quoad certitudinem suppositam, sed etiam oppositam esse volunt; cùm utraque unò eodemque loco atque ordine habenda sit. Non enim Veritas sibi ipsi, quamquam diversò modò parta atque acquisita, aut contraria esse, aut antecellere potest.

Exemplō rem declaratum imus. Si cui per gratiæ lumen extraordinarium revelatum sit, *Deum esse omniscium*; alteri verò idem lumine naturæ apodicticè demonstratum: Uterque clare distincteque, ac certò & infallibiliter eandem, cùm eadem sit enunciatio, veritatem percipiet: hæc autem sibi ipsi nec contraria erit, nec in unō majorem, quām in aliō, pariet certitudinem, cùm uterque nullō modō possit dubitare. Videantur etiam de his quædam cap. 8.

C A P. VI.

Philosophiam esse infallibilem S. Scripturam interpretandi Normam ostenditur, 1. Argumentis, 2. Continuâ Theologorum Praxi, & 3. Exemplis.

I. **H**AETENUS Controversiæ explicuimus subiectum & Prædicatum, jecimusque fundamenta, quibus totam Demonstrationis nostræ molem impræsentiarum superstructum ibimus, & quidem facilis negotiō; sponte enim suâ sese cuilibet, dicta animo recolenti, & accurate attendenti oggerit. Demonstravimus namque cap. 4. omnes locorum Scripturæ veritates, esse etiam veros sensus, ac omnes eorum expositiones, quæ veritati non congruunt, esse falsas: adeoque verum S. Literarum Interpretēt̄ esse, qui veritates orationum in iis contentarum potest eruere, ac se eruisse ostendere, nec non earundem ab aliis adornatas interpretationes vero non consonas esse detegere, ac demonstrare. Cūm igitur, ut præcedenti capite docuimus, Philosophia sit vera, certa, ac indubitate Rerum notitia, ex principiis naturæ lumine cognitis deducta, atque apodicticè demonstrata: Poterunt hâc & locorum Scripturæ veritates certò erui, erutasque esse demonstrari, & eorum ab aliis factæ explicationes, num vero convenient, an repugnant, explorari, ac hujus vel illius notæ esse, indubie ostendi. Unde evidentissimè consequitur, illam tam sacras Literas interpretandi, quam interpretationes explorandi certam esse atque infallibilem Normam; ac præterea illum, qui hâc est instructus, & cui hujus vera ac sincera affulsi lux omnes verbi divini Interpretis partes rectissimè dignissimèque sustinere posse. Quod sanè non ita intellectum volumus, ac si is, qui Philosophiam à limine solū salutavit, ac primoribus degustavit labris, adeoque liberalium artium atque disciplinarum cognitione pa- rum aut mediocriter tantum tinctus est, omnia, quæ in sacris Scripturis occurrunt, etiam difficiliora atque abstrusiora penetrare, intelligere atque explicare posset: Sed tantummodo ea, quorum notitiam sibi jam philoso-

phandō

phandō comparaverit, & quidem eò plura ac altiora, quò sæpiùs ac profundiùs in Naturæ arcana, atque intimos recessus intellectus sui lumine atque acumine descenderit, ac in Rerum cognitione majores penitioresque fecerit progressus: quemadmodum id etiam omnibus Theologis, quotquot a jactis Christianismi fundamentis ad hæc usque tempora sacris Codicibus enucleandis animum appulerunt, usu venisse, apud omnes in confessō est. Neque enim eādem mensurā interpretandi facultate prædicti fuerunt cuncti: Sed quò quisque ingeniō, doctrinā, ac cognitione exelluerit, eò dignius S. Literarum Interpretis personam sustinuit, ac plura difficilioraque loca rectius & melius enodavit. Unde suffecerit, hāc cum limitatione (non enim latius necesse est) accipere hoc nostrum argumentum.

Deinde etiam omnem Interpretationem Philosophiæ ope adornatam, aut ejus scrutiniō exploratam probatamque, esse veram ac genuinam, ex eō liquet, quod nullum, à nobis Cap. 3. § ultimō ex Theologis enumeratorum, quæ in interpretandi Normâ desiderantur, requisitorum occurrit, quod Philosophiæ nō ad amissim competit. Est enim, cùm vera sit, ab omni errandi periculō libera; atque cùm fallere nequeat, quævis interpretamentum ad hanc exploratum, ad aliam deinde normam examinare prorsus non opus erit: neque cùm immotis, ac fleti nesciis nitatur fundamentis, partium studiō ducetur: Ac denique hominum animo, cùm certa sit, atque indubitata assensum extorquere, ac firmam adferre cognitionem poterit.

Præterea vetus est, & vera Vox, & Theologis, quando de Scripturarum Interpretē disputant, passim trita: *Unumquemque esse optimum suorum verborum interpretē*: quam Deo etiam tribuant, & quidcm jure optimō, cùm in ipsum melius, quām quenquam mortalium quadret. Hi enim & mendaces, & fallaces sunt, & sæpiissimè affectibus abrepti, aut utilitati & commodis suis consulentes, vocabula aliō sensu proferunt, aliō mox explicant. Ille vero, in quem ne mendacii quidem ac fallaciæ umbra cadit, semper, tam in loquendō, quām interpretandō, unus idemque est, ac manet. Quapropter, cùm, ut præcedenti capite diximus, Philosophiæ autor sit, ipsi etiam adscribenda erit omnis interpretatio, quæ, illâ dirigente atque approbante in medium adducitur. Ac proinde illi quoque veræ interpretandi Normæ nomen denegari nullâ poterit ratione.

2. Nec tantū jam allata nostram sententiam stabiliunt argumenta: sed etiam perpetua cuiusvis ævi Theologorum comprobant Praxis. Plerique enim antiquiorum Patrum, ut Justinus Martyr, Dionysius Areopagita, Origenes, aliquie, Philosophiæ Platonicæ addicti, quoties nodus in S. Literis solvendus sece offerebat, non aliâ, quam istâ usi fuerunt normâ. Reliqui, qui omnes ferè Ecclæstici erant, in Scripturarum locis difficilioribus,

& obscurioribus enucleandis sua adhibuerunt dogmata, ex omnium Philosophorum se^tis deprompta. Post hos, longâ intercedente Barbarie, extorti tandem sunt Doctores, dicti Scholastici, qui in Aristotelis verba jurantes, quotiescumque de divinorum eloquiorum sensu disceptatio oboriebatur, nihil nisi Peripateticis subnixum placitis in scenam produxerunt, idque tantô studiô, tantôque impetu, ut Trithemius de istis doctoribus loquens dicat, *Philosophos seculares Theologiam suâ curiositate inutili fædasse*; & Anton. Sadeël præfat. in lib. de verbâ Dei scripto, *Scholasticos illos, ob Philosophiæ cum Theologiâ confusionem, dicendos potius Philosophos, quam Theologos.* Horum deinde vestigiis, quamvis non itâ pressè, institerunt, quotquot à sede Romanâ defecere Christiani; donec denique hōc seculō Cartesianæ Philosophiæ lux quibusdam affulsit Theologis, quibus sordescere coeperunt S. Literarum interpretamenta, quæ hujus lucis radiis non illustrata prodierunt.

3. Denique idem id non obscurè testantur, & confirmant quām plurima exempla difficiliorum S. Scripturæ textuum Philosophiæ ope explicatorum: Tot enim sunt, ut, si omnia hic in medium adferre satagerem, in maximum Exercitatio hæc nostra excresceret volumen. Unum alterumque ex principiis adduxisse sufficiat. Ac

Primum esto de Deo, cui tanquam de homine loquens S. Codex, humana tribuit membra, dextram, oculos, aures, cor, &c. mortales affingit affectus, iram, pœnitentiam, amorem, &c. animales adscribit tam sensuum operationes, quām motus differentias. At nihil horum Deo competere sanæ mentis statuet Theologus: non enim verè, & propriè tali corporis mole, qualem nos circumferimus, determinatum ac circumscripsum est Ens illud perfectissimum infinitumque: Unde etiam nec animi motibus agitatur, nec sensuum ministeriô in rebus percipiendis utitur, nec membrorum motum, ut se aliquid conferat, adhibet. Quamobrem jure meritô quoque unanimi consensu monent Theologi, talia de Deo dici quidem *avd̄ēp̄t̄aθ̄aθ̄*, at *θ̄iop̄p̄aθ̄* intelligenda esse, atque explicanda. Verum enim verò quis ipsos hæc edocuit? quis, quid *θ̄iop̄p̄aθ̄* sit monstravit. Non Scriptura, nusquam enim hæc explicat, quænam Deo per *avd̄ēp̄t̄aθ̄aθ̄*, & quænam propriè tribuantur; quænam *θ̄iop̄p̄aθ̄* & quænam simpliciter interpretanda veniant. Ergo Natura, ergo Philosophia, quæ naturæ lumine, & Deum esse, & quæ illi adscribenda, quæ deneganda sint, evidenter demonstrat. Sed verò excipientes magnō fervore mihi hic audire videor Theologos, atque afferentes, S. Scripturam in quibusdam quidem locis loqui *avd̄ēp̄t̄aθ̄aθ̄*; at in multis aliis *θ̄iop̄p̄aθ̄*, atque ex his se, quid *θ̄iop̄p̄aθ̄* sit, satis erudiri posse, adeoque in horum enucleatione Philosophiæ adminiculō nequaquam indigere. Verūm mihi placide respon-

respondeant roganti; scire enim ex ipsis libet, unde nam perspectum habent, cum quædam loca Deo videantur corpus humanum adjungere, quædam detrahere, hæc propriè loqui, atque intelligenda esse, ista verò impropriè. Nam si quispiam directè contrarium statueret, assereretque omnia ista loca, in quibus illi ~~ad se non possunt~~ ponunt, propriè, & contrà, in quibus ~~de se non sunt~~ agnoscunt, impropriè esse intelligenda; sicque fieri explicatu facilitiora, atque planiora; Quānam quæso ratione hunc interpretem erroris convincerent? quibus argumentis ipsius explicationem falsitatis arguerent? nullis sanè nisi ex Philosophiâ petitis, ad quam, tanquam ad sacram anchoram, ut ipsorum antecessores refugerunt, sic & ipsis refugiendum esset, nisi incassum verba fundere, & oleum atque operam ludere vellent.

Alterum exemplum sit de Eucharistiæ Sacramentô, cuius institutionis verba, *Hoc est corpus meum*, in varios à Christianis torquentur sensus. Papistæ enim sic explicant, Hoc transubstantiatur in corpus Christi; Luthe-rani autem hòc modò intelligunt, Hic panis localiter conjungitur corpori Christi; Reformati denique ita interpretantur, Hic panis est signum corporis Christi. At harum trium discrepantium explicationum quænam est vera? quænam falsa? quænam sensui respondet, quem in animò habuit Christus, dum hæc verba proferebat? Edocuit hoc Philosophia. Reformati enim illius ope suam stabilierunt, ac Pontificiorum & Lutheranorum sententiam absurdam esse ostenderunt; dum ex Physicis demonstrârunt, Panem, salvis remanentibus illius accidentibus, in aliud corpus non posse transubstantiari, nec unum idemque corpus posse pluribus locis simul inesse, nec duo corpora in unò eodemque loco, & alias absurditates, quæ horum opinionem necessariò consequuntur.

Ultimum in Scenam prodeat exemplum de S. S. Trinitate, quæ apud quosdam Theologos Mysterium audit, apud alios monstrum omnium absurditatum farragine refertum. Hanc ut illi contra horum insultus atrocissimos defenserent, & sartam teatam, quamvis ignotam, & non intellectam conservarent, quænam monstra vocabulorum, quasnam distinctiōnum nugas ex intimis Metaphysices penetralibus atque adytis non petierunt, aut de novò, si non reperirent, finixerunt? Quantò sanè satius fuisset illam pro Mysteriô non habuisse, & Philosophiæ ope, antequam, quid esset, statuerent, secundum veræ Logices præcepta, quid esset, cum Cl. Kekkermannò investigâsse; quām tantò fervore ac labore in profundissimas speluncas, & obscurissimos Metaphysicarum speculationum atque fictiōnum recessus se recipere, ut ab Adversariorum telis sententiam suam in tutò collocarent. Profectò magnus ille Vir, in omnibus Aristotelicæ Philosophiæ partibus perdoctus, System. Theol. lib. I. cap. 3; dogma illud, quam-

vis.

vis apud Theologos eō nomine non multum gratiæ iniverit, ità ex immotis Philosophiæ fundamentis explicat ac demonstrat, ut paucis tantum immutatis, atque additis, nihil amplius animus veritati sincerè deditus desiderare possit: quod & nobis ostendere non difficile foret, si instituti nostri ratio id impræsentiarum pateretur. Quicquid sit, hoc saltem, quod contendebamus, manifestum evadit, scilicet & hunc in S. S. Triade explicandâ, & illos in propugnandâ atque oppugnandâ Philosophiam in subsidium vocâsse.

Atque sic tribus his exemplis probationi finem imponimus, ac simul etiam priori nostræ Exercitationis parti, in quâ propriæ sententiæ explanationem ac demonstrationem promiseramus.

C A P . V I I .

1. *Munus illius, qui quid auctoritate alicujus scripti probat.*
2. *Quid sit vera sapientia, quid apparenſ.* 3. *Philosophiam & sapientiam veram in Scripturis non damnari à Paulo 1. Epist. ad Corinth. quibusdam locis cap. 1, 2, & 3. occurrentibus.*
4. *Nec etiam cap. 2. vers. 14.* 5. *Denique nec Epistol. ad Colossens. cap. 2. vers. 8.*

Sequitur nunc, ut ea, quæ nostræ sententiæ objici possent, examinemus, ac diluamus. Hæc autem duum sunt generum, vel enim è S. Litteris petuntur, vel extra illas sese offerunt. His sequenti, illis, quod jam præ manibus est, capite respondebimus. Multa in Dei verbô reperiuntur loca, in quibus Philosophia, aut Sapientia (hæc enim, quamvis differant, vocabula, eandem tamen designant rem) à S. Scriptoribus damnari videtur, atque rejici, non tantum tanquam cœlesti doctrinæ inutilis, sed etiam noxia: quæ omnia malè intellecta, atque explicata, Adversariis ansam possent præbere sententiam nostram oppugnandi, ac tanquam divinis eloquiis contrariam explodendi; quam ne improvidi nimis, ac præcipiantes arripiant, nostrarum partium esse duximus impedire, quod, ut commode fiat, paulò altius rem ordiri libet.

1. Quicunque, uti decet, auctoritate alicujus libri sententiam suam certò adstruere contendit, scopum feriisse nequaquam censendus est, si solummodo quædam inde adducat loca, in quibus eadem, aut similia, quibus suam mentem expressit, reperiuntur vocabula, aut etiam quæ id, quod ipse statuit, innuere videntur: Sed præterea ipsi demonstrare incumbit, istis verbis idem id, quod illis probare molitur, innuisse, atque expressum vo-

luisse

luisse scripti illius auctorem. Non enim de vocibus aut verisimilitudine disceptatur: At de re ipsâ, ejusque inconcussâ certitudine. Unde mihi nugari, & non profecturis littora bobus arare videntur omnes illi Theologi, qui, ut suorum dogmatum veritatem ostendant, aut aliorum falsitatem redarguant, S. Scripturæ loca quā plurima, in quibus eadem, aut à suâ sententiâ non multùm discrepantes, voces occurunt, undiquaque corradunt, atque coacervant, omissâ, quod præcipuum est, demonstratione, quâ evidenter doceatur, idem id, quod illi contendunt, in animô habuisse, istorum locorum divinos scriptores. Quapropter etiam nullò jure ab Adversariis aliam suarum probationum refutationem, aut suarum objectionum solutionem mereri, aut exigere posse videntur, quā nudam, ac simplicem suorum argumentorum negationem, quâ sibi omni ex parte satisfactum fateri debent; nisi se procul ab omni disputandi ratione remotos, & genuinæ demonstrandi Methodi planè rudes esse, ostendere voluerint. Hâc jam stratâ viâ si incedere animus esset, possemus & nos pro jure nostrô prolixam hîc loci Responsionem declinare, tantùm inficias eundō, ullos S. codicum textus assertioni nostræ adversari, aut contradicere, cùm id nondum ab ullô Theologo probatum sit, nec unquam probari poterit: Sed libet impræsentiarum esse largioribus, atque ultrò defensioni nos accingere, ostenderéque, nulla, quæ passim ex Dei verbô adducuntur à Theologis loca aut nostræ sententiæ repugnare, aut ejus probationem labefacere.

2. Hoc autem ut debitè præstemus, considerandum imprimis venit, vocabulum Philosophiæ, aut sapientiæ, ambiguum esse, atque tam veræ, quā apparenti passim attribui. Vera (de quâ cap. 5. sermo fuit) ea est, quæ in Dei Rerumque creatarum solidâ cognitione, atque indefessâ veri boni prosecutione consistit. At contrà sapientia apparet, quæ vanas de Deô, Rebusque creatis venditat opiniones, & conjecturas, quas humana mens præjudiciis, à sensibus, & ex malâ educatione, ac institutione haustis, obsita, & unâ alterâve superficiariâ observatione adjuta, excogitavit, ac per verisimiles tantùm rationes, & obscurè confusèque perceptas adstruxit, & inanibus distinctiunculis, ac argutiarum subtilitatibus tueri necesse habet: quæque insuper bona, non vera, sed apparentia, quæ ad caducas hujus vitæ commoditates pertinent, qualia sunt honores, divitiæ, voluptates, fama, & similia, cæcô impetu, ac pertinaci labore sectatur, atque prosequitur. Cùmque apparet hæc sapientia inania capter, multò verborum eget apparatu, multâ sermonis opus habet grandiloquentiâ, quod mentis oculis imponat, hominesque ad se pelliciat: quæ omnia, cùm veritas nuda gestiat conspici, aspernatur, &, ut sibi inutilia, ac impedimento futura rejicit sapientia vera, ornarique negans, solum est contenta doceri.

G

3. His

3. His præmissis pergamus ad ea Scripturæ loca, in quibus aut Philosophia, aut Sapientia damnari videtur: inter quæ principem locum dabimus iis quæ occurunt in priore Pauli Epistolâ ad Corinthios, cap. 1, 2, & 3, tum, quod hîc plures similes simul concurrunt, tum quod his expeditis reliquorum explicatio sponte sequetur. Taxat in hujus Epistolæ initio Apostolus scismata inter Corinthios exorta, eorum causam exponens atque originem, reprehendit vanitatem atque ambitionem Doctorum quorundam, qui nomine Sapientiæ, atque eloquentiæ primatum in illâ Ecclesiâ ambiebant, atque affectabant; simulque auditorum stultitiam, qui tales admirati Doctores, in partes & studia contraria scindebantur. Hos ut in viam reducat salutarem, dehortatur à secessandis hominibus istis vertiginosis & scismaticis, eumque in finem prolixè differentiam ostendit inter cœlestem salutis doctrinam, & Sapientiam mundanam, inter hominem spiritualem, & animalē seu carnalem, inter eloquentiam divinam ac simplicem, & humānam ac turgidam. Sed singula, quæ nobis negotium faceſſere poſſent, loca videamus atque enucleemus. Cap. 1. v. 19. Hæc habentut. *Abolebo sapientiam sapientum, & intelligentiam intelligentum tollam ē mediō.* & v. 20. *Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conqueritor seculi istius? nonne infatuavit Deus sapientiam mundi hujus?* & Cap. 2. v. 6. *Sapientiam non loquimur seculi hujus neque principum seculi hujus, qui abulentur.* & cap. 3. v. 19, 20. *Sapientia mundi hujus stultitia est apud Deum: Scriptum est enim, carpit sapientes cum versutiâ ipsorum.* Et rursum, Dominus novit cogitationes sapientium esse vanas. His in locis per sapientiam sapientum, intelligentiam intelligentum, sapientiam mundi hujus, seculi hujus, ac principum seculi hujus Philosophiam intelligi, eamque damnari crepant omnes ferè interpretes. Sed perperam: nam Apostolum non sapientiam veram, sed apparentem designare, atque perstringere, tum ex ejus patet scopô jam allatô; quoniam scismatum cauſa eſſe nequit vera, cum vera ſit, & verum bonum prosequatur, tum ex iis manifestè demonstratur, quæ de illâ ab Apostolo dicuntut. Neque enim veram abolebit, aut ē mediō tollet, aut infatuavit, aut pro stultitiâ habet Deus; cùm ejus ſit autor, illaque nil niſi verum, & bonum, quæ æterna ſunt, doceat: Sed apparentem, quæ ex hominum cerebrô profecta verisimilitudines captat vanas, atque inania & fluxa bona ſectatur: unde etiam humana, hujus mundi, hujus ſeculi, & principum hujus ſeculi, ab Apostolo nuncupatur; idque vel respectu cauſæ, quatenus ab hominibus hujus mundi & ſeculi eſt inventa, atque exculta; vel respectu objecti, quatenus circa res hujus mundi & ſeculi versatur. Et hâc qui prædicti ſunt, *Carpit Deus cum versutiâ ipsorum, eorumque cogitationes novit eſſe vanas;* quæ locum in veræ sapientiæ poſſessoribus nequaquam obtinere queunt. Præclarum enim Dei donum

donum est, cuius in Sacris sincera laus toties prædicatur, cuius indefessum studium toties commendatur; ut etiam illam precibus à Deo petere expressè jubeat Apostolus Jacobus cap. I. v. 5. his verbis. *Si cui vestrum deest sapientia, postulet à Deo, qui dat eam benignè omnibus, nec exprobrat, & dabitur ei.* Atque huic nostræ horum locorum explicationi consentit gravissimus veteris Ecclesiæ Doctor Clemens Alexandrinus, lib. I. Stromat. quando ait. *Sapientes eos (Græcos) dicens Scriptura, non reprehendit eos, qui sunt verè sapientes, sed eos qui sibi videntur sapientes. De his autem dicit. Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum abolebo: infert itaque Apostolus: Ubi sapiens? ubi Scriba? ubi inquisitores hujus seculi? &c. Similiter lib. 5. Perdam sapientiam sapientum, & intelligentiam intelligentium reprobabo, eorum scilicet, qui sibi videntur sapientes, & sunt contentiosi. Et rursus lib. I. Dominus solus cognoscit disceptationes sapientum, quod vanæ sint: Sapientes utique Scripturâ vocante Sophistas, qui in dictionibus versantur, & artibus superfluis; & paulò post. De iis & similibus, qui se inani dicendi genere exercuerunt pulcerrimè dicit divina Scriptura, Perdam sapientiam sapientum &c. Huc facit etiam venerabilis Beda, quando in expositione I Epistol. ad Corinth. cap. 3. quam ex D. Augustini operibus congesit, hæc habet. *Dominus novit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Dicitur aliquando in Scripturis Sapientia pro astutia, abusione verbi, non proprietate rei. Unde etiam dicitur. Ubi sapiens? Ubi Scriba? ubi Conquisitor hujus seculi? nonne stultam Deus fecit sapientiam hujus mundi?* Et Anselmus in I. ad Corinth. cap. I. v. 19. *Insultat* Apostolus Sapientæ & astutæ probatæ falsæ, & reprobæ, cum dicit. *Ubi sapiens, ubi Scriba, ubi inquisitor hujus seculi? Quasi dicat, nihil valet talium astutia. Et est invectione in Iudæos & Gentiles, &c.* Videantur etiam quæ habet in cap. 2. A quibus omnibus non abludit D. Thomas Aquinas in hanc Epist. cap. prim. vers. 19. sic commentans. *Est autem considerandum, quod homines, quantumcunque mali non totaliter Dei donis privantur, nec in eis dona Dei reprobantur, sed in eis reprobatur & perditur, quod ex illorum malitia procedit: & ideo non dicit simpliciter perdam sapientiam: quia omnis sapientia à Dominò Deo est: Sed perdam sapientiam sapientum, id est, quam sapientes hujus mundi adinvenerunt sibi contra veram sapientiam Dei, quia ut dicitur Jacob. 3. Non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. Similiter non dicit reprobabo prudentiam: Nam veram prudentiam sapientia Dei docet; sed dicit prudentiam prudentium, id est, quam illi, qui se prudentes estimant in rebus mundanis prudentiam reputant, ut scilicet bonis hujus mundi inhæreant: Vel quia ut dicitur Rom. 8. Prudentia carnis mors est. &c.* Eodem sensu in hunc locum scribit Thomas de Vio Cajetanus his verbis. *Significanter non dicit perdam sapientiam & intelligentiam, sed ad-**

jungit sapientium & intelligentium, quia nec sapientia nec intelligentia contrariatur cruci Christi; quoniam vero non adversatur: Sed sapientia sapientum (hoc est, ut utuntur illa homines habentes illam) & similiter intelligentia intelligentium (hoc est ut utuntur illa homines habentes illam) qui vocantur in mundo sapientes & intelligentes, est quae contrariatur Euangelio, est quam perdit & reprobat Deus. Nulla enim Philosophiae, aut scientiae pars contrariatur secundum se Euangelio ratione dicta: quia nullum verum contrariatur alteri vero: Scientiae autem sunt secundum se verae, & Euangelium est verum: sed presumtio hominum ad extendendum propositiones & media extra proprios limites contrarietatem parit veritati fidei Christianae. Atque hanc esse divi Pauli mentem confirmat, quod de stylō suō dicendi ipse adjungit, quando ait Cap 2. vers. 4. *Suam orationem & prædicationem non versatam fuisse in persuasoriis humanae sapientiae verbis;* & vers. 13. *Se loqui non sermonibus, quos docet humana sapientia.* His enim vanam Doctorum apud Corinthios eloquentiam perstringens, atque carpens, docet se in verâ ac salutari tradendâ doctrinâ non usum fuisse pompâ verborum, dicendi ambagibus, sermonis grandiloquentiâ, & oratorum flosculis ac pigmentis, quibus, ut sua erronea dogmata persuadeat, & pro veris credulis obtrudat, opus habet sapientia humana atque apparens, ut superius etiam à nobis annotatum. Atque sic, hæc loca sententiæ nostræ nequaquam officere, satis superque ostensem esse autemus.

4. Venimus itaque filum Apostoli sequentes, ad locum, quem non tantum Theologastri, sed etiam gravissimi Theologi passim in ore habent, & Philosophiae æstimatoribus, ac propugnatoribus continuò objiciunt, tanquam nodum indissolubilem, atque inextricabilem. Occurrit autem ille cap. 2. vers. 14. & sic habet. *Animalis homo non est capax eorum, quæ sunt spiritus Dei:* sunt enim ei stultitia, nec potest ea cognoscere, quia spiritualiter dijudicantur. Ex hoc loco confici posse putant, Philosophum atque sapientem esse incapacem rerum spiritualium: Nam per *ἀνθρώπον ζωὴν*, quod *hominem animalem* vertunt, Apostolum designare contendunt, hominem, nullâ aliâ cognitione præditum, quamquam quæ lumine Naturæ debitis adminiculis instructo, acquiri potest. Unde etiam Theologi, qui jussu Præpotentium foederati Belgii Ordinum S. Literas in vernaculum transtulerunt sermonem, vocem *ἀνθρώπος naturalis* interpretati sunt; quamvis in annotationibus ad marginem appositis propriè *Animalis* significare concedant. Sed falluntur omnes: Nam præterquam quodd vocula *ἀνθρώπος*, tam apud sacros quam profanos authores, nunquam per vocem *naturalis*, sed semper *animalis* interpretanda sit; non hic loquitur Apostolus de homine, qui tantum naturali lumine veram veri atque boni sibi comparavit notitiam: cùm non

non veri sapientis sit, sed vani ac stolidi eorum, quæ ipsi incognita sunt, judicium ferre: At expressè hic sermo fit de eō, cui, quæ non capit, nec cognoscere potest, stultitia sunt; ergo nequaquam de verō Philosophō, hic enim, donec rem clarē & distinctē percepit, judicium suspendit: Sed aut de homine planè rudi, atque omni cognitione destitutō, qui *cæcum suorum affectuum impetum sequitur*; quemadmodum explicat Erasmus in Annotat. in hunc locum; vel *qui animaliter vivit, aut qui carnaliter de Deo sentit, ea, quæ videt in corporibus imaginans esse in Deo*, ut habet Hugo Cardinalis hōc locō, aut de Pseudophilosophis, quibus, quæcunque ipsos fugiunt, & quorum incapaces sunt, illicō damnare, atque pro stultitiā habere, in more positum est. Et hos Spiritualibus opponendō admodum significanter Animales appellat Apostolus, utpote qui continuō occupati circa ea, quæ vitam hanc animalem, hoc est, vegetativam & sensitivam spectant, qualia sunt *victus & amictus*, nec non *honores, divitiæ, voluptates, &c.* nunquam mentem à sensibus & sensualibus avocârunt: Sed iis toti immersi, spiritualia, hoc est, quæ ad animam rationalem, quæ spiritus est, pertinent, qualia sunt cognitio Dei, atque sui ipsius, negligunt, & à se longè removent atque abjiciunt. Quod idem velle videtur D. Hieronymus in hunc locum. *Qui spiritum Dei non habet animalis est, quia animalium ritu versatur, qui putat nihil esse post mortem: Et ideo, ut animal ventri libidinique committit se, æternā morte periturus.* Et Beda in Expositione hujus loci, ex D. Augustini Operibus collectā. *Qui carnaliter sapiunt, & carnalia de Deo sive in hac vitâ, sive post hanc vitam sperant, atque desiderant animales sunt.* Et pauld pōst. *Quis carnalis & animalis homo non per phantasmata sui cordis evagetr, & constituat sibi Deum, qualis ei pro suō carnali sensu placuerit, atque ita credat tantum longè aliter, quam Deus est, quantum à veritate vanitas differt?* Etrursus. *Qui vivit ex corpore, carnalis homo vel animalis vocatur. Carnalis, quia carnalia sectatur. Animalis autem, quia fertur dissolutâ lasciviad animæ suæ, quam non regit spiritus, neque coercet intra metas naturalis ordinis, quia ipse se non subdit regendum Deo.* Sic etiam Dionys. Carthusianus hōc locō. *Animalis homo, id est, carnalis & vitiosus, cuius affectus, & intellectus in sensilibus detinetur.* Cum quibus duobus consentit D. Anselmus hōc locō, utpote apud quem eadem fere occurunt verba: Et Erasmus, qui sic in Annotat. in hunc locum. *luxurias velut animum, id est, affectus sequens humanos.* Etenim quum Paulus hominem dividat in tres partes, carnem animam, & spiritum: *Hic animæ vocabulō pro carne videtur abusus.* Nec ab his abire videtur Zwinglius, quando in hunc locum commentatur. *Animalis hic dicitur ab anima luxurie.* Idem autem valet ac si diceret carnalis. Nam homo (quatenus Dei spiritu renatus non est) non solum corpore caro est, sed

etiam anima. Caro enim per se nihil cogitat. Et affectus carnis in anima sunt non in carne. Solus ergo homo, qui affectibus dicitur caro est, quem hic animalem vocat. Deinde etiam, hunc esse verum hujus loci sensum, confirmant non tantum ea, quae præcedunt, de quibus supra commentati fuimus, atque ea, quae sequuntur; vocat enim eosdem cap. 3. *carnales*, quibus in sunt livor, & contentio, & dissidia, quae in veros sapientes cadere non possunt: Sed etiam ea, quae habet Jacobus, cap. 3. vers. 14, 15. & 17. Ubi, apparenti veram opponens sapientiam, ait: *Hanc esse supernè descendentem, puram, pacificam, moderatam, obsequentem, plenam misericordie & fructuum bonorum, absque disceptatione, sine simulatione.* Illam vero terrenam, animalem, demoniacam, cuius effecta sunt *Invidia, irritatio, tumultuatio, & omne opus pravum.* Ubi notandum in Græcō occurrere vocabulum τυχῆς, adeoque idem Epitheton, quod homini rerum spiritualium incapaci apposuit Paulus, Sapientiae apparentia Jacobō attribui. Denique etiam omnia hæc multò adhuc evaderent manifestiora, si prout res exigit, enuclearetur atque fusæ ostenderetur, quid per ea, quae sunt spiritus Dei, & per spiritualem dijudicationem significatum voluit Apostolus: Sed instituti nostri ratio, cui abunde satisfactum censemus, tam vastum mare ingredi non finit, cum horum explicationi nimis diu jamjam immorati fuerimus, quod tamen non incongruum duximus, tum quod hic res ex professō tractetur, tum quod, ad horum exemplum, quilibet ex reliquis, quae de hac agunt materia, S. Scripturæ locis, se facillimō negotiō expedire poterit. Quocirca & nos eorum explicatione impræsentiarum supersedebimus.

5. Sed vero, antequam manum de tabula tollamus, enodandus adhuc breviter est locus, non enim operosam requirit interpretationem, ubi ipsum Philosophiae vocabulum expressum reperitur, quem ideo tanquam majoris emphatis atque probationis, passim crepat, non quidem Theologi perspicaciores, sed ex plebe ecclesiasticâ illi, qui cum reverâ nihil sciant solidi, sibi tamen mirè sapere videntur, & ubi de Philosophiâ mentio incidit, confessim & satis inconsideranter evomunt. Habetur autem in Epistolâ Pauli ad Colossenses, cap. 2. vers. 8. & sic sonat. *Videte ne quis sit, qui vos deprædetur per Philosophiam, & inanem deceptionem, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum.* Putant hic Apostolum Colossenses hortari, ut sibi caveant à Philosophiâ; sed admodum crassè hallucinantur. Nam istâ voce non designari Rerum cognitionem, sed varias Judæorum sectas multi gravissimi existimant Theologi. Egregie inter alios id explicat atque docet Dannhawerus in suâ ideâ boni interpret. & malit. calumniator. parte 1. sect. 3. art. 7. vers. 79. cuius locum integrum propterea hic adscribere libet. *Quæstio est, inquit, quis sit sensus vocis Philo-*

losophiæ, Coloss. 2. v. 8? Sine dubio is, qui ejus vocis sensus fuit ed ætate, quæ Apostolus scripsit. Nihil autem aliud significabat tum inter Judæos Philosophia, quam varias Judæorum sectas. Nam historicus coœvus Josephus expressè istas tres sectas Pharisæorum, Saducæorum, & Essæorum vocat tres Philosophias lib. 18. Antiq. cap. 2. & ἀλατεαν φιλοσοφias lib. 2. cap. 7. Sectas, quæ erant ante tempora Hasmonæorum Eusebius in duas familias distinguit, unam eorum, qui soli legi studebant: alteram eorum, qui legis auctoraria admittebant: illam priorem appellat lib. 8. præpar. Euangelic. φιλοσοφias κατὰ τὰ ἑπτὰ διάτοις: posteriorem θιερητικαν. Quin & aurei oris Pater τὰ τῆς φιλοσοφίας inquit homiliâ 64. in Matth. εἰπεῖσθαι μηδὲ τὸ τέχνες παρεότα; id est interprete Casaubono, post Christi adventum ratio benè vivendi secundūm legem fuit intensa. Confer Joseph. Scalig. in elench. tribæresii Nicolai Serrarii cap. 22. Drusum in resp. ad Serrar. lib. 1. cap. 2. lib. 1. cap. 18. lib. 4. cap. 3. Frantz. orac. 106. & Affelman. in Miscell. select. 3. Hujus Philosophiæ Philosophemata fuerunt contentiones legales. Ex. grat. An in Sabbathô liceat vesci ovō quod gallina peperit in Sabbathô? An elevandi pedes è terra; num verò subinde in lapides impingendum? Confer. Matth. 6:5. cap. 9:11. cap. 23. 14:23. & cap. 12:2. Luc. 5:33. & cap. 18:12. Marc. 7:3. & 4. Hæc Damnhawerus, cuius sententia ex totâ hujus capitî contextu confirmatur. Deinde, quamvis concedatur, hîc loci voce Philosophiæ, denotari Rerum notitiam, non dicit Paulus, cayendam esse Philosophiam, sed deprædationem per Philosophiam: unde evidenter sequitur, non veram, sed apparentem, vel (ut alii habent) non propriè, per se, & absolutè, sed impropriè, & per accidens sic dictam Philosophiam intelligi debere: vera namque neminem (ut ex supra dictis liquet) deprædari potest. Sentit hoc Calvinus, cùm in hunc locum sic commentatur. *Quia multi falsò putârunt, hîc damnari à Paulô Philosophiam, definiendum est, quid intelligat per hoc nomen. Mē autem iudiciò intelligit, quicquid ex se comminiscuntur homines, dum volunt propriò sensu sapere: idque non absque speciosò rationis prætextu, ut sit in speciem probabile. Et paulò pôst. Sed meminerimus Paulum sub Philosophiæ nomine tantum damnasse omnes adulterinas doctrinas, quæ nascuntur ex humano capite, qualemcumque habeant rationis colorem.* Cum Calvinô facit Divus Ambrosius, sic in hunc locum scribens. *Philosophiam dicit terrenam, per quam solent seduci, qui cupiunt prudentes judicari in hoc mundô. Hæc argumentis & subtilitate minutiarum quarundam componitur. Et paulò pôst. In cujus disputationibus qui inciderit, vix aut nunquam evadet. Detinetur enim verisimilibus causis & commentitiis rebus, nihil tam verum æstimans, quam confpicitur & intelligitur in elementis.* Eodem ferè etiam modô D. Anselmus hîc loco. Moneo, ut ambuletis in Christo, & videte, id est, cautâ circumspectione cavete,

ne quis

ne quis vos decipiatur, seducens in aliquem errorem per Philosophiam terrenam, quæ argumentis & subtilitate componitur: & fallit dum verisimilibus causis & commentitiis rebus nihil tam verum aestimatur, quam quod conspicitur in elementis. Et paulo post. Vel cavete, ne quis vos decipiatur per Philosophiam, id est, per philosophicam interpretationem idolorum, & per inanem, id est, ab omni utilitate, & omni veritate vacuam fallaciam talium dictorum, quæ est secundum traditionem hominum, id est, quasi sapientum, qui quasi prudentius idola exponunt secundum elementa mundi, &c. Similiter etiam Thomas de Vio Cajetanus hoc loco. Philosophiae adjungit inanem fallaciam, quantum ad officium praedandi homines à fide Christiana, quia non veritatis Philosophiae est officium praedari Christianos, nisi ei adjungatur fallacia. Quæ quia duplum adjungitur Philosophiae, ideo subjungit, Secundum traditiones hominum, secundum elementa mundi. Aut enim inanis fallacia jungitur Philosophiae ex traditione hominum, putâ ex sectâ Stoicorum, vel Peripateticorum, & hujusmodi. Aut ex elementis mundi, hoc est, ex metiri & judicare ea, quæ sunt Christianæ fidei secundum elementa mundi, hoc est, causas cœlestes & elementares, & compositorum ex his: hoc enim est inanis fallacia, pro quantâ iudicium quod ex hujusmodi causis haberi potest, non se extendit ad excelsa Christi mysteria, quæ fide tenemus. Præter hos videantur And. Hyperius, Bened. Aretius, August. Marloratus, Guiljelm. Estius, Joh. Piscator, & Nicol. Hemmingius, hoc loco, qui postremus, cùm per omnes ferè Philosophiae partes discurrisset, earumque utilitatem ac laudem celebrasset, sic tandem concludit. Cum igitur omnes partes Philosophiae sint utiles & eximia Dei dona, sacrilegii genus est Philosophians in universum damnum. Atque hanc fuisse Apostoli mentem confirmat subsequens exegesis, addit enim inanem deceptionem secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, hoc est, secundum humanam sapientiam ab hominibus animalibus traditam, & secundum opiniones de elementis & principiis rerum naturalium, quæ tum temporis plurimæ & diversæ Græcos Philosophos invaserant: & non secundum Christianum, qui veritas & vera Dei sapientia est. Hinc superioribus subnecit Calvinus. Quod proxime sequitur de inani deceptione, sic resolvitur; cavete à Philosophia, quæ nihil aliud est, quam inanis deceptio; ut sit hoc additum appositum. Et per rursum declarare Apostolum, quid vocabulo Philosophiae intelligat, dicit in hunc locum Joh. Piscator. Particula itaque & non habebit vim conjunctionis copulativæ, sed interpretativæ sive: & prius declarabitur per posterius, quasi haberetur, per Philosophiam, sive inanem deceptionem. Sensus ergo est (sunt verba Kekkermannii Præcogn. Philosoph. lib. I. cap. 4.) Cavete ab inanibus deceptionibus, & figuris variarum opinionum, quæ ab hominibus gerentibus titulum Philosophorum, nomine Philosophiae venditantur.

Dehor-

Dehortatur igitur Paulus Colossenses à fragmentis Platonicorum, Epicureorum, Stoicorum, & præcipue Sophistarum, qui tum temporis maximè in Græciâ vigebant, & in utramque partem de quâlibet re copiose differebant, & opinionibus suis, argutè ac facundè propositis, & idcirco veram sapientiam præ se ferentibus, conabantur à salutari Christi doctrinâ Colossenses seducere; in quem sensum & finem etiam vers. 4. habet; *Hoc dico, ne quis vobis imponat probabilitate sermonis;* Quò etiam spectat hoc Theodoreti in hunc locum. *Quam superius dixit probabilem, & ad persuadendum aptam orationem, hic appellavit Philosophiam:* Non autem à verâ Philosophiâ, ut pote quæ nos non spoliat veritate cœlesti; sed potius ad eam acquirendam dicit, & defendendam armat. Desinat igitur in posterum boni illi viri, ac ipsos cæcō impetu sequentes Idiotæ locum hunc in vituperium Philosophiæ, & erroneæ suæ opinionis defensionem adducere: cùm non tantùm ratio, à nostris stet partibus; sed etiam magnus gravissimorum omnis generis Theologorum numerus, quales sunt præter jam citatos Clemens Alexandrin. lib. 1. & 5. Stromat, Zanchius & Beza in hunc locum; Melchior Camus Locor. Theol. lib. 9. cap. 9. Alsted. Præcognit. Theolog. lib. 2. cap. 10. Casman. Philosoph. Christian. part 2. Quibus omnibus adjungimus Augustinum, ejusque verbis lib. 1. de Ordin. cap. 11. præsens caput concludimus. *Divinæ Scripturæ non omnino Philosophos, sed Philosophos hujus mundi evitandos esse præcipiunt.* Item, *Nam quisquis omnem Philosophiam fugiendam putat, nihil nos vult aliud, quam non amare Sapientiam.*

C A P. VIII.

1. *Nulla veræ Philosophiæ dogmata Theologicis esse contraria.*
2. *Ex nihilo nihil fieri, & Idem non posse reproduci numericè, non esse vera Philosophicè, & Theologicè falsa.*

Absolvimus, quæ ex Sacris sententiæ nostræ opponi possent, præcipua; neque enim omnia persequi necesse arbitramur, cùm argumentum id à plerisque Authoribus, capite superiori citatis, plenissimè pertractatum fuerit. Progredimur itaque ad ea, quæ extra Dei verbum, nobis objici queunt. Hæc, cùm pleraque parvi ad modum momenti, & cuilibet per allatam præcedenti capite distinctionem soluta facilia sint, silentio præteriremus omnia, nisi unum occurreret, quod aliquam præ se ferte difficultatem videatur. Est autem hoc, quod Philosophia multa statuat dogmata, quæ cum Theologiâ & S. Scripturâ adversis pu-

H

gnare

gnare fontibus videantur: unde quis facile inferre posset, illam hujus interpretem genuinam & legitimam minimè censeri debere. Quomodo enim verum ex Divinis Scriptis sensum erit, ac erutum firmis demonstrabit argumentis illa disciplina, quæ non tantum à S. Literis longè remotas, sed etiam, quod majus est, contrarias illis sententias hinc inde quandoque docet, atque afferit, secundum vulgatum illud, *Dantur multa Enunciata, quæ sunt vera Theologicè, ac Philosophicè falsa?* Sed respondemus concedendò, apparentem quidem, atque erroneam Philosophiam nonnulla posse S. Eloquiss aduersantia dictitare ac statuminare: At de verâ id prorsus negandò. Atque adeò dicimus, quicquid verum est aut falsum in Theologiâ, etiam verum esse aut falsum in verâ Philosophiâ: & contrà quicquid verum est aut falsum in hâc, etiam verum aut falsum esse in illâ; nec unquam, quod in unâ verum est, in alterâ falsum esse posse: Sed ubique suavissimâ harmoniâ in veritate ac facilitate ambas covenire atque consentire.

Quod autem addatur, quædam esse, quæ sunt vera Theologicè, & Philosophicè falsa, mirari satis non possumus. Veritas enim semper una atque eadem existit, & sibi perpetuò constans, nunquam faciem mutat, nunquam alium atque alium induit vultum, in quâcunque etiam tradatur disciplinâ ac scriptô. Qui quæsto, cum nihil aliud sit, quam sermonis cum rebus convenientia, posset unus idemque sermo rebus congruere hòc in librò, atque in aliò traditus ab illis discrepare. Sanè cum Deus immutabilis sit, tamque Philosophiæ, quam Theologiæ auctor, absurdissimum est cogitare illum in hâc, aliquid esse verum, docere posse, quod in illâ docet esse falsum, & contrà in hòc esse falsum, quod in illâ docet esse verum. Adeò ut id, quod naturæ lumen verum esse dicit, lumen gratiæ non possit, tanquam falsum, repudiare; & id, quod veritati consonum afferit Scriptura, non possit ut eidem dissonum rejicere natura: Aliàs enim unum idemque & verum & falsum esset simul, quô nihil rationi magis contrarium. Quod idem etiam luctucentissimis verbis exprimit Mornæus, cum in præfat. exam. lib. de veritat. Religion. sic inquit. *Naturæ igitur axiomata, & principia, naturæ, inquam, quam Deus fecit, ipsi Deo contraria esse non possunt: Est verò preterea Deus ipsa ratio, veritas ipsa. Omnis igitur alia ratio, omnis veritas ab eo pendet, ad eum refertur, extra eum ne consistere quidem potest, tantum abest, ut, quod in naturâ verum est, & rationale, in Theologiâ sit falsum & irrationale, que certè contra naturam non est, sed contra naturæ corruptionem, quæ est contra veram, & genuinam naturam.* Firmum igitur ac ratum sit, & maneat, inter veritatem Philosophicam & Theologicam nullam omnino pugnam esse posse.

2. Verum enim verò forsitan Adversariis adhuc aqua hæreret, nisi magis particulatim ostendatur, Enunciata, quæ tanquam vera Theologicè, & Philo-

Philosophicè falsa vulgò enumerantur, talia non esse. Ut enim suam probent opinionem, quædam in scenam producunt, ut, *quod ex nihilo fiat nihil, idem non posse reproduci numericè, mundus sit æternus, virgo non possit parere, unum non sit trinum, corpus grave feratur deorsum, ignis urat ad motam materiam, à privatione ad habitum non detur regressus*, & id genus alia, quæ istius notæ esse nulli dubitant. Ergo age, morem illis geramus, atque unum ac alterum examinemus, ipsosque prorsus falli ostendamus. Primo igitur afferunt, *Ex nihilo nihil fieri*, & hoc Philosophicè verum esse ajunt, & quidem rectè, cum principium per se cognitum sit, & inter notiones communes recensetur; At verò Theologicè falsum: Nam Deum mundum hunc aspectabilem, & quæcunque eō continentur, ex nihilo condidisse docent S. Paginæ. Ad quod respondemus negandō; quantacunque enim sedulitate ac diligentia illas evolverimus, nullibi aliiquid, quod istius speciem præ se ferebat, reperire potuimus, quam lib. 2. Macabæor. cap. 7. vers. 28. qui cum Apocryphus sit, adcōque apud plerosque Christianos divinâ autoritate non polleat, ac præterea etiam Philosophiæ faventem explicationem admittat, nullum hīc négotium facessit. Verùm an non Moses (sic mihi magnō fervore regerentes audire videor) satis expressè hoc docet, cum libros suos sic orditur, *In principio creavit Deus cœlum & terram*, hoc est, ex nihilo fecit; sic enim interpretandum est vocabulum *Creationis*? Sed verò rogare mihi libet, quisnam illos edocuerit, cum multis aliis priorum Genesios capitum in locis *creare* significet ex aliquâ præexistente materiâ producere, in ipso tamen linime denotare productionem ex nihilo? Undenam talem hauserunt interpretationem: Sanè non ex Scripturâ, nullus enim locus hoc habet, non ex Philosophiâ, hæc enim contrarium statuit, ut ipsi fatentur. Erit ergo, aut ex ipsorum cerebrô profecta, aut institutione accepta: Quapropter etiam donec illud axioma Theologicè falsum esse demonstraverint, tam in Theologiâ, quam Philosophiâ verum maneat atque indubitatum. Alterum, quod producitur est, *Idem non posse reproduci numericè*: quod quidem Philosophicè verum esse concedunt, quoniam ad omnis individui procreationem, & conservationem (quæ nihil aliud, quam continua procreatio est) confluxus causarum partialium individuarum requiritur: At in Theologiâ falsum esse clamitant; docet enim illa, eadem numerò corpora in novissimō extremi Judicii die resurrectura, idque probat ex Job. cap. 19. vers. 25, 26, & 27. & 1 Corinth. cap. 15. At profectò mirari satis non subit, viros gravissimos, atque alias satis perspicaces, ita opinionibus, aut ab infantia haustis, aut institutione acquisitis, aut cæcō impetu arreptis adhærere, ut istas sine probationum accuratâ, & nulli parti addictâ examinatione, mordicūs teneant, doceant, defendant. Nam dogma hoc de ejusdem

carnis resurrectione, & sanæ rationi, ut diximus, repugnat, & ex allatis Scripturæ locis neutiquam inferri potest. Prior enim, ex V. Testamento depromptus, in Hebræo textu ita confusus, perturbatus atque obscurus reperitur, ut inde ne idoneus quidem sensus, multò minus ejusdem carnis resurrectio elici queat. Posterior autem si leviter tantum examinetur, non tam eorundem, quam novorum corporum resuscitationem docere deprehendetur. Quapropter, si hoc Enunciatum falsitatis in Theologiâ convincere satagunt, alia, quibus id præstent, argumenta ipsis in medium proferenda erunt. Quæ cùm in Dei verbô occurrant nulla, in Theologiâ pariter, ac Philosophiâ firmum erit ac ratum. Reliqua, quæ superiùs à nobis fuerunt recensita, quod attinet, horum similis est ratio, ut sùle ostendit Keckermannus lib. I. Præcogn. Philosoph. cap. penult. & Alsted. Præcognit. Theologic. lib. 2. cap. 10, qui etiam ibidem plurima, quibus pugnam Philosophiæ cum Theologiâ astruere conantur Misophilosophi, argumenta enumerat, atque enervat. Nos breviter, neque enim operæ pretium putamus ea prolixè persequi, respondemus, omnia ista Enunciata, si ab omni vocabulorum ambiguitate liberentur, & rectè justèque distinguantur, limitenturque, ac verâ esse, legitimè rationibus Philosophicis demonstrentur, nullò prorsus modò Theologiæ, aut S. Scripturæ contrariari posse: sed aptissimè congruere debere: *Sacra enim Scriptura* (ut habet referente Kekermannò Consilium Lateranense tertium: anno 1180. celebratum, fest. 8) *veritati Naturæ non repugnat, eò quòd verum vero non contradicit.*

C A P. IX.

1. Ecclesiam, Patres, Concilia, Pontificemque Romanum non esse infallibilem Scripturæ interpretandæ normam. 2. Nec Spiritu Dei duci, nec veritates in S. Literis comprehensas certò eruere, ac demonstrare posse. 3. Erroribus esse obnoxios.

HAec tenus propriam Sententiam, tanquam arcem exstruximus, circumvallavimus, atque propugnaculis munivimus; ac deinde ab insultibus atque invasionibus hostium defendimus, ac sartam tectam conservavimus: Supereft denique, nostri quæ pars est ultima coepti, ut in inimicorum terras nunc descendamus, illorumque arces invadamus, expugnemus, ac demoliamur, quò nostra securior evadat, atque illustrior. Sunt autem illi in duplice differentiâ. Prima est Pontificiorum, altera Reformatorum, & qui ipsis hâc in parte favent. Hos in sequentibus, illos impræsentiarum aggrediemur, & quidem citò expediemus, utpote

ut pote exiguô humiliique vallô muniti, & levis armaturæ militibus defensi: Quâ etiam de causâ in illos arma ferè non movissimus, & ut oppugnatione indignos neglexissemus. Nam, cui adè abjectus est animus, & lœva mens, ut frivolorum hominum figmentis, non tantùm omni sanâ ratione destitutis, sed præterea illam evertentibus, & quidem in rebus æternam salutem concernentibus, cæcō impetu assensum præbere, atque acquiescere possit, nullum faceſſere negotium ingenuo atque sincero almæ Veritatis amatori debere, semper judicavimus. Attamen, ne Exercitatio nostra aliquâ in parte manca foret, ac defeſtiva, illorum refutationi hoc caput impendere consul-tum diximus. Statuunt igitur, ut suprà etiam innuimus, jus potestatemque Scripturæ ſenſum investigatingi, atque explicandi eſſe penes Eccleſiam, Pa-tres, Concilia, Pontificemque Romanum: eosque certâ infallibilique Auторitate pollere clamitant, quâ & S. Literas interpretari, & de aliorum interpretationibus judicare poſſant: adè ut ipsorum explicationibus, aut ſententiis de aliorum explicationibus latiſ nemini refragari, nemini contradicere fit licitum, atque permifſum. Huic Tyrannidi ſe omnes, quibus Chriſtiana libertas adè cordi fuit, ut hoc conſcientiis intolerabile excuſſerint jugum, fatis animoſe, atque alacriter oppoſuere, ac illius propugnatores in profundas angustias redigere. Nam quotiescumque hujus Sententiæ deſtru-ctores, jus iſtud interpretationis Eccleſiae minimè competere, docuerunt, excipiunt aſtructores, ſe per Eccleſiam, Patres intelligere Eccleſiae Docto-res. At verò cùm deinceps etiam ab illis hujus effugii difficultates atque abſurditates proponuntur, regerunt hi omnes illas facile ac certiſſimè à Con-ciliis, præcipue Generalibus, tolli. Quod porrò ab illis quando falſum quo-que eſſe demonstratur: proferunt tandem hi ultimum refugium, Pontificem Romanum, à quô confirmata Concilia veros infallibilesque S. Scripturæ in-terpretes eſſe statuunt: quin etiam illi ſoli omnes interpretis veri atque in-dubitati compete-re conditions, tanquam extra omnis erroris periculum eveſto; adè ut ipſe Bellarminus afferere non erubescat: *Si totum Concilium ſtaret ab una parte, Pontifex ſolus ab altera: Pontifici potius eſſe credendum, quam toti Concilio.* Ita ut illud illustre ac ſplendidum Eccleſiae nomen, quod prætendunt, quôque Patres, Concilia, ac Pontificem ipsum comprehen-dunt, in hunc ſolum tandem terminetur ac resolvatur. Quæ omnia nos cùm-ex ſe, quam infirmô instabilique fundamentô nitantur, ſatis oſtendant, atque ab Adversariis etiam fuſe pertraçta ſint, prætereunteſ, unô tantùm altero in expugnabili argumenro, Sententiam hanc erroneam eſſe, oſten-mus atque demonſtrabimus.

2. Primum petitur ex numerô verorum S. Literarum Interpretum, quos tres noſtrô calculo tantùm ponimus, nempe vel ipſos Novi Veterisque

Testamenti Authores, quando scilicet adhuc superstites, aut scripto, aut vivâ voce, suam de ancipiti in operibus suis occurrente oratione mentem appetunt atque exponunt, secundum tritum illud, *Optimus interpres verborum quisque suorum*; vel quos in interpretando extraordinariè, atque immediate cœlesti suô numine afflat S. S. Dei Spiritus; vel denique qui certò divinorum Eloquiorum veritates & eruere, & se eruisse demonstrare possunt. In horum autem interpretum censem, & quidem medii postremique ordinis (cùm primi jam diu è vivis excesserint, adeoque non amplius in Christianismô locum obtineant) non venire potest, nec Ecclesia, nec Patres, nec Concilia, nec Papa Romanus. Ecclesia enim visibilis (de quâ hic sermo est; nam invisibilis, cùm sit cœtus omnium ad vitam æternam electorum, qui ab initio mundi fuerunt, sunt, & erunt, non potest in hâc vitâ sententiam suam circa interpretationem Scripturæ explicare) ex reprobis conflatur & electis. Reprobi autem, nec Spiritu Dei duci, nec illius oraculorum veritates infallibiliter intelligere, ac docere possunt: Ergo nec tota Ecclesia. Quod si verò Pontificii de suâ propriâ hoc dictum velint: Ea sanè si non tota reproba est, paucissimos continebit Electos, cùm S. Literarum prorsus ignari sint non tantum omnes Laici; sed etiam plerique ex Clericis, atque ipsis Sacerdotibus. Adde, quod ipsis Laicis munus id, quod apud ipsis Ecclesiæ proprium est, nequaquam tribui possit, cùm illis, qui tamen maximam apud Pontificios Ecclesiæ partem constituant, Sacrorum Codicum ne lectio quidem, multò minus interpretatio concessa; sed sub gravissimis pœnis interdicta sit, ac prohibita. Patres verò Concilia, & Pontificem, nec divinô numine in interpretandô extraordinariè afflatos fuisse, nec orationum, quas sacræ continent paginæ, veritates certò eruisse, atque demonstrâsse, ostendunt eorum pugnantes inter se interpretationes. De Patribus id confidentem habemus ipsum Bellarminum, qui non raro in suis Controversiarum libris oppositas eorum expositiones unius ejusdemque S. Scripturæ loci adducit. Sic lib. 2. de Christo cap. 2. ait, *Patres non sequimur, quando proprias ac singulares sententias aliis contradicentes defendunt.* Exemplo sit Beatus Cyprianus, quem non sequimur docentem, *Baptismum esse irritum, si ab hereticô tribuatur;* *Scimus enim hâc in re Doctores cœteros Cypriano non consensisse.* Concilia etiam Generalia inter se pugnare in locorum multorum explicatione, cuilibet ea perlegenti, ac inter se conferenti satis manifestum evadet, ut id operosâ probatione non eget. Pontifices denique multas contradictiones S. Scripturæ explications tradidisse, ac contraria decreta edidisse, etiam in rebus fidei, satis superque testatur Jus Caronicum. Sic Innocentius primus Epistol. 3. Eucharistiam etiam infantibus dandam colligit ex Johan. cap. 6. vers. 53. *Nisi ederitis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem non habetis vitam in vobis,* &c. Postiores autem contra-

contrarium docuerunt, & adhuc dôcent. Sic Gregorius conjugium Sacerdotibus esse restituendum voluit; Posteriores autem negârunt. Idem statuit, eum esse præcursorum Antichristi, qui nomen Universalis Episcopi assumeret; quod Posteriores tamen assumserunt. Plura hujus notæ videantur apud Chamierum Panstrat. Catholic. Tom. 1. lib. 3. cap. 13. His etiam addi possunt de Pontificibus, ad enormem illam, quam illis, etiam supra Concilia, Bellarminus tribuit, autoritatem evertendam, tanquam duo Corollaria; quod multi fuerint Hæretici, & multi impii, prophani, atque scelerati. Hæreticos fuisse inter Pontifices ex ipsis Pontificiis Scriptoribus multi fatentur. Præcipui inter alios fuerunt Eleutherus, Liberius, Felix, Anastasius, Honorius, atque Johannes vigesimus secundus, quorum hæretica dogmata fûse percenset, ac à Pontificiorum, sua Ecclesiæ capita quôvis modô purgare conantum, exceptionibus vindicat, Chamier. loc. cit. capp. 9, 10, 11, 12, & 13. Et in hæresin prolabi posse Pontificem ipsum fatetur Jus Canonicum, disertè pronunciârunt non pauci Papistæ, atque argumentis probat idem Chamierus cōdem librō cap. 8. Sceleratos etiam & impios fuisse, ipse Platina in Vitis Pontificum, atque alii plurimi Historici testantur; Tales fûere, ut aliquos saltem in scenam producam, Stephanus sextus, Sergius tertius, Johannes duodecimus à plerisque numeratus, à nonnullis decimus tertius, Sylvester secundus, Bonifacius octavus, Benedictus decimus tertius, ac denique Alexander sextus, quorum scelera impietatesque enumerata habentur apud Chamier. loc. cit. cap. 6. Hujus autem farinæ hominibus an in S. Scripturâ interpretandâ Dei affulgere Spiritus, vel veritates divinorum eloquiorum investigandi ac demonstrandi inesse Facultas, & talis possit, qualem exaggerat Bellarminus, competere Autoritas cujuslibet, cui sincerum est sinciput, & sana in sanò corpore mens, judicio relinquisimus, atque permittimus.

3. Sic fuit primum, alterum argumentum deducimus ex Conditionibus, quas in verô Interpretâ requiri statuunt Theologi, ex quibus tales facimus syllogismum. Infallibilis S. Literarum Interpres, nec errare, nec partium studiō duci, nec provocationi locum reiinquerere; sed ad assensionem cogere, certâque homines cognitione imbuere potest. At Ecclesia, Patres, Concilia, Pontificesque Romani possunt errare, partium studiō duci, &c. Ergo non sunt infallibiles Sacrarum Literarum Interpretes. De Majore cap. 4. §. 10. verba fecimus. At minoris confirmationem (præter ea, quæ in primi Argumenti probatione attulimus, & quod Ecclesia & Concilia hominibus constant, & Patres, & Pontifices homines sunt, à quibus istæ conditiones abesse possunt) per partes procedemus. Et quidem primò Ecclesiam errare posse, patet ex eō, quod Eucharistia etiam infantibus communicata fuerit.

apud

apud Veteres, quâ de re multa habet Augustinus, atque alii. Præterea paulò post Concilii Nîceni tempora, maxima orbis Christiani pars in perfidiam juravit, ut apud Sulpicium Severum lib. 2. legimus. Sic etiam Arianorum temporibus, illius hærefoes venenô totus ferè orbis infectus fuit, ut testatur Lirinensis, qui etiam fatetur, non repugnare, tam pariter Ecclesiam à fide posse deviare. Plura de his videantur apud Chamier. Panstrat. Catholic. lib. 2. cap. 16. Quod si autem prima deficiat in Ecclesia conditio, reliquæ etiam deficient, omnes enim in illâ fundantur, ut suprà ostendimus. Patres deinde errare posse, hinc manifestum evadit, quod sæpenumerò verum Scripturæ sensum non affecuti fuerint, ut disertissimè docet Bellarmin. lib. 3. de verbô Dei cap. 3. seçt. 9. & 10. Ubi ait, *Patres in S. Literis exponendis subinde lapsos fuisse, figuratè accipientes, quæ propriè, & propriè quæ figuratè erant accipienda*: adducitque exempla ex Origine, Papiâ, Justinô, Irenæô, Tertullianô, Laetantiô, aliisque. Idem docet etiam Hieronymus, cum 3 Tom. Epistolâ ad Theophilum sic scribit. *Scio me aliter habere Apostolos, aliter reliquos Tractatores. Illos semper vera dicere, istos in quibusdam, ut homines aberrare. Sic etiam ait, sibi commentarios quosdam in libros sacros excidisse, se eos fudisse potius, quam scriptissime. Nec tantum errârunt Patres, sed non pauci insuper partium studiô ducti fuerunt. Nam sæpe ex benevolentia, & amore quædam loquuntur, ut Augustinus in Enchiridiô ad Laurentium de Purgator. & Orat. pro mortuis, quodammodo & alios & se nimiâ amoris abundantia errâsse fatetur, ut quando de Amicis, & de charissimâ matre Monicâ cogitat. Sæpe quorundam timore alia reticent, ut idem testatur Epistol. ad Januarium 119. cap. 19. his verbis. Multa hujusmodi propter nonnullarum vel sanctorum, vel turbulentarum personarum scandala devitanda liberius improbare non audeo. Sæpe ex nimiâ quorundam reverentia, sæpe per quorundam Pontificum, & Imperatorum tyrannidem in absurdas S. Codicum interpretationes abacti fuerunt, ut Ariminensis Concilii, & Berengarii Historia abunde testatur. Sed ad hæc excipiunt Papistæ, se quidem non negare, hunc atque illum ex Patribus non aliquando errori fuisse obdoxiū: Sed omnes simul consentientes semper verum docuisse, numquam hallucinatos fuisse, atque eatenus tantum pro infallibilibus habere Interpretibus. At replicamus, primò futilem esse exceptionem, si enim unus in hujus Scripturæ loci, alter in illius interpretatione errare potest, quidni & omnes simul errare possunt? Deinde paucissima reperi loca, imò forsitan nulla, de quorum sensu omnes omnino Patres sententiam pronunciârunt: Præterea omnes, aut certè plerique omnes simul errâsse in exponendô locô Proverb. 8. Denique falsum esse, Consensum omnium omnino Patrum Pontificiis interpretationis normam esse, cùm omnia illorum Scripta testentur, quod interdum nullius, interdum unius alte-*

alteriusque duntaxat expositionem sequantur; etiam si alii, & meliores Patres ab eâ dissentiant, ut fusè ostendit Polanus in omnibus suæ Symphoniacæ Catholicæ capitibus, & Syntag. Theolog. lib. 1. cap. 45. Quæst. 7. Porro Concilia errare posse, palam facit ipsum Nicenum primum, quando milites damnavit, qui Christianismum semel professi, postea iterum in militiam, etiam legitimam abiissent; quando quosdam pœnitentiæ Canones fancivit, qui multarum in Ecclesiâ superstitionum causæ exstiterunt, ac Christi merita diminuerunt atque obscurârunt; quando sacris personis conjugium prohiberi voluit, nisi id factum Paphnutius impedivisset, &c. Denique Pontifices Romanos errare posse, docent graves illorum atque frequentes in verbô Dei interpretandô lapsus. Ex. grat. Bonifacius VIII de Majoritat. & Obedient. cap. 1. ut probet summam potestatem Secularem, atque Ecclesiasticam ad se pertinere, in scenam profert locum Euangelistæ Luc. cap. 22. vers. 38. *Ecce hic duo gladii, &c.* eumque pro se interpretatur. Item Cephas significat caput; ergo Pontifex est caput Ecclesiæ, cùm Johan. cap. 1. vers. 43. dicat Cephas significare petram. Similiter Siricius Papa Epistol. 1, quæ est ad Himerium Tarragonensem, cap. 7. & Innocentius I Epistol. 3, quæ est ad Exuperium Tholosanum Episcopum, locum 1 Petr. 1: 16. *Estone sancti quia ego sanctus sum, & Paul. Rom. 8: 8. Qui in carne sunt Deo placere non possunt, vos autem non estis in carne, sed in spiritu,* ita interpretati fuerunt, ut inde deducant, Sacerdotes à conjugio esse arcendos; cùm Petrus de omnibus fidelibus loquatur, & Paulus de iis, qui carnalem naturam per Christi Spiritum nondum exuerunt. Sexcenta licet ejusmodi proferre: sed hæc sufficiant; tædet enim jam talibus nugis diutius immorari. Qui plura cupit, ut & Argumentorum, quibus Papistæ suam stabilunt & confirmant sententiam, solutiones, adeat jam sæpius laudatum Chamierum, Polanum, &c.

C A P. X.

1. *Plurium Reformatorum dicta adferuntur, 2. Ex quibus illorum Sententia definitur, ac breviter perpenditur.*

Devictis velitari, breviisque pugnâ imbellibus istis, atque inermibus hostibus, aciem nunc deflectamus atque arma promoteamus in Reformatos, & quicunque ipsorum signa sequuntur, adversus quos fortiori pectore, longiorique dimicazione opus erit, utpote bellò strenuos, stratagematis insignes, armorum propugnaculorumque tutelâ bene instructos, & quod præcipuum est, à nemine adhuc, quod sciam,

I

oppu-

oppugnatos, multò minùs devictos debellatosque. Sententia enim, quam fovent, utut confusè atque obscurè proposita, satis plausibilis tamen appetit, & multis variisque & quidem speciem ponderis præ se ferentibus argumentis fulcitur. Quocirca etiam diutius ei erit immorandum, prolixiorque impendenda disputatio. Sed ultimus est labor, quod exantlatō secura pax, atque tranquilla nos manet quies. Age igitur, & sine longiori ambage hostem alacri animo aggrediamur.

1. Chamierus Panstrat. Catholic. Tom. 1. lib. 16 cap. 6, sic, nullâ factâ Spiritus Sancti mentione, Reformatorum sententiam definit. *Catholici sentiunt, non posse securius, certius, verius Scripturæ interpretationem haberi, quam per Scripturam ipsam.* Expressius Polanus Syntagmat. Theolog. lib. 1. cap. 45 quæst. 5. Norma interpretandi Scripturam, & judicandi de interpretatione Scripturæ sacræ, verane sit, an falsa, est ipsamet Scriptura sacræ, quæ vox Dei est. At paulò aliter Wendelinus Theolog. Christian. Prolegom. cap. 3. Thes. 6. explicat. 1. *Jus summum, inquit, interpretandi Scripturas est penes Spiritum Sanctum in Scripturâ loquentem, vel penes Scripturam, quæ vox est Spiritus sancti.* Iisdem ferè verbis Walæus in Enchiridio Religionis Christianæ, loc. de Scriptur. Interpret. *Sacra Scriptura est sui ipsius interpres; vel potius Spiritus sanctus loquens in sacra Scripturâ.* Et Loc. Commun. Theologic. de S. Scripturæ interpretatione. *Dicimus ipsum Deum in Scripturis loquentem esse supremum Interpretem Scripturarum: & mox, Nam Deum ita attemperasse Scripturam sacram dicimus, ut ea non tantum sit norma, sed etiam sui ipsius interpres.* In quibus etiam Deo, & Spiritui sancto suæ in Scripturâ interpretandâ partes videntur assignari, quemadmodum id afferit Whittakerus Disputat. de Scripturâ S. contra hujus temporis Papistas, Controvers. 1. quæst. 5. cap. 8. *Sententia nostra est, non oportere Ecclesiae tribui summum judicium, atque autoritatem interpretandi Scripturas; sed Scripturæ ipsi, & Spiritui S. tum aperte in Scripturis loquenti, tum occulte easdem in cordibus nostris confirmanti.* Clarius adhuc & luculentiusque explicat Tilenus Syntagm. Disputat. Theolog. part. 1. disput. 8. thes. 1. & 2. his verbis. *Summum interpretandi jus, atque autoritatem vera Christi Ecclesia soli Spiritui sancto in Scripturis loquenti vindicat: statuitque verum Scripturæ sensum, quoad internam quidem menses et al., ab eō solo profici sci: quoad externam verò persuasionem ex ipsâ Scripturâ optimè sumi.* Et Scarpius Curs. Theologic. loc. de S. Scripturâ, multò adhuc prolixius, hōc modō. Orthodoxorum sententia hæc est: *Summum jus, autoritatem, & judicium interpretandi Scripturas esse penes Spiritum sanctum in Scripturâ loquentem, nec Scripturæ interpretationem ad certam aliquam sedem, & successionem hominum, uti volunt Papistæ, alligatam esse, sed Spiritui sancto occulte Scripturas in cordibus fidelium*

fidelium confirmanti tribui debere: nec enim ista pugnant, cùm dicimus hoc esse penes Scripturam, & penes Spiritum sanctum: nam dicitur Spiritus sanctus esse summus interpres, quia ut certò simus persuasi de verò Scripturæ sensu, oportet nos per Spiritum sanctum illuminari, alioquin nunquam illam ~~m̄negrebat~~, quæ fidelium mentibus inest, affecturos, quibuscunque demum mediis utamur. Et hæc est interna persuasio, quæ nos tantùm attingit: nec enim hōc modō alios, ut sensum & judicium Spiritus sancti recipiunt, cogimus. Dicitur autem Scriptura ipsa, vel Spiritus sanctus in Scripturâ loquens summus interpres & judex respectu externæ persuasionis. Ideoque ut aliis persuadeamus, ad externum hoc Scripturæ judicium veniendum est.

2. Atque hæc tam fusè libuit adferre, partim ut Reformatorum sententiam inde elicere atque proponere possemus, partim ut pateret quomodo ipsimet illam exprimunt atque definiunt; quod sanè satis obscurè atque confusè, mēo quidem arbitratu, præstant. Etenim priores, nullâ factâ mentione internæ aut externæ persuasionis, nunc Scripturam, quæ vox Dei, aut Spiritus S. est, nunc Deum, aut Spiritum S. in Scripturis loquentem nominant: quibus appellatioibus nihil aliud, quam Scripturam ipsam intelligere mihi videntur; adeoque statuere, illam esse sui ipsius interpretem. Postiores autem, distinguendō inter internam & externam persuasionem, hanc Scripturæ, illam Spiritui sancto assignant, atque hoc per Spiritum S. in Scripturis loquentem denotare videntur, quamvis mox iterum Scripturam & Spiritum sanctum in Scripturâ loquentem confundant. Nos verò, quantum afferri ex dictis possumus, hanc ipsorum putamus esse mentem, nempe S. Scripturam certam esse infallibilemque se ipsam interpretandi normam, atque regulam, quâ, tanquam instrumento sensibus obviō, verus & genuinus divini verbi sensus externè non tantùm erui ac demonstrari, sed etiam erutus expendi atque explorari debeat: At verò fidelium neminem de eō plenè ac planè posse in animo suo esse persuasum, nisi Spiritus S. accedat testimonium, qui, tanquam causa interna, sensibusque non perceptibilis, illorum cordibus obsignet interpretationis veritatem. Atque hæc si illorum sit sententia, quamvis apertam non involvat contradictionem omni tamen difficultate non caret: Si enim post Scripturam ipsam ad plenam interpretationis persuasionem insuper requiratur Spiritus sanctus, non erit illa sufficiens atque infallibilis norma, qualis esse ab illis statuitur, nempe cui competunt omnes, in verò interprete requisitæ, quas suprà enumeravimus, conditiones. Etenim si in interpretandō non possit errare, nec provocationi locum relinquere; sed homines certâ cognitione imbuere, & ad assensum cogere, non insuper opus erit Spiritus S. testimoniod, quid enim quis ultra ista expetere potest? & si opus est Spiritus sancti testimoniod, ad assensum non poterit cogere,

cogere, nec homines certâ cognitione imbuere, sed provocationi locum relinquet, errorique erit obnoxia. Sed his, quæ in transiū attingere tantum libuit missis, unamquamque hujus sententiae partem seorsim refutemus; ac primò quidem scripturam non esse normam seipsum interpretandi.

C A P. XI.

1. *Sententia Reformatorum, quâ Scripturâ sui ipsius interpres statuitur, explicatur,* 2. *Atque illius difficultates adferuntur.* 3. *Vocabulorum orationumque significatus non Naturâ, sed hominum conversatione innotescere.* 4. *Communem loquendi usum non esse S. Scripturæ interpretem,* 5. *Nec à Reformatis statui, nec etiam posse.* 6. *Nullum ejus locum esse per se clarum; sed omnes ambiguos.* 7. *Nec semper etiam unum per alterum, aut obscuros per claros explicari.* 8. *Difficultates allatas non tolli regulis passim à Reformatis,* 9. *Nec effugiō, à quôdam, allatis.*

I. **N**omine Scripturæ accipienda sunt hec loci vocabula, phrases modi loquendi, sententiæ, & id genus alia, ad externum sermonem, & linguas, quibus S. Autores usi fuere spectantia: non autem sermo internus, ac orationum sententiarumque sensus; hic enim si cognitus fuerit, atque perspectus, nec interpretandus venit, nec interpretationis norma esse potest. Quis enim orationis sensum, quem jam assedit est, aut eruere conabitur, aut ab aliō sibi erui cupiet? aut quis Sacrae Scripturæ locum obscurum ac dubium per alterius sensum, negliget atque insuper habitis vocabulis, ac dicendi modis, explicare agreditur? Nullus sanè, qui recte percepit, interpretem versari circa voces, & quæ voces concernunt, atque ex iis sensum venari, atque investigare comparando, conferendoque vocabula ac phrases orationis jam intellectæ cum vocabulis ac phrasibus orationis, quam intelligere adhuc satagit atque contendit. Adeò ut Reformatorum, atque cum ipsis facientium, quando Scripturam suipius interpretem statuunt, mens atque sententia non alia esse possit, quā significationes tum singulorum vocabulorum, tum integrarum orationum, in Scripturâ occurrentium, quarum sensus latet, ope aliorum Scripturæ vocabulorum, atque orationum, quarum sensus est cognitus atque perspectus, investigandas esse, atque eruendas. Quod idem etiam confirmat Walæus, Enchirid. Religion. Christian. loc de Scriptur.

Inter-

Interpret. his verbis. Obscura loca manifestat Scriptura per comparationem cum clarioribus, quemadmodum illius exemplum illustrè extat, Nekem. 8. vers. 9. Sic etiam passim in novò Testamento Christus & Apostoli Scripturam obscuriorē per Scripturam clariorem explicant. Et Danæus Isagog. Christian. ad loc. Commun. part. 4. lib. 3. cap. 6. Interpretationis Scripturæ ex Scripturâ modus est, quum, ut ait Augustinus ad Volusian. loci cum locis conferuntur, Scriptura sacra cum scripturâ sacrâ comparatur, unius loci obscuri explicatio, ex aliò ejusdem scripturæ loco faciliore affertur, &c. Similiter etiam, & quidem fusè Whitakerus Disputat. de Scripturâ Sacrâ, contra hujus temporis Papistas, Controvers. I. Quæst. 5. cap. 13, cui titulus, Scripturam esse ex Scripturâ interpretandam. Scriptura, ait, se clarissimè & luculentissimè interpretatur, si nos Scripturam sese interpretantem attendere volumus, et si non in omnibus ubique locis, sic ut dubitationis nibil relinquatur; tamen in plurimis maximeque necessariis, & in summis fidei nostræ capitibus. Et hujus interpretationis exempla habemus in Scripturis. Nam Scriptura, ubi obscurius loquitur, sese explicat aliquando statim in eodem loco, aliquando in aliis locis cunctate. Atque hoc utrōque genere exemplis paucis illustrat, ac post subjungit. Ejusmodi sunt exempla infinita, in quibus apparet Spiritum Sanctum dedisse operam, ut, quod videbatur obscurius paulò dixisse, mox dilucidè explicaret, omnique scrupulò lectorem liberaret. Et mox. Et hic mos Scripturæ, ut ad sequentiam unius loci veram intelligentiam, nos remittat ad alium, atque hoc modo non insistamus atque acquiescamus in und aliquâ parte Scripturæ; sed totum corpus S. voluminum lectione meditationeque nostra complectamur. Sunt ergo loca locis conferenda, siquid in Scripturis rectè intelligere, ac tenere volumus. Atque hoc etiam facit Basilius, in ~~de~~ Reg. seu Reg. Brevior. Interrog. 276. Quæ ambigua sunt, quæque obscurè dici videntur in quibusdam S. Scripturæ locis, ab iis, quæ in aliis locis aperta ac perspicua sunt, illustrantur.

2. Hæc autem sententia, sic explicata, quantumvis primâ fronte satis plausibilis appareat, multis tamen magnisque difficultatibus, penitus insipienti, atque accuratiū ventilanti laborare deprehendetur. Quid enim commercii unius Scripturæ loci cum aliis? aut quid juris, aut prærogativæ hujus in illum, ut per illum aut ex illô interpretandus veniat? An, quæ Matthæus, vel Marcus Christum dixisse narrat, & subobscura videntur legenti, illustranda venient ex iis, quæ commemorat Lucas, aut Johannes, & vice versa? An non illorum S. Scriptorum, si supereffent, jure meritô dolere posset quilibet, sua scripta aliorum explicationi aut inservire, aut obnoxia fieri? An non sibi, suisque scriptis vim inferre, eisque præpostorè utilitos interpretes summâ cum ratione contenderent, qui, quæ vera esse pro compertô habebant, literis consignârunt, ut posteritati, serisque nepotibus

nota facerent; non autem ut aliorum monumenta aut ipsi exponerent, aut iis vicissim exponerentur? An non æquè divinò afflatus fuit Spiritu in scribendô ad Romanos, quam ad Corinthios Paulus, aut hic quam Petrus, aut alias quispiam Apostolorum aut Euangelistarum? Cur ergo hic per illum aut ille per hunc, aut etiam per se ipsum exponendus est? Sancte cuilibet S. Scripturæ loco sua constat autoritas, sua inest veritas, atque proprius sensus, qui nec ab aliò dependet, nec per alium determinari debet: nec unquam unius Apostoli scriptis aliquod interpretationis jus in alterius datum legimus. Sed largiamur, uni Scripturæ loco jus competere alium interpretandi; quâ, quæ, ratione certi esse possumus, unius loci mentem planè eandem esse, quæ alterius? quamvis enim eadem aut similia in utrōque occurrant vocabula, & dicendi modi; potest tamen sensus esse diversus, vocabulaque in unō loco propriè, in aliò impropriè, aut allegoricè aut aliò quodvis modò sumi: *Non enim eadem dictio, nec eadem phrasis, ubique idem sonat, atque significat in Scripturis, sed vel diversa, vel etiam contraria, ut habet & plurimis ostendit exemplis Stapletonus, lib. 11. Controversiar. cap. 10.* Unde cum Dannhauerò, in Ideâ Bon. Interpret. & Malitios. Calumniator. part. 1. sect. 3. Art. 11. § 95. statuimus, *Collationem ex analogia proportionis meræ nudæque non esse argumentativam, sed solum probabili ratione illustrativam, non enim sequitur loci paralleli hic sensus est: Ergo etiam hujus. Vox ita accipitur alibi: Ergo & hic. Eset enim hoc reverâ argumentum à particulari.* Deinde etiam sèpissimè aliquid (sunt verba ejusd. Stapletoni eod. loc.) similiter vel dissimiliter dictum videtur, non tam ex rerum ipsarum similitudine & dissimilitudine, quam ex affectu, & præjudicâ sententiâ ipsorum conferentium. Sed iterum concedamus, Sacros Authores duobus aut pluribus diversis locis idem indicare atque innuere voluisse, debebit necessariò loci, qui alias interpretabitur, sensus cognitus esse atque perspectus, alias enim munere suò fungi nequiret. At undenam ille cognoscitur? Si regeratur per alium, de hoc idem denudò inquiram, sicque continuò pergam, donec tandem ad unum, aut plures (in infinitum enim, cum Scripturâ sit finita, procedi, aut circulus sine manifestâ absurditate committi non potest) perveniatur, in quod, aut quibus pedem figamus, aut quos per alios non explicari statuamus. Horum autem sensus, cum aliis locis interpretandis adhibeatur; adeoque perspectus esse debeat, undenam innotuerit rursus querere licebit; cui quæstioni nihil, nisi quod per se notus sit, responderi posse mihi videbitur: *Scriptura enim in omnibus, quæ ad salutem scitu sunt necessaria, capitibus à Reformatis perspicua esse atque clara asseritur, adeò ut simpliciores etiam atque rudiores Christiani eam intelligere queant secundùm illud Augustini Epistol. 3. ad Volus. Ad ea, quæ necessaria sunt saluti, tanta in eis*

eis (Scripturis) non pervenitur difficultate. Item, *Modus dicendi*, quod sancta Scriptura contextitur, quam omnibus accessibilis, quamvis paucissimis penetrabilis, ea, quæ aperta continet, quasi amicus familiaris sine furo ad cor loquitur indoctorum atque doctorum. Ea verò, quæ in Mysteriis oceultat, nec ipsa eloquio superbō erigit, quod non audeat accedere mens tardiuscula & inerudita, quasi pauper ad divitem; sed invitat omnes humili sermone, quos non solum manifesta pascat, sed etiam secretū exerceat veritatem, hoc in promptis, quod in reconditis habens. Sed ne aperta fastidirentur, eadem rursus aperta desiderantur, desiderata quodammodo renovantur, renovata suaviter intimantur. Et de Doctrin. Christian. lib. 2. cap. 6. Qui prorsus non inveniunt, quod querunt, fame laborant. Qui autem non querunt, quia in promptu habent, fastidiō sēpe marcescunt. In utrōque autem languor evanescit. Magnificè igitur & salubriter Spiritus S. ita Scripturas sanctas modificavit, ut locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidia detergeret. Nihil enim ferè de illis obscuritatibus eruitur, quod non planissimè alibi dictum reperiatur. At verò quænam ipsis oratio per se clara, aut sensus per se notus dicitur? Ego, ut verum fatear, nihil hāc de re solidi quicquam, & quod acriorem aliquam inquisitionem ferre posset, apud omnes, quos mihi hactenus videre contigit Theologos, invenire potui. Quorum itaque opinionibus recensendis, ac refellendis non necesse immorari. Exceptioni verò huic uni (nempe locos quosdam per se claros esse) quam suprà attulimus, & quam solam in hāc quæstione pro se adferre possint, ut occurratur, primò quædam, in initio hujus tractatus à nobis exposita, in memoriam revocabimus.

3. Diximus suprà cap. 2, Vocabula esse conceptuum ac rerum notas & signa; atque ex his omnem conflari, & constare orationem: Res itaque & conceptus erunt signata, ac omnis oratio significabit plures conceptus ac res inter se aut conjunctos aut disjunctos. Diximus insuper eod. cap. omnem vocabulorum denotationem, atque adeo orationis sensum, non à naturâ, sed hominum institutō & originem duxisse, & ab eorundem usū etiamnum dependere, quem penes arbitrium est, & jus, & normal loquendi. Ex quibus consequitur, omnes vocabulorum significaciones, ac orationum sensus non Naturâ, aut naturali luminis indagatione innotescere; sed cum hominibus eâ lingua utentibus conversandō, loquendō puta & audiendō, vel à præceptore vivâ voce addisci, aut ex Lexicis Grammaticisque hauriri debere.

4. Quando igitur quædam S. Scripturæ loca per se clara atque perspicua statuunt Reformati, non illam possunt intelligere perspicuitatem, quâ principia scientiarum, primæ & communes notiones vulgo dicta, per se clara dicuntur. Hæc enim lumine naturæ sine ullâ demonstratione intelliguntur, quod in illis locum habere non posse, jam jam ostendimus. Sed intelligere videntur.

videtur illam perspicuitatem, quâ orationis sensus cuiquam, istius linguae, quâ expressa est, gnaro atque perito sine ullâ interpretatione, aut vocabulorum expositione innotescit, ita ut illud *per se* non neget præviam istius linguae cognitionem, usu aut institutione acquisitam, sed tantummodo interpretationem. Atque hæc si ipsorum sit mens, facient communem loquendi usum S. Scripturæ interpretem. Cùm enim statuant, loca obscuriora exponi per clariora, & horum sensus per se, hoc est, ut jamjam diximus, per communem usum: utique non erit, acutè loquendò, Scriptura sui ipsius interpres; sed tantum quædam ejus loca aliorum, quemadmodum & ipsi agnoscunt: At integræ Scripturæ communis loquendi usus, respectu locorum quidem obscurorum remotus, clariorū autem proximus. At verò hunc non esse idoneum legitimumque S. Literarum interpretē; imò omnium falsarum interpretationum ferè unicum fontem, ex eō manifestum esse putamus, quod maxima hominum turba, à quâ communis loquendi usus petitur, & erret, & perversos monstrososque de Deo rebusque divinis habeat, ac foveat conceptus, quos si quis S. Literis inferat, iisque intelligendis exponendisque adhibeat, quid aliud, quæso, quâ à Dei sacrorumque Scriptorum sensu longissimè remotas cedere, ac proferre poterit expositiones.

5. Nec etiam Reformatos, quamvis ego, quâcunque etiam diligentia atque attentione circumspexerim atque inquisiverim, invenire non potuerim, quid aliud *per se* clarum in orationibus statuere queant, hoc velle, aut si qui adeò rudes inconsiderantesque reperiantur, posse intelligere, hinc palam evadit, quod perplura in Dei verbô occurrant loca, quæ quidem vocabulis, construendique modis, communi loquendi usu cognitis, constant, adeòque hâc ratione clara atque perspicua sunt: attamen ab interpretibus non eō sensu, qui se primô intuitu legenti sponte offert, accipiuntur; sed in alium, ab illis quandoque longè diversum pertrahuntur; cujus generis supra cap. 3. § 7 quædam in scenam produximus, quibus addi possunt sequentia. *Ne juretis omnino: &c. & Esto autem sermo vester, etiam, etiam, Non, non, &c.* Matth. 5. vers. 34. 37. *Ne resistatis malo: sed quisquis te cædet in dextram tuam maxillam, obverte ei & alteram. Etei, qui velit tecum contendere, ac pallium tuum capere, dimitte ei etiam tunicam.* Et quisquis te angariabit ad milliare unum, abi cum eō duo, &c. Matth. 5. vers. 39, 40, 41, & id genus similia quamplurima, quorum sanè ex communi loquendi usu obvium, & apertum sensum non repudiarent, si inde orationum perspicuitatem deducerent ac derivarent.

6. Verum equidem, quid igitur ipsis est, vel esse debet locus *per se* clausus? Superius cap. 3. fusè egimus de orationis obscuritate ac perspicuitate, distinx-

distinximusque utramque respectu duplicitis sensus, nempe vel simpliciter dicti, vel veri, quos ambos insuper ab orationis veritate discriminavimus: Adeò ut omni interpreti in omni oratione interpretandâ tria hæc accurate sint consideranda: non enim simulac quis unum invenerit, etiam reliqua reperisse, sibi persuadere debet. Potest enim orationis sensus esse cognitus, sine ejusdem verò sensu, & veritate; at non veritas, aut verus sensus sine sensu. Deinde noti esse possunt sensus & veritas, ignorari verò sensus verus. Ac denique perspecti esse queunt sensus & verus sensus, ignoratâ veritate. Quæ omnia attendenti per se manifesta sunt. Cùm igitur aliqua oratio in S. Literis per se clara & perspicua statuitur, vel sermo est de perspicuitate sensus simpliciter dicti, vel veri. De priori autem non esse apparet, tum ex iis, quæ modò diximus, quòd nempe sic communis loquendi usus esset Scripturarum Interpres; tum quòd hic quæstio sit non de simpliciter dicto, sed verò S. Literarum sensu: Neque enim de quâcunque, sed tantum de genuinâ germanâque Scripturæ interpretatione disceptamus, quæ quoniam ex ipsorum sententiâ fit per loca ex se clara, illa claritas etiam non sensus cuiuscunque, sed solummodò veri esse debebit. Non enim ex quôlibet ligno fit Mercurius, nec ex quôlibet sensu elicetur verus. De posteriori igitur, nempe perspicuitate veri sensus loquuntur. At hujus respectu quâ locus possit esse per se perspicuus, nos non posse videre ingenuè fatemur, & ab iis doceri ex animo cupimus. Cùm enim omni in loco duplex ille sit sensus, vel saltem duplex esse queat, necessariò dari debebit ~~certus~~ quoddam, quòd infallibiliter dignosci queant, si duo occurrant, vel si unus, plures ei non inesse. Unde patet nullius momenti esse, si quis regerat aut excipiat, sensum simpliciter dictum & verum sæpius coincidere, eaquæ loca, in quibus id contingit, & qui simplicem duntaxat habent sensum, ab ipsis tantum pro per se claris haberi, non autem ea, in quibus differant. Quoniam enim, ut ex allatis exemplis satis liquet, id non semper obtinet, nota vel norma adferenda erit, quâ num id obtineat, certò explorari possit: atque adeò loca illa talia esse, non per se, sed per illud ~~certus~~, vel illam notam aut normam cognoscetur, quòd contra hypothesis est. Præterea etiam planè corruit illa exceptio ex eo, quòd nulla sit oratio, quæ non plures admittat sensus, ut ex iis, quæ cap. 3. diximus, satis elucet, & specialius nullum S. Scripturæ locum esse, qui non multifariam explicari possit, ipse asserit inter Reformatos non insimæ notæ Theologus Dan. Chamierus Panstrat. Cat. Tom. I. l. 16. c. 1. § 1. his verbis. *Certum est, nihil esse adeò facile, adeò perspicuum, adeò certum, quod non variè detorqueri queat, etiam in sensus contrarios. Atque adeò docuit experientia, omnes Hæreses è Scripturis perperam intellectis, aut originem, aut certè incrementum sumfuisse. Quid enim crebrius occurrat?*

currit in Sanctorum disputationibus Patrum solutione locorum ab Hæreticis objectorum? Denique miseris his temporibus non Catholici tantum strenue suam fidem è Scripturis tueruntur: Sed & Papistæ (addo ego, & Lutherani, & Anabaptistæ, & Sociniani, & Arminiani, ac reliqui Christiani omnes) audent iisdem abuti subinde, ostentareque earum authoritatem tanquam suam. Quod fieri nequit, nisi eosdem locos alii aliter intelligant. Cum igitur nihil non in S. Literis reperiatur ambiguum, nec quilibet sensus sit verus, sed ille dunt taxat, qui menti Scriptoris congruerit, nec hic per se pateat, nullus etiam locus erit per se clarus.

7. Atque his omnibus adde, permulta Scripturæ loca esse, quæ semel tantum in divinis libris dicta, cum aliis similibus conferri nequeunt, qualia plurima profert Stapletonus lib. 11. Controvers. cap. 10. nec etiam semper ad loca, quæ ab ipsis clara vocantur, in Scripturæ explicatione perveniri posse: sed in obscurioribus sæpiissimè sistendum esse, qualia non pauca suppeditant in V. Testamento Scripta Prophetarum, ut & liber Jobi, & in Novo Apocalypsis Johannis. Quorum sensus tamen non obstante obscuritate ab interpretibus cum exponuntur, non ex claris, adeoque nec ex Scripturâ, sed aliunde hauriuntur, nisi obscurum per obscurum explicari posse statuant, ac sic sibi aperte contradicant.

8. Denique omnibus his allatis difficultatibus non subvenitur, nec Reformatorum sententia fulcitur Regulis in hunc finem ab iis allatis, quales sunt. Non semper inhærendum nudæ literæ, sed & verus literalis sensus est eruendus, qui aliquando proprius est, aliquando figuratus: sæpe etiam Allegoricus est querendus. Sensus literalis proprius semper retinendus in Explicatione Scripturæ, nisi falsus sit. Et semper (quæ est Augustini regula) verborum proprietas est retinenda, nisi quedam bona ratio tropum suadeat. Cum præter parit absurditatem, propriè si accipiatur, configere debemus ad fiduciam. Quæ figurata dicta sunt, non sunt propriè interpretanda, & contraria. Talia subiecta, qualia à prædicatis esse permittuntur, & prædicata pro ratione subiectorum accipi oportet; seu ex subiecti naturâ est petenda prædicati determinatio. Si præceptiva locutio est, aut flagitium, aut facinus vetans, aut utilitatem, aut beneficentiam jubens non est figurata; Si autem flagitium & facinus videtur jubere, aut utilitatem, aut beneficentiam vetare; figurata est. In Scripturis interpretandis, ante omnia, quid Deum deceat, considerato. Sensus ne illatus esto, sed innatus: verbaque intelliguntur, ἀπό προφητῶν &c. Etenim (præterquam quod si præter Scripturam, hæ Regulæ in interpretando Dei verbō adhibendæ veniunt, utique non videtur esse Scriptura sufficiens se ipsam interpretandi norma, quod est contra ipsorum sententiam;) omnium talium Regularum autores, fautores, ac collectores rogatos velim: undenam innotescet, quid in

S. Lite-

S. Literis propriè, quid figuratè, quid allegoricè dictum sit? undenam sciri possit, quis sensus sit falsus? quæ sit bonaratio, quæ tropum suadeat? quando paretur pariat difficultatem? qualia subjecta à prædicatis esse permittuntur, &c. undenam cognoscetur, quænam locutio flagitium, aut facinus vetet; utilitatem aut beneficentiam jubeat? undenam intelligetur, quid Deum deceat, an sensus sit innatus, &c. Si noverint, indicent, & simul Methodum explicandæ Scripturæ indicabunt. At nihil tale usquam apud ipsos aut alios invenire potui; nisi hoc unum, quod aut legisse me apud aliquem, aut ab aliquo audivisse memini, & operæ pretium duxi hisce adjungere, atque expendere.

9. Hic, si me non fallit memoria, disputans, *An nempe S. Scriptura secundum rectam rationem sit explicanda*, afferebat, nullò modò Scripturam nostræ rationi esse subjiciendam: & hòc assertò deinceps quærebat, Quomodo igitur, unum locum propriè, alium verò figuratè esse accipendum interpretandumque, patebit? Cui quæstioni in hunc modum respondet. Quando S. Scriptura alicubi quid clarè & ex professò docet, sive *sophianice*, cui contrarium aliò in loco ex occasione, & per consequentiam statuere videtur: tum locus ille clarus propriè & secundùm literam est intelligendus; hic verò figuratè & secundùm illum interpretandus. Ex. gr. S. Literæ clarè *sophianice* *Deum esse unum*, & aliis in locis Deus loquitur numerò plurali, unde sequi videtur, illum non esse unum. Cum igitur prius ex professò doceatur, posterius verò per consequentiam ex iis dedicatur, hi textus impropriè summendi, & secundùm illos, qui propriè accipi debent, exponendierunt. Similiter jubetur cavendum esse, ne Deum corporeum imaginemur, dicitur enim Deuteronomio 4. *Cavetote vobis valde nam non animadvertisit ullam similitudinem, &c.* ut non faciatis vobis sculptile, similitudinem ullius simulacri, &c. Et postea. *Si facietis sculptile, similitudinem ullius rei, &c.* confessor contra vos hodie calum & terram, fore ut omnino pereatis quam celerrime è terra illâ, &c. Quibus locis clarè docetur, Deum esse incorporeum. Quocirca istò præceptò, & non ratione obligamur, omnes textus, è quibus, Deum corporeum esse, colligi posse videtur, ex hòc præceptò interpretari. Hæc est illius viri sententia, quâ quæstioni omni ex parte satisfactum putat. Sed miserè fallitur. Quid enim ipsi perspicuum in Scripturis dicitur? Constat namque tota vocabulis, nullaque vocabula adeò sunt clara, quin plures admittant sensus, ut jamjam ostendimus: & quod ipsi clarum erit, alter judicabit obscurum. *Ipsa* (ut habet Stapletonus lib. 10. Controvers. cap. 3.) *manifesta Scripturæ loca non omnibus sunt manifesta.* *Quod enim uni manifestum est, alteri vel tardioris ingenii, vel aliter affectio obscurum est.* Hoc est corpus meum, nobis est clarum, Berengario, Wiclepho, Lutheranis & Calvini

niftis obscurum. Verbum caro factum, nobis est clarum, at Arrianis, Nestorianis, Eutychianis, & Apollinaristis obscurum erat. Atque adeo quamvis uni Scriptura videatur σύναρτις, Deum esse incorporeum: quā plurimi tamen alii in contrariam per eandem Scripturam, adducentur sententiam: nec præterea textus, quem allegat, aliquid probat: nam stupidi illi atque bardi, qui sibi Deum corporeum imaginantur, excipient, Mosen, cùm ait, *Cave*, nam non animadvertis similitudinem, &c. nihil aliud voluisse, quā nullum esse corpus, cui Deus possit comparari aut assimilari. Sed verò largiamur aliquid in S. Literis clare atque perspicue exprimi. An igitur, si σύναρτις affererent, nihil esse aliquid, vel aliquid esse nihil, etiam propriè, & ut sonarent, essent intelligendæ, quantumvis etiam nostræ rationi aduersarentur? Sanè

— Credat Judæus Apella

Non ego,

neque ullus sanæ mentis, ne quidem ipse. Cogetur enim, cùm Scriptura sibi ipsi videtur contradicere, fateri, ratione uti licere, ut dignosci possit, quænam loca propriè, quænam impropriè sint, & figuratè intelligenda atque interpretanda. Qualia sunt, *Deum non duci pénitentia*. Num. 23:23. 1 Sam. 15:29. &c. & eundem pénituisse, quod horinum fecerat. Gen. 6:6. & istius mali, quod facturum dixerat populo suo Exod. 32:14. Et alia id genus quā plurima passim obvia. Unde neminem tām inconsiderantem fore existimo, qui istō effugiō allatæ adversus supradictas Regulas difficultati mederi velit, cùm nihil in S. Literis, & præsertim Novō Testamentō aperi-
tius, & Christo familiarius, quā Parabolis, & Tropicis loquendi modis docere: quemadmodum id expressè testatur Euangelista Marcus, cap. 4. vers. 33. & 34. his verbis. *Talibus multis parabolis loquebatur* (scilicet Jesus) *eis sermonem*, prout poterant audire. *Absque parabolā verò non loquebatur eis.* Quocirca illi tollendæ alia medicamina accersenda applicandaqne erunt. Verum quidem est, quando in ipsō S. Literarum contextu explicandō, aduersiorumque interpretamentis examinandis versantur Theologi Reformati Philosophiam (ut suprà notavimus) eum in finem in subsidium vocare, ex eâque principia lumine naturæ cognita, demonstratasque conclusiones mutuare: quibus suam ambigui loci expositionem corroborent atque confirment. At, quando in locorum Communium tractatione de Scripturæ interprete sententia proferenda est, unanimi consensu munus id Philosophiae derogant, ac Scripturæ arrogant, ore negantes, quod opere fatentur, nec animadvertentes, quot quantisque, ut jam vidimus, hoc dogma prematur difficultatibus, & quā infirmis ac ficalneis, ut jām videbimus, astruatur argumentis.

C A P. XII.

C A P. XII.

*Reformatorum sententiam non probari 1. ex Nehem. 8: 9.
Nec 2. ex 1 Petr. 1: 20. ostenditur.*

EXCUSSA sic satis, nostiō quidem judiciō, ipsā Reformatorum Sententiā, transitum nunc faciamus ad Rationes, quibus illam fulcire ac munire student. In harum verò examine dum versor aliquoties mirari mihi subiit, Viros doctissimos, ac aliās satis accuratos ac perspicaces, in suorum adversariorum argumentis examinandis atque exanimandis tam subtilem, ac rigidos; in propriis verò proponendis, firmandis que tam lenes esse ac crassos, utpote omni fundamento omni stabilimento destitutis: suō exemplō comprobantes illud Christi: *Luc. 6: 42. Homines in aliorum oculis videre posse fēstucam, in propriō verō trabem non animadvertere;* ac Theologos etiam suis præjudiciis, quæ illi præ cæteris procul habere deberent, laborare, dum suam præconceptam, ac à majoribus acceptam opinionem & argumenta illam astruentia, sine ullâ tam horum, quam illius examinatione amplectuntur: eam enim si vel levem instituissent, & illius futilitatem & horum imbecillitatem liquidò deprehendissent, adeoque in veritatem inquisivissent, eamque invenissent, atque amplexi suisserent: quod adhuc mecum facturos spero atque confido. Sed de diverticulō in viam.

Argumenta igitur, quorum nobis hīc refutatio est instituenda, in duas dispescemus classes; prima continebit inartificialia, testimonia putā, quæ sententiam suam adstruere Reformati videntur, è S. Literis deprompta: altera artificialia, à Ratione, Analogiâ fidei, atque aliunde desumpta. Qui ex Scripturâ adferuntur loci, præcipui sunt duo, unus ex Veteri, alter ex Novō Testamento.

1. Qui ex Veteri adducitur locus, occurrit Nehem. cap. 8. vers. 9. Ubi de Ezrâ, aliisque narratur, quod Legebant librum illum, legem Dei explanatè & exponendò sensum, dabant intelligentiam per Scripturam ipsam. Unde infertur, si jam olim Scriptura per seipsum explicata fuerit, eandem & nunc rationem obtinere debere. Vid. Chamier. Panstrat. Catholic. Tom. 1: lib. 16. cap. 6. §. 10. Scarp. Curs. Theologic. Loc. de Scriptur. Controvers. 8. Alsted. Præcogn. Theolog. lib. 2. cap. 95. & alios. At respondemus, locum hunc adhuc alias præter allatam, quæ Tremellii, & Junii est, ex Hebræa origine admittere versiones: Nam postrema verba in quibus maxima Argumenti vis sita est, vertit Piscator, *inter legendum;* & in Scholiis hujus ca-

pitis, in Hebræo esse dicit, *in lectione*. Sic etiam vetus interpres, septuaginta fecutus, non transtulit, *dabant intelligentiam per scripturam ipsam*, sed, *intellexerunt, quum legeretur*: quam versionem etiam contextui Hebræo responderet, & admitti posse faretur Ravanell. in suâ Bibliothecâ sacrâ Titul. de Scriptur. Distinction. 7. Num. 7. Cùm itaque *fas sit*, ut habet idem Ravannellus dictò locò, *Interpreti ex duabus interpretationibus, cùm utraque textui congruit, alterutram absque vitiò sequi*: sequitur si ex hòc locò suam sententiam adstruere voluerint Reformati, illos, interpretationem suam solam veram & genuinam esse, liquidò ostendere debere. Sed, ut pateat, nihil hinc huic sententiæ roboris accedere, integrum locum examinemus. Textus igitur ex Hebræo fonte sic hauriendus, *Legebant in librō, in lege Dei, expansō, & cum attentione, & intellexerunt lectionem*. Similiter modò locum interpretatur Vatablus, *Legerunt in librō ipsō in lege Dei, explanatè, & apposuerunt intellectum, & intellexerunt scripturam ipsam*. Consentitque pœne cum his Interpretatio Syriaca. *Dumque legerent librum legis Domini expansionem, percipiebant eum, & intelligebant lectionem ejus*. Nec multùm discrepant Commentatores in Vernaculam versionem jussu Præpotentium Foederati Belgii Ordinum factam, qui ex originali textu ad marginem sic postremam loci partem transtulerunt, *Et apponendō intellectum, intellexerunt lectionem, hoc est, id quod legebatur, seu Scripturam, seu in congregatione*: cùm tamen (quod legenti mihi mirum videbatur) in ipso contextu, exceptâ ultimâ distinctione, versionem Tremellii & Junii sint fecuti. Ex his autem omnibus sensum tales colligimus; *Eram nempe, aliosque legisse in librō, qui erat Lex Dei, & quidem (meò judiciò) expansō*, hoc est, apertō, & explicatō; quamvis plurimi habeant *explanatè*: Utebantur enim Judæi libris, non quidem chartaceis, & nostrò more compactis, inque folia & paginas distinctis; sed volubilibus, & complicabilibus; scribebant quippe, ut Vcteres ferè omnes in libris arborum, id est, corticibus, quos convolvendò claudebant, & evolvendò aperiebant, unde etiam volumina appellabantur. Cui simile quid adhuc apud Judæos hodiernos obtinet, qui Pentateuchum sic complicatilem, & convolubilem in Templis suis asservant. Legebant igitur in librō, hòc modò explicatō, atque apertō, & apposuerunt intellectum, hoc est, attenderunt, seu attenti erant, tam lectores, quam auditores: & intellexerunt lectionem, seu *id quod legebatur*, hoc est, ejus mentem sensumque percepérunt, quod iterum tam lectoribus, quam auditoribus attribui potest. Atque hic si fuerit hujus loci genuinus sensus, ut nos existimamus, nihil inde, quod in rem Reformatorum sit, elici posse pater.

2. Alter, qui ex novò profertur Testamentō, locus habetur in D. Petri Epistol. 2. cap. 1. verf. 20. atque sic sonat. *Si illud primum noveritis, nullam Pro-*

Prophetiam scripturæ esse propriæ explicationis. Quibus verbis Apostolum docere putant, Cham. Panstrat. Cathol. Tom. I. lib. I. c. 19. & lib. 16. c. 3. §. 1. & 2. Polan. Syntagm. Theol. lib. I. c. 45. quæstion. 6. Med. I. Walæ. Loc. Comm. Theol. Loc. de Scriptur. Interpret. Fayus Enchirid. Theol. Disp. 26. Thes. 8, 9, 10. aliisque, Scripturas non debere exponi propriō ingenio, ac privatō sensu, quem sibi quilibet fingit atque Scripturæ impingit: Sed eō Spiritu, quād primum propositæ fuerunt, hoc est, secundūm Spiritus sancti dictamen, ut ex sequentibus colligunt; subjungit enim Apostolus; *Non enim libidine hominis allata est olim Prophetia, sed acti à Spiritu Sancto loquuti sunt Sancti Dei homines.* Atque hinc deducitur, omnem Interpretationem debere esse secundūm Scripturas. *Nam quia oportet esse* (sunt verba Chamieri) *à Spiritu Sancto, quæcunque tandem proferebatur Epilysis, necesse est hauriri ab inspiratione vel ordinaria, vel extraordinaria.* At extraordinaria nunc nulla exspectatur, & jam pridem cum Montani paracletō Enthysiarum Prophetias valere jussit Ecclesia. Restat igitur ordinaria, quam quis neget è Scripturā peti. Hanc autem postea vocat diligentem locorum collationem. At respondemus. Primo quosdam legere, ut annotat Walæus, non *explicationis*, sed *impetus*, inter quos etiam est ipse Calvinus, (ut refert Beza in notis in hunc locum) qui interpretatur, *Impulsum seu instinctum*, eamque interpretationem sibi vehementer placere scribit. Secundò, quamvis vulgarem lectionem vocis *impetus* retineamus, illam quandoque impetum denotare: Atque adeò, si aut ista lectio, aut hæc significatio locum obtineat verba Petri paulo aliter sonare, ac in hunc modum esse vertenda, *Nullam Prophetiam Scripturæ esse proprii instinctus, aut impetus, hoc est, Prophetas ea, quæ protulerunt, non ex propriō ingenio, & impulsu dixisse, aut scripsisse.* Atque hanc esse hujus loci sententiam incunctanter pronunciat, Nicol. Hemmingius in hunc locum his verbis. *Vocabulum impetus ambiguum est apud Græcos, nunc enim impetum seu impulsum, nunc interpretationem significat.* Verum antithesis aperte indicat, quod hic pro impetu accipiatur, quō homines feruntur seu aguntur, ad aliquid dicendum seu agendum. Opponitur autem Spiritui Sancto, qui autor est Prophetæ, id quod ostenditur ex tribus, videlicet ex perpetuo Prophetarum consensu, & prædicationum certitudine, ex stupendis miraculis, quibus veritas Prophetiarum est obsignata: buc accedit Christi & Apostolorum approbatio. Non ergo hic loquitur Petrus de interpretatione, sed de certitudine Prophetæ. Quibus accedit Marloratus h. loc. cum ait. *Dupliciter potest esse verborum sensus. Nam impetus tam motus & impetus Græcis est, quam interpretatio.* Atque ita ferè omnes accipiunt, &c. Alter tamen sensus simplicior videtur, ut Scripturam Petrus non humanitus, vel humanō impulsu proditam esse dicat. Et paulo post. *Imprimis ergo jubet Petrus fidem habere*

Pro-

Prophetiis, tanquam indubius Dei oraculis; quia non fluxerint ex proprio hominum motu. Hæc Hemmingius & Marloratus; quam explicationem cum antecedentibus & consequentibus optimè quadrare, ex iis, quæ jamjam dicturi sumus, etiam liquido patebit. Tertiò vocabulum *investigationem & indicationem veri sensus*, in quâ S. Librorum Commentatores occupati sunt; sed *interpretationem*, quam tanquam Dei legati, & divinorum eloquiorum promicandi Prophetæ in suis proponendis Prophetiis adhibuerunt, quibus humano generi, non suas opiniones, ac sui cerebri figmenta, sed omnipotentis consilia, non quod proprius dictavit animus, sed Dei suggesit spiritus, prædicarunt ac notum fecerunt. Atque hanc hōc in loco esse hujus vocis notationem, ex totō Apostoli contextu satis apparet: Dixerat enim suprà vers. 16. Se, non arte compositas fabulas fecutum, notam fecisse Domini nostri Jesu Christi potentiam & adventum: sed ut qui oculis suis aspicerat illius majestatem: & vocem, illius honorem & gloriam testantem, ē cælō delatam audiverat; & habebat firmissimum sermonem propheticum, de Christi nempe adventu, potentia, majestate, &c. cuius firmitatem & certitudinem probat ex eō, quod nulla Prophetia Scripturæ est propriae explicationis, hoc est, ex humanō Prophetarum cerebri, quod erroribus & hallucinationibus est obnoxium, profecta, quemadmodum ipse declarat & confirmat subjungens, Non enim libidine hominis allata est olim Prophetia, sed acti à Spiritu sancto loquuti sunt sancti Dei homines. Unde etiam Cajetanus in hunc locum: Inter scriptas, inquit, scientias, & scriptas Prophetias differentiam tangit: penes hoc, quod vir doctus ea, quæ in lumine intellectus agentis apparent, juxta propriam interpretationem, & docet, & scribit: Propeta autem ea, quæ sibi sub lumine divinæ revelationis apparent, non secundum proprii judicii interpretationem & dicit & scribit. A quibus non ablutit Venerabilis Beda, cùm hunc in locum sic commentatur. Nullus Prophetarum Sanctorum propriâ suâ interpretatione populis dogmata vitæ prædicavit; sed quæ à Dominō didicerant, hæc suis auditoribus agenda commendabant: queque in secretō cælestia arcana percepérant, hæc simpliciter vel loquendō vel scribendō Dei plebit tradebant: & non sicut genium divini, qui quæ ipsi de corde suâ finxerant, hæc turbis deceptorum, quasi divini oraouli consulta, proferebant. Nec Erasmus in Annotat. in Novum Testament. hōc loc. Græca vox (*investigatio*) dicta est à solvendō, quod convenit rebus intricatis: vel ab adeundō, quod magis congruit his, quæ sequuntur. Non enim ipsi suâpte voluntate aggressi sunt edere Prophetias, sed impulsu Spiritus sunt aggressi. Neque Dionyl. Carthusianus in hunc locum, cum scribit. Omnis Prophetia Scripturæ, id est omnis Prophetia in S. Scripturâ contenta, propriâ interpretatione non sit, id est, humana adinventione non patuit, nec sensu propriâ Prophetarum inventa est.

Si

Si igitur, aut hæc aut illa, aut ambæ jam allatae *interpretatio* significationes ab Apostolô intentæ fuerunt, nihil ex hōc locō, quō suam sententiam fulciant, haurire poterunt Reformati. Verum enim verò simus liberales, atque ipsis largiamur, vocem *interpretatio* hīc notare *veri sensus indicationem*; nondum indē colligi potest, Scripturam esse sui ipsius interpretē; sed potius contrarium. Etenim, quando Apostolus scribit, *nullam Prophetiam Scripturæ esse propriæ Interpretationis*, vox *propriæ* non respicit Interpretē; de iis enim nulla sit mentio, nec ullibi ista vox in antecedentibus occurrit: sed debet referri ad Prophetiam, aut ad Prophetas, atque adeò sensus erit, *nullam Prophetiam Scripturæ*, aut (si per Prophetiam Scripturæ, ipsa Scriptura intelligatur) Scripturam, *esse per seipsum*, aut à Prophetis interpretandam: quod sanè cum ipsorum sententiā adversā fronte pugnat. Quamvis huic hujus loci sensui videatur favere Interpretatio Syriaca: *Illud imprimis scientes, quod omnis Prophetia suæ solutio Scripturæ non sit.* Et clariùs adhuc Arabica. *Hoc primum scientes, quod omnis Prophetia Scripturæ non solvat ipsam et sensum suum ipsius.* At verò, quamvis iterum concedamus, vocem *propriæ* respicere Interpretē, atque etiam Apostolum hōc in locō docere velle, Scripturas non debere exponi ex propriō Interpretis ingenio, sed secundūm Spiritus sancti dictamen: nondum tamen inde, quod illi contendunt, conficitur, *Scripturam nempe esse sui ipsius interpretē.* Nam, præterquam quod hīc nulla sit consequentia, nec ex iis, quæ de ordinariā ex Scripturā petendā Spiritus sancti inspiratione suprà ex Chamierō attulimus, probetur: potest etiam ille, qui per veram Philosophiam Dei verbum interpretatur, non ex propriō ingenio, & privatō sensu, sed divini Spiritus dictamine illud explicare, optimō jure dici, ut ex cap. 5. & 6. patet: atque adeò hinc aliquod nostræ Sententiæ probationi lumen accersi. At de his plus satis.

Reliqua, quæ in medium adducuntur, Scripturæ loca præterimus, ut-pote tam exigui ponderis, ut quilibet eorum levitatem facillimè deprehendere possit; qualia sunt Joan. 10. vers. 34. Ubi Christus, ut se contra Iudæos defendat, locum ex V. Testamento adfert: Et Actor. 17. vers. 11. Ubi Beræenses dicuntur scrutati Scripturas, an ita se haberent, quæ Paulus prædicabat. Et Actor. 9. v. 22. Ubi Paulus dicitur (ex Bezæ versione) *collatis testimoniis demonstrans Iudæos confusisse.* Et id genus alia.

C A P. XIII.

Præcipua, quibus, S. Scripturam sui ipsius interpretem esse, probare contendunt Reformati, argumenta proponuntur, atque resolvuntur.

Pergimus itaque ad secundæ classis argumenta, quæ à Ratione, fidei analogiâ, Scripturæ affectionibus, ac aliunde peti diximus. Horum autem esto

Primum, *Omnes controversiae de rebus fidei dirimi judicarique debent à Scripturâ: At omnis Scripturæ interpretatio est quædam controversia de rebus fidei: Ergo omnis Scripturæ Interpretatio dirimi judicarique debet à Scripturâ.* Sic argumentatur Chamier. Panstrat. Catholic. Tom. I. lib. 16. cap. 6. Ac *Majorem* dicit prolixè fuisse disputatam, demonstratamque librō primō. *Minorem* verò per seipsum patere. *Quia exempl. grat. si præ manibus sit illud, Hoc est corpus meum, explicandum, non potes ei sensum ullum affingere quô non fulciatur pars aliqua contendentium.* Si sic intelligas, hoc transsubstantiatur in corpus Christi, Papistarum partes suscipis. Sin verò, hic panis localiter conjungitur corpori Christi, transis ad Lutheranos. Sin, hoc est nudum, vacuumque signum corporis Christi, deficis ad Anabaptistas. Si denique, hic panis est corpus Christi: sive, est Sacramentum corporis Christi: tum in sinum te recipis Ecclesiæ Catholicæ. Quæ igitur ratio erit dijudicandarum harum controversiarum, eadem offendet, confirmabitque verum legitimumque sensum eorum verborum. Constat verò eas controversias dijudicari à Scripturâ. Cur non igitur hunc ipsum locum ab eadem explicari?

Huius argumento ut commodè respondeatur, consideranda duplex est distinctio. Prima est, quod vox *Scriptura* sumatur vel formaliter, vel materialiter: materialiter sumta significat vocabula, phrases, modos loquendi, ac orationes, quibus Prophetæ, Euangelistæ, Apostoli, ac reliqui Librorum sacrorum Scriptores, in Divinis eloquiis conscribendis, usi fuerunt: Formaliter verò accepta denotat mentem, quam illis verbis exprimere voluerunt, ac sensum, quem, dum ista exarabant, in animo habuerunt, iidem illi Sancti Autores. Altera est, quod *Res Eidei* accipientur vel latè vel strictè. Strictè si sumantur, sub iis tantum comprehenduntur, quæ ad salutem creditu sunt necessaria, quæque vulgo Articuli Fidei vocantur, & summatim in Symbolo Apostolorum continentur. Latè verò in harum censum veniunt, omnia, quæ quôquô modô ad Fidem referri queunt. His prælibatis argumenti *majorem* concedimus sub distinctione, nempe *omnes controversias de Rebus.*

Rebus Fidei, hoc est, ad salutem creditu necessarii, *dirimi judicarique debere à Scripturâ*, hoc est, *Scripturæ verò sensu*; nec etiam aliò sensu à Chamierô librò primò demonstratam putamus. *Minorem* verò negamus, puta *Scripturæ*, hoc est, *vocabulorum, phrasium, &c.* *Scripturæ, Interpretationem esse quandam controversiam de Rebus Fidei*, intellige, strictè dictis. Neque enim aut *Scripturæ* voces *phrasesque, &c.* aut earum *Interpretatio*, ut per se patet, aut articulus Fidei, aut de eâ *controversia* est; Nec ulli, quod sciam eō nomine venit, aut etiam venire potest. Etenim, ut in confessio est, omnia Fidei dogmata, quæ Christiano ad salutem scitu necessaria sunt, ex genuinò legitimòque solius *Scripturæ* sensu peti debent; At hunc *Interpretatio*, cùm per illam cognoscatur, præcedit, ergo etiam illa dogmata; ac propterea etiam inter illa nequaquam recenserit poterit. Deinde etiam circulus committetur: Ex verò enim *Scripturæ* sensu, & Fidei articuli hauriuntur, & circa eas *Controversiæ* deciduntur, ac dirimuntur, at sensus iste ex verborum *Interpretatione* est: si igitur hæc esset aut Fidei articulus aut de eō *controversia*, deberet etiam hauriri aut dirimi ex verò *Scripturæ* sensu, qui ex verborum *interpretatione* cùm sit, verborum *interpretatio* ex se ipsâ hauriretur, aut dirimeretur, quod quid absurdius? Quod verò præterea *Minoris probationem* attinet, ea nulla est. Quamquam enim qui genuinum hujus effati, *Hoc est corpus meum*, ostenderit demonstraveritque sensum, etiam inde *controversiam*, quomodo scilicet *Christi corpus in S. Eucharistia accipiendum* sit, dirimere poterit atque dijudicare, non tamen ideò *Scripturæ* *interpretatio* est *controversia de rebus Fidei*. Distinguendæ enim sunt duæ hæc quæstiones, quomodo Christi corpus in S. Cœnâ assumi debeat, & quod sensu propositio hæc, *Hoc est corpus meum*, interpretanda sit: illa est, si quid creditu ad salutem necessarium in se contineat, ex verò *Scripturæ* sensu determinanda; hæc verò nequaquam est *controversia de rebus Fidei* strictè dictis. Atque adeò malè infert Chamierus, *rationem dijudicandarum controversiarum de rebus Fidei* strictè dictis, ostendere confirmareque verum legitimumque sensum verborum *Scripturæ*: cùm contrà *verus legitimusque sensus verborum* *Scripturæ* sit unica norma, ac *ratio dijudicandarum controversiarum de rebus Fidei*.

Secundum, *Si Scriptura est authentica, & perfecta, & perspicua: Ergo est optima certissimaque interpres sui.* At prius verum: Ergo & posterius. Ita rursum argumentatur Chamierus loc. citat. §. 3. Et fere cum eō Whitakerus Disputat. de *Scripturâ* S. controv. 1. quæst. 5. cap. 8. argum. 19. *Antecedentis partes demonstratas sibi esse dicit totidem integris controversiis: Consequentiā verò per se manifestam.* Enim verò, si *perfecta est Scriptura, necesse est in ea contineri, quæcumque ad fidem pertinent.* At quæcumque necessaria sunt ad

eius interpretationem, ea pertinent ad Fidem. Ergo eadem oportet in ea contineri.

Huic argumento respondemus concedendō antecedens, (cūm maxima ejus vis videatur hic spectare Scripturæ perfectionem, ut ex consequentiæ probatione patet: posset enim aliàs negari, quòd ad perspicuitatem attinet, videsis, quæ diximus suprà cap. 11. §. 6.) & negandō consequentiam; Ad cujus deinde probationem dicimus ex distinctione de Rebus fidei in præcedentis Argumenti responsione allatâ; quòd, si per quæcunque ad fidem pertinent, ea intelligantur dogmata, quæ ad salutem scitu necessaria sunt, quorum duntaxat respectu etiam Scriptura perfecta à Reformatis afferitur, concedamus Majorem; At negemus Minorem. Non enim in horum censum, quæcunque ad Interpretationem Scripturæ necessaria sunt, nedum ipsa Interpretatio referri potest, ut jamjam in superioris argumenti refutatione à nobis ostensum est. Sin verò ea intelligantur, quæ quoquò modò ad Fidem spectant, atque eò reduci queunt, concedimus contrà Minorem; At negamus Majorem, utpote nec à Chamierò, nec ullò cum ipsò faciente Theologò, eò sensu probatam.

Tertium, *Si interpretatio Scripturae debet fieri secundum ratiō analogiarū ratiō misericordiā:* Ergo & secundum Scripturam. At prius verum: Ergo & posterius. Argumentum hoc denudò est Chamieri loc. cit. §. 4. atque Antecedens ait patere ex Paulò ad Romanos 12, 6. *Habentes diversa dona, pro gratiâ, quæ nobis data est: sive Prophetiam, prophetemus ratiō analogiarū ratiō misericordiā, secundum proportionem fidei.* Cujus loci sensum (aliorum interpretationem rejiciens, nempe ut juxta proportionem fidei suæ, id est, pro mensurâ fidei, quam quisque habet, teneat etiam suæ revelationis modum) hunc longè sibi videri dicit accommodatorem, ut quisque in Prophetandô, id est, inquirendô arcana doctrinæ labore, ut meminerit semper proportionis fidei, id est, doctrinæ de fide. Consequentiam verò vix opus habere illustratione, nisi contra Papistas, qui Regulam Fidei (hanc etiam per fidei analogiam intelligit) perverse interpretantur, ut comprehendat non scriptas Traditiones. Alii verò Theologi ex hòc Pauli locò, non argumentum, sed Regulam seu medium Interpretationis conficiunt, in hunc modum: *Dirigenda atque exigenda est omnis Scripturæ interpretatio ad analogiam fidei.* Analogia verò fidei ipsis est constans & perpetua Scripturæ sententia in apertis, & minimè obscuris locis, unde primaria Religionis Christianæ dogmata petuntur, quorum summa comprehenditur in Symbolo Apostolorum, Decalogò ac oratione Dominicâ, quæque in totâ Catæchismô traduntur. Vide Whitaker. in Disput. de Scripturâ Sacrâ; contra hujus temporis Papistas. Controv. 1. Quæst. 5. cap. 11. med. 7. Scarp. Curs. Theolog. loc. de Sacrâ Scriptur. Regula 9. secund. gener. Polan. Syntagm. Theolog.

Theolog. lib. I. cap. 45. quæst. 6. medio 10. eorum, quæ in ipsa meditatione Scripturæ adhibenda. Zanch. Tractat. de Sacrâ Scriptur. quæst. 12. cap. 2. cauſ. 6. obscuritat. Scripturæ. Bez. in dictum locum, & alios.

At respondemus, si per *τὸν ἀναλογικὸν τὸν πίστεως* intelligatur *Ratio, Regula, & Canon Fidei*, quæ est ipsa Scriptura, ridiculam videri Majorem, utpote Enunciationem identicam: Sin verò *proportio doctrinæ de Fide*, quæ Reformatorum Catechismis continetur, absurdum esse Antecedens, cùm tota ista doctrina non aliunde, quam ex verò S. Literarum sensu hauriri debeat: Sin *constans, & perpetua Scripturæ in apertis locis sententia*, jam fusè refutatum esse Cap. II. Si denique *Symbolum Apostolorum, Decalogus, & Oratio Dominica*, partim absurdum, partim jam refutatum esse: cum prius ex Scripturâ confirmandum ac deducendum; posteriores verò partes ipfius Scripturæ sint. Locus autem Pauli, qui in Antecedentis probationem adducitur, nihil evincit. Non enim in Græcō invenitur vocula, *prophetemus*, sed eam Beza cujus versionem secutus est Chamierus, interposuit, & quidem in *subjunctione modō*, ei reliquam suam interpretationem accommodandō atque adeo Paulum aut jubere, aut suadere fecit, cùm tantum simpliciter in *indicativo* afferat, quod *multi* (translatio est Erasmi à quâ vulgata non multum differt) *unum corpus sumus in Christō*. Singulatim autem alii aliorum *membra*, sed tamen habentes dona, juxta gratiam datam nobis, *varia, sive Prophetiam* *juxta portionem fidei, sive ministerium in administratione, &c.* Unde patet per *τὸν ἀναλογικὸν τὸν πίστεως* non intelligi, proportionem doctrinæ de fide, nec *Regulam Fidei*, aut simile quid, quemadmodum vult Chamierus, sed quod rejicit, *Mensuram fidei suæ, hoc est, quam quisque habet*, ut est in versione Syriacâ, & censet Wolfgangus Musculus in Commentariis suis in hunc locum; *sive mensuram cognitionis nostræ, quâ Deum, & res divinas cognovimus è Scripturâ*, ut habet Piscator in Scholiis ad hunc locum, superiorem Chamieri expositionem simul improbandō, & rejiciendō, tanquam spuriam & non genuinam. Atque hanc interpretationem etiam admittunt Beza, Pareus, eoque referente Martyr in dict. loc. & habent Chrysostomus in dict. loc. *Tamen si gratia sit & ipsa (Prophetia) non tamen simpliciter effunditur, sed mensuram a recipientibus se accipiens, tantum influit, quantum invenerit oblatum sibi fidei vasculum*: Et Ambrosius ibidem. *Hæc (Prophetia) datur pro modō accipientis, hoc est, quantum causa exigit, propter quam datur*: Et Hieronymus. *Secundum fidem, quæ unicuique à Deo data est, atque concessa*: Nec non Theodoretus. *Pro unius cuiusque fidei gratiam dimetitur, qui est bonorum suppeditator*. Unde Erasmus hunc locum sic *πρεξεψέει*, *Sive contigit Prophetiae dos in explicandis arcanis literis juxta modum fidei, quam solam respicit Deus, non cætera merita, citra supercilium, suum bonum cæteris*

communicet. Verum enim verò etiamsi maximè prior Bezae versio, ac interpositio admittatur, demonstrandum adhuc erit, prophetiam & prophetare hīc non denotare futurorum prædictionem, & prædicere, quemadmodum explicat Musculus in hunc locum: sed interpretationem & interpretari ac analogiam Fidei hīc designare ipsam S. Scripturam: quod non ita facile factu esse mihi persuadeo. De consequentiā denique etiam pro variā Majoris acceptione aliquid dici possit; sed hujus argumenti vim jam satis infregisse autumo.

Quartum argumentum, *Quicquid omnium luculentissimè & manifestissimè res divinas exponit, indè Scripturæ interpretatio petenda: At Scriptura ipsa omnium luculentissimè, & manifestissimè res divinas exponit: Ergo Scriptura Sacra interpretatur seipsum.* In hunc modum argumentantur Polan. Syntagm. Theolog. lib. 1. cap. 45. quæst. 7. argum. 1. Alsted. Præcognit. Theolog. lib. 2. cap. 95. quorum ille minorem probat, *Quia est vox Dei, quæ nulla potest esse clarior, & manifestior;* hic verò declarat hāc similitudine, *Sicut non opus est, ut Soli lumen aliquis fæneretur: ita nec opus est, ut clarissimæ S. Literarum luci aliunde lucem importemus.*

Nos verò respondemus sub distinctione: Nam vox exponere, vel denotat proponere, declarare, manifestare; vel explicare, & interpretari: deinde per res divinas denotantur, vel res ad salutem homini cognitu necessariæ, ipsa Fidei dogmata, vel de iis Sermo. Si igitur res divinas exponere, sit tradere ac proponere res ad salutem scitu necessarias, concessâ minore negamus majoris consequentiam; Non enim aliquarum Rerum luculentissima manifestissimaque traditio ac tractatio, includit interpretationem sui ipsius, aut libri, qui de iisdem illis rebus agit. Sin verò sit, sermonem de Fidei articulis, seu Scripturam interpretari, quâ sensu accipi debent ista vocabula, ut conclusio quæstionem probans indè elici legitimè possit, concessâ *majore*, negamus *minorem*: Suprà enim cap. 11. contrarium ostendimus, nec allata ejus probatio sufficiens est: Qnamvis enim concedamus, attamen valde impropriè, S. Scripturam Dei vocem vocari posse, nullumq[ue] librum eâ *clarius ac manifestius de rebus divinis agere*; non indè sequitur, illum *omnium luculentissimè & manifestissimè res divinas exponere*, hoc est, sermonem de Fidei articulis seu Scripturam interpretari: quoniam clara alicujus libri conscriptio non arguit illum esse aliorum, aut sui ipsius interpretem. Probatio igitur solummodo evincit Scripturam esse clarissimam, & manifestissimam Rerum divinarum expositionem, (de quo, quid sentiamus, cap. 11. diximus) non verò sermonis de Fidei articulis interpretem, quod hic unicè queritur.

Quintum argumentum; *Quia ipsa Scriptura potest sapientem reddere hominem ad salutem, 2 Tim. 3: 15.* Ita rursus argumentantur Pol. & Alst. locc. citt. Sed

Sed nos *consequentiam* negamus : neque enim adeò Lyncei sumus , ut videre queamus , quî sequatur , Sacra Scriptura intellecta hominem ad salutem sapientem reddere potest , ergo est sui ipsius interpres .

Sextum , *Quia Scriptura divinô modô , cùm sit dicitur verbum , utilis est ad doctrinam & redargutionem : Ergo & ad docendum verum suum sensum , & refellendum falsum .* Hoc modô denuò argumentantur Polan. & Alst. loc. cit.

Nos iterum *consequentiam* negamus : Non enim Scriptura verum sui sensum eruit , ac falsum ab aliis erutum refellit , quamvis intellecta utilis esse concedatur docendis veris , & redarguendis falsis Fidei dogmatis ; sic enim restringi debet *antecedens* : Quoniam si latius accipiatur , ita ut ista Scripturæ utilitas ad omnia vera docenda , & falsa redarguenda extendatur , falsum erit , ut satis manifestum est .

Septimum , *Quia Scripturæ sensus est ipsa Scriptura : ut rectè scripsit Hieronymus super Epistolas ad Galatas : Non in verbis Scripturarum est Euangelium , sed in sensu : non in superficie , sed in medullâ : non in sermonum foliis , sed in radice rationis .* Est & hoc argumentum Polan. loc. cit.

Cui respondemus , denuò *consequentiam* negandô : neque enim illius rationem ullò modô assequi possumus .

Octavum Argumentum , *Quia Scriptura docet modum interpretandi seipsum : docet autem eam exemplis , sicut sunt duo modi docendi , unus per regulas , seu præcepta , alter per exempla . Exempla interpretationis in ipsâ Scripturâ adducit Polanus , cuius & hoc est argumentum , loc. cit. Matthæ. 2. vers. 17. 18. & 23. & cap. 3. vers. 3. Et cap. 4. vers. 13, 14, 15, 16. Et capit. 5. ubi explicatur Decalogus . Et cap. 8. vers. 16, 17. Et alia , quæ passim in novâ Testamento exstant : Imò totum novum , ait , est interpretatio Veteris Testamenti . Sic Paulus interpretatur à se dicta Rom. 10: 8. Similiter interpretatur Scripturam per Scripturam , Roman. 13: 9.*

Ad hoc argumentum respondemus per *consequentialie* negationem ; Nam scriptum , quod tradit modum seipsum explicandi , non statim seipsum per seipsum explicat : Posset enim tradere modum seipsum per aliud explicandi . Stringeret argumentum , si Scriptura doceret , aut se per seipsum esse interpretandam , aut modum se per seipsum interpretandi , quorum alterum , aut utrumque forsitan voluit Author , ut ea , quæ in probationem adducit , nempe *Paulum Scripturam per Scripturam interpretatum fuisse* , videntur innuere . Verum tum *Antecedens negatur* , nec probatur allatis exemplis : Priora enim referunt Prophetias quasdam de Christô fuisse impletas : in posterioribus autem exponuntur quædam V. Testamenti loca , sed non per alia , quod factum oportuisset , ut intentum inde ostenderetur .

Nonum Argumentum ; *Qui est Author Scripturæ , & summus legislator ,*

ac

ac doct̄or Ecclesiae, idem est supremus & infallibilis Scripturæ interpres. Solus Deus est Auctor Scripturæ, & summus legislator ac doct̄or Ecclesiae. Ergo, &c. Hoc argumentō utuntur Alting. Scriptor. Theolog. Tom. I. part. 2. loc 2. De Formā Scripturæ, controvers. 2. Whitakerus Disput. de Scripturā S. controvers. I. quæst. 5. cap. 8. & Walæus Loc. Comm. S. Theolog. Loc. de Scripturæ Sacræ Interpretatione. Quorum primus *majorem patere dicit, quia quisque est optimus interpres verborum suorum; & legislator sensum legis optimè edifferit. Minorem verò apertis Scripturæ Testimonitis niti: Timoth. 3. v. 16. Jacob. 4. v. 12. Matthæ. 23. v. 8, 10. & cap. 17. v. 5.*

Respondemus non concludi quod concludendum erat, nempe Scripturam esse sui ipsius Interpretēm: An enim Deus Scripturam sit interpres infallibilis, nulla est controversia. Quod si instetur, *Scripturam esse Dei vocem, atque adeo probatō, Deum esse Scripturæ interprētēm, etiam esse probatum, Scripturam esse sui ipsius interprētem:* Regerimus Consequentiam esse nullam. Potest enim aliquis Autor duos pluresve conscribere tractatus, quorum alter illicō non erit alterius, vel alii aliorum, & quidem sui invicem interpres.

Decimum, atque ultimum; *Supremus & infallibilis Scripturæ interpres est, qui in interpretando nunquam errat, nullō partium studiō ducitur, provocationi locum non relinquit. Hæc verò soli Spiritui sancto, in Scripturā loquenti, atque ita ipsi Scripturæ convenienti. Ergo. Sic rursus argumentatur Altingius, & ferè cum ipso Whitakerus & Walæus, loc. cit. Majoris consequentiam firmam esse afferit Altingius. Quia qui errat aut errare potest; item, qui partium studiō ducitur, quod mentem excœcat, non est infallibilis; & qui provocationi locum relinquit superiorem habet, eoque supremus esse nequit. Minorem autem probat. Quia Spiritus S. in Scripturā loquens, atque ita ipsa Scriptura est ipsa veritas; est auctoritatis, nec habet superiorem ipse & Ω, primus & ultimus.*

Nos verò respondemus negandō *Minorem*, nempe Spiritum S. in Scripturā loquentem, sive ipsam Scripturam esse Interpretēm nunquam errantem, &c. Ad probationem verò dicimus, illam tantum demonstrare, Spiritum S. aut Scripturam nunquam errare, non duci partium studiō, nullum relinquere provocationi locum, quæ omnia ultrò concedimus: non autem esse Interpretēm, quod solum hīc est in quæstione.

Atque horum decem argumentorum solutiones sufficere arbitramur, quod pateat quād imbecillæ sint rationes, quibus suam stabilire contendunt sententiam Reformati. Ad Reliqua, siqua apud Autores occurrant, ad horum exemplum facillimè responderi poterit. Unde ad alteram Reformatorum sententiæ partem transimus.

C A P. XIV.

CAP. XIV.

I. *Quid, & quotuplex sit interna, Spiritus S. persuasio?*

2. *Quidque ordinaria? 3. Eamque, qualem
Theologi statuunt, non dari.*

Reformati, ut cap. 10. ex ipsis attulimus, præterquam quod S. Scripturam sui ipsius Interpretem esse statuunt, etiam suas in hoc negotio Spiritui Sancto, & quidem præcipuas, tribuunt partes: nempe illius testimonium internè Fidelium mentibus veram interpretationem obsignare, ac de eâ plenissimè persuadere: cùm S. Scriptura tantum externa norma sit interpretandi, quæ viam ad internam illam πληροεις sternat. Hujus autem Sententiæ difficultates, omissis iis, quas suprà movimus, ut in conspectum prodeant, illius patronos rogare libet, quid per internum testimonium internamve Spiritus sancti persuasione intellexit denotatumque velint: multifariam enim accipi possunt ista vocabula. Si respondeant, esse suam mentem, quod nullus veri S. Literarum sensus, undecunque etiam ille hauriatur, & quacunque Methodo investigetur, plenissimè queat esse certus, nisi naturali intellectus lumine illius veritatem clare atque distinctè perceperit, atque illius apud semetipsum perceptionis intimè conscius fuerit, quæ in omni certitudine, extra omnem dubitationem evecta, requiruntur: adeoque claram illam distinctamque perceptionem, simul cum ejus conscientiâ sibi venire nomine internæ persuasionis, internique Spiritus Sancti testimonii, eandem, quam nos, fovebunt sententiam, ut ex iis, quæ suprà de Philosophiâ cap. 5. §. 6. arbitrati fuimus, facile patet. Sin verò dicant, se non lumen intellectus naturale, aut quod illi superstructum est intelligere; sed lumen Spiritus supernaturale, non rationi connatum, sed adventitium, non menti inclusum atque acquisitum, sed infusum atque inspiratum, cuius radiis illuminatus animus atque firmatus dictamini accepto acquiescit; rursum eosdem, cùm duplicem Spiritus sancti inspirationem statuant, ordinariam nempe atque extraordinariam, hancne, an illam intelligent, interrogatos volo. Extraordinarium divini Spiritus lumen affulsisse Prophetis, Evangelistis, atque Apostolis, reliquisque sacrorum Codicum Scriptoribus, in Dei verbô intelligendô atque interpretandô, apud omnes in confessô est: *His enim, ut habet Polanus, per immediatam revelationem, absque labore & industria verum Scripturæ sensum revelavit Spiritus sanctus: quæ ratio, sunt verba Chamieri, nunc nulla expectatur, & jam pridem cum Montani paracletô Enthusiastarum Prophetias valere jussit Ecclesia.* De Ordinariô igitur iis tantum sermo erit.

M

2. At

2. At verò quid ipsis est ordinarium Spiritus sancti lumen, dictamen, testimonium, inspiratio, persuasio? Chamierus Panstrat. Catholic. Tom. I. lib. I. cap. 19. §. 8. Ordinariam inspirationem afferit debere è Scripturâ peti, eamque posteà §. 13. esse sribit diligentem collationem locorum. Nec aliud videtur statuere Polanus Syntagm. Theolog. lib. I. cap. 45. quæst. 4. quando ex eō, quod Bellarminus fateatur librō tertio de Verbo Dei cap. 3. sect. 11. Scripturam debere exponi secundum dictamen Spiritus sancti; colligit, quod secundum Scripturas, non autem secundum privatum dictamen Spiritus extra Scripturas exponi debeat. Atque cum his duobus, etiam convenire mihi videntur illi, qui Scripturarum Interpretationem tribuunt Spiritui S. in Scripturâ loquenti, vel Scripturæ, quæ vox est Spiritus sancti; quales cap. 10. quam plures recensuimus. Hoc autem per suum ordinarium Spiritus lumen, aut dictamen si denotatum velint, patet, illos relabi ad jam refutatam quæstionem, ab eaque nihil diversum proponere; ita ut satis fuisset, Scripturam sui ipsius interpretem statuisse. Verum enim verò aliud quid, & quidem illustrationem quandam intellectus, operationemque Spiritus sancti, quâ de verò genuinâque S. Literarum sensu persuadentur intimè fideles, intelligere videntur. Chamierus enim Panstrat. Catholic. Tom. I. lib. 16. cap. 1. contra Bellarminum aliosque disputans de Spiritu, quod intelligendæ sint Scripturæ, statuit illum non esse cujusque homunculi impetum, qui se ingerens ad legendas interpretandasque Scripturas, ipse suô sibi marte sensum pro arbitriô fingit, quem affingat libris sacris: Sed efficaciam illam particularem cuique fidelium, quæ est à Spiritu sancto, quæque efficit ut Scripturam intelligat, hoc est, sensum assequatur verum genuinumque. Et Scarpus Curs. Theolog. loc. de Sacrâ Scripturâ, controvers. 8. contra Pontificios arguim. 2. perceptionem veri sensus fieri afferit per illuminationem Spiritus sancti, quam (argument. 1.) internum illud testimonium videtur nominare, quod Scriptura divinæ autoritatis esse cognoscitur. Quod idem etiam confirmant ea, quæ habet Chamier. Panstrat. Catholic. Tom. I. lib. 6. cap. 1. §. 5 & 7. Ubi, Pontificiorum calumniam amoliri volens, qui internam Spiritus sancti persuasionem, Scripturæ autoritatem cordibus insculpentem certoque persuadentem, nihil aliud esse quam privatum superbie Spiritum, omnibus hodie hæreticis communem clamant; multaque de particularibus, & extraordinariis revelationibus, atque cœderioribus garriunt; respondet, Reformatos nihil hic somniare extra ordinem: sed id ipsum agnoscere, quod in reliquis articulis fidei omnibus: nimurum, omnino opus esse internâ Spiritus sancti persuâsione, ut libris sacris plenâ fide assentiamur. In quem sensum etiam Calvinus Institution. Relig. Christian. lib. I. cap. 7. §. 4. Altius, ait, quam ab humanis vel rationibus, vel judiciis, vel conjecturis petenda est hæc persuasio, nempe ab arcâno testimoniâ

moniò Spiritus. Et paulò pòst, *Testimonium Spiritus omni ratione præstantius esse respondeo. Nam sicuti Deus solus de se idoneus est testis in suò sermone: ita etiam non ante fidem reperiet sermo in hominum cordibus, quam interiore Spiritus testimonio obsignetur, &c.* Videantur præterea Zanch. Tractat. de Sacr. Scriptur. quæst. 2. part. 4. propos. 7. Walæ. Locor. Theol. loc. de Scripturæ Sacr. Autorit. Scarp. Curs. Theolog. loc. de Scriptur. Controvers. 6. Alting. Oper. Theolog. part. 1. loc. 2. & Polan. Syntagm. Theolog. lib. 1. cap. 16. qui hoc internum Spiritus sancti Testimonium definit, quòd sit *revelatio interna Spiritus sancti*, qui nos per internum afflatum ita docet in cordibus nostris, quòd efficaciter persuadeat, ut firmiter credamus Scripturam sacram, quam habemus in libris Propheticis & Apostolicis esse verè & indubitatò verbum Dei. Quæ definitio, si posteriora verba immutentur in hunc modum, ut firmiter credamus aliquem Scripturæ sensum, aut propriò marte investigatum, aut ab aliò edocatum, esse indubitatò verum atque genuinum, comprehendet id, quod meò judiciò per internam Spiritus S. persuasionem circa verum S. Scripturæ sensum, indigitare volunt Theologi reformati.

3. Sed, ut liberè, quod sentio, aperiam, fateor me hujus Definitionis verba quidem audire, mentem verò sensumque minimè assequi. Declaratur enim obscurum per àquè obscurum, atque idem per seipsum. Quid enim interna revelatio? quid internus afflatus? quid efficaciter persuaderi? quid firmiter credere? Præterea, quid est definitum? actione Spiritus sancti, an effectum? & si effectum, quid est in Fidelium animabus, & quomodo eas afficit; nihil enim hic nisi externæ denominations afferuntur. Si itaque per Spiritus S. internam revelationem, internumque afflatum intelligent claram distinctamque perceptionem per naturale intellectus lumen à Spiritu sancto productam in mentibus fidelium; ac per efficacem persuasionem, & firmam fidem, intimam istius perceptionis conscientiam, & plenam in eâ acquiescentiam, nihil à nobis seorsim sentiunt, ut principiò hujus capititis explicuimus. Sin verò supernaturale quid, & quod Naturæ vires excedat, ejusque ordinarium cursum exsuperet, quale heic loci semper crepant, & venditant, designatum velint: videant ipsi, an non in veterum Enthusiastarum, aut fanaticorum ac malè feriatorum quorundam recens exortorum hominum, quos Quakers appellant, transeant castra, quæ tantò studiò se devitare prædicant: Enthusiastarum enim Prophetias, ac spiritales revelationes jam dudum cum Montani paracletò valere jussit Ecclesia, ut ex Chamiéro, jam sèpius attulimus, & Quakerorum deliramenta de lumine & Spiritu, internasque illuminationes, meritò rejiciunt hodierni Theologi: utpote qui spiritum suum supra Sacras Scripturas efferunt, quique rationem omnem, omnesque liberales disciplinas, cum linguis originalibus se pedi-

bus conculcare magnificè gloriantur. Mihi sanè ab iis non procul abesse videntur: quandoquidem de Supernaturali istò Spiritus S. Testimonio multa effecta, atque adjuncta proferunt, multaque alia garriunt: cùm interim ejus essentiam atque naturam nusquam proponant, nullibi explicit: & forsan etiam ignorent. Quantacunque enim non tantum sedulitate atque diligentia ipsorum libros percurrerim atque evolverim; sed etiam attentione apud me ipsum quæsiverim, atque alios non tantum doctos, sed etiam indoctos quām plurimos, ut apud se quoque inquirerent, serio rogaverim; omnis tamen incassum cecidit labor, nec aliquid, quod animo satisfaceret meo reperire potui. Ingenuè sunt fassi mecum non pauci, se nihil præter claram atque distinctam illam perceptionem, ejusque conscientiam, atque in eâ acquiescentiam unquam apud se invenisse, aut aliud quid, cuius verum atque realem conceptum formare possent, apud alios, quantumvis de eō gloriarentur, invenire potuisse. Verùm alii quidem supernaturale quid, ac cælestè se sæpius sensisse, atque in se etiamnum reperire prædicarunt; quod tamen, quando ad exactum accuratumque examen revocabatur, nihil nisi affectum aliquem animi naturalem esse, aut imaginarii fruitionem boni, ex eâque in animo lætitiam redolere, non tantum ego: sed etiam aliquando ipsi liquidò deprehenderunt. Ex quibus omnibus fatis superque patere arbitramur, quām fluxo instabiliisque fundamento innixa sit hæc sententia; etiamsi argumenta, quibus illam confirmare satagunt, non solverentur: Attamen ne aliquid, quô se defendere possent, intantum relinqueremus, & quod alicui scrupulum injicere posset, removere negligemus, breviter illa sequenti capite explicabimus & quantarum sint virium examinabimus.

C A P. XV.

Expenduntur Rationes, quibus Spiritum S. sacrarum Litterarum Interpretem esse, astruere contendent Reformati.

SOLO inter Theologos, quos mihi videre contigit, Whitakerus in Disputat de Scripturâ S. Controvers. I. quæst. 5. cap. 8. & ex eō Scarpus in Cursu suò Theologicô, loc. de Scripturâ, controvers. 8. tria proponunt argumenta, quibus probare conantur præter Scripturam, etiam Spiritui S. autoritatem competere S. Literas interpretandi. Et quamvis, ut ferè omnes faciunt, illi conjungant atque misceant jus omnes de fide controversias dijudicandi; nos tamen illò prætermisso ea solum, quæ præsentem quæstionem spectant, excerptemus atque expendemus.

Primum

Primum itaque est; *Si Scriptura non aliter talis esse cognoscitur, nisi per se, & per internum Spiritus S. testimonium in singulis fidelibus; tum Authoritas summa interpretandi Scripturam est penes Scripturam solum, & Spiritum sanctum. At prius Controvers. de Scripturæ Authoritat. probatum est. Ergo.*

At Respondemus, & quidem ad *antecedens* per partes: primò negandò *Scripturam esse talem cognosci per se*: Nihil enim per se cognoscitur, quām primæ atque communes Notiones: Scriptura verò cùm ex notis divinitatis, quæ illi insunt, Dei verbum esse cognoscitur, non per se; sed per illas notas talis esse cognoscitur: Deinde distinguendò *internum Spiritus S. testimonium*; Si enim claram distinctionem lumine naturæ à Spiritu S. productam perceptionem, cum ejus conscientiâ, ac in eâ acquiescentiâ intelligent: concedimus, quod hanc partem spectat, *antecedens*: non enim erit contrà nos, ut ex superiori capite dictis patet. Sin verò supernaturalem quandam illuminationem intendant, negamus talem dari, utpote Enthusiasmum, ac Quakerismum redolentem, nec ab ullò Theologo explicatam, multò minus probatam: omnia enim, quæ eum in finem, aut hoc aut loco de Scripturæ autoritate adferri solent, facillimè negotiò ex jam dictis solvi poterunt. Quòd verò *Consequentiam* attinet, de eâ forsan etiam dubitari posset: quamvis enim *Scriptura talis esse cognoscatur per se, & per internum Spiritus S. testimonium*, non inde sequi videtur, etiam per se, & Spiritus S. testimonium tantum esse interpretandam: posset enim aliò, qualem nos jam proposuimus, modò, qui infallibilis sit, exponi.

Alterum Argumentum est: *Quod solum habet vim ad fidem generandam, illud solum habet summam autoritatem interpretandi Scripturas. At Scriptura sola una cum Spiritu S. hanc vim habet. Ergo illis solis hæc summa autoritas est tribuenda. Probat. proposit. ex Roman. 10. vers. 17. Fides nascitur ex sensu Scripturæ recte percepto: at sensus Scripturæ ex sola Scripturâ petendus est, immo est ipsa Scriptura: & perceptio veri sensus fit per illuminationem Spiritus sancti. Prob. Assumpt. quia solus Spiritus sanctus fidem infundere potest.*

Respondemus primò negandò *Majoris consequentiam*: ejus verò probationem satis mirari non possumus: partim enim est non Majoris, sed Minoris, nempe, quando *fides ex sensu Scripturæ recte percepto nasci* dicitur: partim continet id, quod in quæstione est, putâ *Sensum Scripturæ ex sola Scripturâ esse petendum, & perceptionem veri sensus fieri per illuminationem Spiritus sancti*. Secundò *Minorem*, quod ad ea, quæ de Spiritu sancto continent, vel concedendò, vel negandò pro distinctione in primi Argumenti responsione allatâ.

Ultimum denique est; *Si Scripturæ sunt interpretandæ, & intelligendæ eodem Spiritu, quô scriptæ fuere; tum necesse est, ut omnes, qui illos interpretari*

aut intelligere volunt, Spiritum sanctum consulant, & ab ejus persuasione pendeant. At prius verum. Ergo.

Respondemus, Si eodem Spiritu significetur eadem extraordinaria Spiritus sancti inspiratio, quā in scribendō impulsī fuere sancti Dei homines, Prophetæ atque Apostoli: negatur *Antecedens*: his enim solis illa propria fuit, atque concessa, nec hodiē amplius in Ecclesia locum obtinet. Sin verò denotetur ejusdem Spiritus adminiculō; at diversimodè operantis, posset concedi, nostræque sententiæ probandæ accommodari, dicendō Philosophiam esse id adminiculum, quod Spiritus S. nunc temporis Scripturas interpretatur. Sin autem velint eundem Spiritum sanctum, & quidem diversō modō S. Literas exponere, ast non per Philosophiam, sed supernaturem aliquam revelationem; illa quid sit definire, & quod sit probare ipsis incumbet, ut jam multoties inculcavimus.

C A P. XVI.

1. Socinianorum Sententia explicatur. 2. Ut & Arminianorum. 3. Tam hos & illos, quam Reformatos in Scripturæ claritate & obscuritate inter se consentire; at à nobis dissentire. 4. Quod Intellectus dispositionem attinet, quid statuant Reformati, & in quibus à Socinianis, Arminianis & à nobis discrepant? 5. Quid de eadem re sentiant Sociniani & Remonstrantes, & in quibus tum inter se, tum à Reformatis dissentiant? 6. Quod interpretandi normam spectat, quid statuant Sociniani? 7. Rationem non esse normam interpretandi statuere Reformatos, eamque Sententiam videri falso ab illis affingi Socinianis ac Remonstrantibus? 8. Propria sententia de Normâ proponitur, & ejus differentia à Socinianorum, Arminianorum, ac Reformatorum ostenditur. 9. Argumentum contra eandem diluitur.

Hactenus arma in hostes movimus, atque in illorum terras copias nostras produximus, arces oppugnavimus, ac destruximus. Nunc, partâ victoriâ, nostrarum partium Fautores, & cum nobis quidem, quamvis non in totum, facientes, attamen à nostrâ sententiâ (quantum ex illorum scriptis colligere possumus) non longè abeuntes invisere libet; & cum iis, coronidis locô, conferre, quoisque inter

inter nos, & cum jam devictis hostibus consentiamus aut dissentiamus, & ut omni ex parte nostras res in tutò collocemus, experiri tentareque, num ad nos pertrahi, nobisque conciliari & firmò fodere jungi possint. Sunt autem hi vel Sociniani vel Arminiani, quorum, ut res tota expeditius conficiatur, primò indagabimus opinione.

1. Sociniani itaque, ut à vetustioribus initium faciam, hâc in re sibi non constare videntur: nunc enim soli rationi S. Literas interpretandi partes competere affirmant, nunc Spiritus S. gratiam & opem insuper requirunt. Sic in Catechesi Racov. cap. 3. quando queritur, unde tanta *discrepancia* super intellectu Scripturæ; Respondetur, inde quod homines S. Scripturam vel negligenter legunt: vel non adferunt cor sincerum, & ab omnibus impedimentis, ac cupiditatibus solutum; aut auxilium divinum, id est, gratiam Spiritus sancti, quam Deus omnibus, se propter eam dies ac noctes invocantibus, promisit, non implorant. Contrà verò Ostorod. Institut. cap. 4. Si ergo ratio, id est, ingenium, vel intellectus exsertè ostendat Trinitatem Personarum in Deo falsam esse, quomodo unquam homini intelligenti in animum veniret, illam veram esse & verbô Dei probari posse. Et Smalcianus contra Frantsium Disp. 4. De Justificat. Nulla est Christianæ Religionis particula, quæ cum ratione non conveniat: & quæ cum ratione non convenit opinio, ea etiam in Theologiâ nullum locum habere potest. In quorum locorum duobus posterioribus solius rationis, in priori verò Spiritus S. mentio fit. At verò tum Rationem tum Spiritum sanctum adducit Author *Brevis Disquisitionis contra Valer. Magnum*, de *A Catholicorum credendi regula* (quem Socinianum esse ait, & probat celeberrimus ac doctissimus Theologus in Academiâ Lugduno-Batavâ Professor Johan. Hoornbeek Socinianism. confutat. tom. 1. lib. 1. cap. 6.) cap. 4. his verbis. Negandum est, nullum certò asequi verum sacrarum Literarum sensum nisi interiorius illustratus & doctus sit à Spiritu S. & paulò post, Quocirca omnino necessarium est illi (de sanctâ ratione loquitur) & S. Literas intelligendi judicandique facultatem adscribere. Neque enim tanta est ubique sacrarum Literarum obscuritas. Quid? adeò clara quædam sunt, ut à quodvis audiente & legente protinus intelligentur. Obscuriorum autem locorum explicatio non est omnibus necessaria. Quod si quis tamen serio querat, Spiritus S. ope investigabit. Et hoc ipsum quod intelligit, an à Spiritu S. nec ne sit, non nisi rationis sanctæ judicio constare potest. Neque enim donum illud Spiritus S. rationem tollit, sed attollit, & illustrat, & quod per se vel non poterat (quemadmodum in quibusdam Scripturæ locis obscurioribus enodandis apparet) vel non sine difficultate poterat, id ejus ope possit, aut facilius possit. Nam medium usurpat Spiritus S. ad operationes perficiendas illud, quod in nobis invenit operationibus istis accommodatum. Quemadmodum ad videndum oculum, ad audiendum aurem meam adhuc.

adhibet, ita ad intelligendum & judicandum certe ratione meā, unicō scilicet intelligendi judicandiō instrumentō, utitur. Præterea quemadmodum quisque etiam Sacra oculis legere auribusq; audire potest sine Spiritu sancti interiore ope, aut peculiari ocolorum auriumq; illustratione: ita non minus intelligere judicareq; eadem Sacra licet rationis sanæ beneficiō, etiam si nondum accesserit Spiritus S. illustratio. Præsertim in iis, quæ ad salutem simpliciter necessaria sunt. Et cap. 7. Ad S. Literarum authoritatem, & genuinam mentem dignoscendam principia etiam illa, quæ Philosophica appellant, esse advocanda. Et paulo pōst, Hæc & similia, quæ nemini sano ignota sunt, statuendum est esse fundamenta cognitionis nostræ, quoad authoritatem S. Literarum, & quoad verum earum sensum. Ac iterum postea, Quæ ad salutem sunt necessaria ex Scripturis nullō negotiō dijudicabit; modò diligentiam adhibeat, & ab affectibus, & præjudicatis opinionibus sibi imponi minimè patiatur. Maximè verò si & Spiritus S. donum à Deo petat. Quid qud̄ principiorum istorum ope etiam is, qui S. Literas vel legere non potest, vel nunquam vidit, vel exstare nescit; modò ab aliō aliquō summam Religionis Christianæ audiat, tantūm discere possit, quantum ei ad salutem sit necessarium. Hæc scriptor ille Anonymus. At prorsus omisso Spiritu sancto solius Rationis hōc in negotiō meminit J. Slichtingius lib. de S. S. Trinitate adversus Balt. Meisnerum pag. 67. hunc in modum. *Vel agitur de rebus clarissimis verbis in Scripturā consignatis & expressis, adeò ut de eorum sensu nemo sanæ mentis dubitare possit: vel agitur de rebus obscuris, de quibus merito dubitari queat, an in Scripturā significatæ vel non significatæ legantur.* Si de illis agatur concedimus hanc assertionem, Scripturam S. esse normam fidei & morum perfectissimam; idque vel impensis idcirco, qud̄ certissimum sit Scripturam nihil continere, quod manifeste rationi repugnet, seu contradictionem veram involvat. Si verò de rebus agatur obscuris, quivis videt sine ratione rem non posse confici; quæ tamen non in id adhibenda est, quasi Scripturæ aliquid affirmanti vel neganti aliquid opopi posset, sed tantūm ad declarandum, an quidpiam Scriptura contineat: si continere constet, quicquid tandem ratio contradicat, falli eam necesse est. Et paulo pōst, Neque enim nos ad rationem recurrimus, quoties Scriptura contrarium aperiè testatur: sed quoties de Scripturæ mente dubitatur. Ac deinde, Rationi non competunt partes judicariæ fidei, si de Scripturæ mente jam constet. Sed cùm dubitatur, an rem eō pactō Scriptura definierit, nec ne, rationem velle rejicere, quid aliud est, quām in tenebris lucem extinguere, & oculos insuper sibi eruere? Argumenta Meisneri vera, quoties ratio Scripturæ, aut Spiritui S. in hominibus aut Scripturis loquenti sese opponit, illiq; contradicit, non verò cum nos in percipiendā Scripturæ, aut Spiritus S. mente juvat ac dirigit. Idem eōdem lib. pag. 79. Deinde nunquam ad rationis judicium configimus, quoties de

de Scripturæ mente constat. Cur enim veritatem opponeremus veritati? Sed solummodo cum vel de sensu Scripturæ, vel extra Scripturam de alicujus dogmatis dubitatur veritate. Et pag. 84. Falsum est, rectam manifestamque rationem esse principium peregrinum, & alienum in rebus divinis, quod hic affrat Meisnerus, præsertim cum quæritur, an aliquid Scriptura dicat, aut non dicat, ut hic sit. Ex quibus omnibus breviter colligimus hanc Socinianorum de Scripturæ intelligentiâ, & interpretatione Sententiam, nempe, Quæ ad salutem scitu necessaria sunt, tam clarè esse in S. Literis proposita, atque expressa, ut quilibet sanæ mentis, & à præjudiciis & affectibus liber, protinus ea intelligere possit; obscuriora autem, non quidem omnibus esse necessaria, attamen eorum mentem & sensum erui ac dijudicari posse ratione, hoc est, tam ipsâ animæ judicandi ac ratiocinandi facultate, quam ejusdem facultatis dictatis, placitis, atque inventis: & quidem expeditius, ac facilius, si gratia Spiritus S. superveniat, quamvis simpliciter necessaria non sit.

2. Arminiani autem hâc in re suam sententiam declarant in Confess. cap. I. & quidem de Intelligentiâ Sect. 14. De Interpretatione Sect. 16. De Intelligentiâ sic loquuntur. Præterea eorundem Librorum (Sacrorum scil.) licet alicubi (præsertim indoctis & minus exercitatis) satis obscuri sint, tanta est claritas ac perspicuitas, in sensibus imprimis ad æternam salutem intellectu necessariis, ut omnes lectores, non docti tantum, sed & idiotæ (communi quidem sensu ac judicio prædicti) quantum satis est, mentem eorum assequi possint: modò præjudiciò, vana confidentiâ, aliisve pravis affectibus, se se occæcari non sinant: sed Scripturam hanc piè ac sedulò scrutentur, &c. Atque hæc etiam pro suorum sententiâ agnoscit, ac tuetur Episcopius in Defensione Catechismi. Remonstr. contra Heidan. pag. 32. ac insuper declarat in Disputat. 3. de Scripturæ perspicuitat. Thes. 3. Ad hanc intelligentiam consequendam aliud necessarium non est, quam vis apprehendendi & percipiendi sensum illorum verborum, quæ clarè & significanter proponuntur, quæ vis naturalis est, & omnibus ratione prædictis naturalis in omni statu. Unde nec quæsita mulè tempore eruditio, nec operosa & elaborata consequentia, nec aliud ullum supernaturale lumen potentiae superinfusum, eamque elevans ad hanc intelligentiam elicendam requiritur. Affectus enim intercurrentes, qui vim intelligendi obnubilare, & opprimere quandoque videntur, non ipsam intelligendi potentiam, sed voluntatem, vel intelligendi actum impedire dicendi sunt. De Interpretatione vero sic statuunt. Optima Scripturæ Interpretatio est ea, quæ sensum ejus nativum ac literalem, quam fidelissime exprimit, vel saliem quam proximè ad eum accedit: quippe qui solus verum & vivum Dei verbum est, ex pùb veluti semine incorruotibili, ad spem vitæ æternæ regignimur. Sensum autem

N

nati-

nativum, ac literalem appellamus, non tam eum, quem verba propriè sumta præ se ferunt (ut quidem sæpiissimè accidit) quam eum, qui licet verba rigide accepta eum non insinuent, tamen rectæ rationi, & ipsi menti, atque intentioni ejus, qui verba protulit, convenientissimus est: sive ille propriè, sive figuratè enunciatus sit. Id, quod ex scopo & occasione uniuscujusque loci, subiectâ item materiâ, antecedentibus, & consequentibus, item ex collatione locorum similium, nec non ex absurditatibus palpabilibus, alioqui secuturis, aliisque id genus argumentis, aut rerum indiciis, dignosci potest, ac debet. Quid verò per rectam rationem intelligunt, explicatur in Apologiâ, eâdem hac sectione, hunc in modum. Recta ratio hic non significat vim, quâ homo ratiocinandò ex se ipso excogitare, aut invenire potest id, quod rectum, & divinæ voluntati conveniens est; sed tantum vim, quâ sensum clare, & perspicue à Deo revelatum apprehendere, aut ex verborum circumstantiis, ex antecedentibus, & consequentibus, &c. rectè, seu convenienter intentioni ejus, qui verba protulit, elicere potest. Et inferius, Vis rationis rectæ, id est, convenientem & rectum verbis Jesu Christi sensum aptantis. Ac hujus generis plura videantur in Apologiâ dicto loc. Unde hæc nobis videtur esse Remonstrantium sententia, nempe in Scripturis quædam esse clara & perspicua, quædam verò obscura; in illis, quæ ad æternam salutem necessaria sunt, contineri, & locum habere Intelligentiam, in his autem Interpretationem, ac utramque absolvî posse sine ullâ internâ Spiritus S. illuminatione, solâ rectæ rationis vi atque facultate, dummodò, respectu prioris, præjudiciò, vanâ confidentiâ, aliisque pravis affectibus non impediatur, sed Scripturam piè ac sedulò scrutetur; respectu verò posterioris, insuper scopum & occasionem loci, subjectam materiam, antecedentia, consequentia, &c. consideret, ac attentè examinet.

3. Indagavimus hactenus Socinianorum Arminianorumque, circa Scripturæ interpretationem, sententias, videamus nunc in quibus tam illorum, quam horum, tum cum Reformatorum, tum cum nostrâ convenienti, in quibus ab iisdem discrepent, quâ illorum opiniones distinctiùs adhuc, atque clariùs percipientur ac teneantur. Animadvertendum verò hic in antecessum, sermonem nobis non haberi de rerum, quæ in S. Literis tractantur, ac traduntur, intelligentiâ ac interpretatione, quâ de illorum veritate aut falsitate, bonitate aut malitiâ judicamus, aut disceptamus; sed de illâ duntaxat intelligentiâ ac interpretatione, quâ sensum verborum, atque mentem dicentis investigamus, eruimus, ac erutam nos habere, certò ostendimus ac demonstramus. In hâc autem quædam respiciunt eum, qui intelligit & explicat, hominem putâ, seu Intellectum humanum, quædam id, quod intelligitur & explicatur, verbum nempe Dei. In iis, quæ S. Scripturas

pturas concernunt, convenient tam Reformati, quām Sociniani ac Remonstrantes nempe quādam loca esse clariora, quādam obscuriora, ac omnia quorum cognitio ad salutem æternam requiritur, in clarioribus contineri, obscuriorum verò intelligentiam non cuilibet esse necessariam; quod nos inficias imus, ut ex iis, quæ capite undecimō diximus, patet. At in iis, quæ intellectum humanum respiciunt maxima est discrepancia, tam quod ad ejus dispositionem, quæ, ut intelligat ac interpretetur, requiritur, quām normam, secundum quam interpretatio institui debet.

4. Quod dispositionem spectat statuunt Reformati, neminem, nisi internè à Spiritu S. illuminatum, verum S. Literarum sensum, tam in locis clarioribus, quām obscurioribus assequi posse. Patet hoc ex Censurâ in Confess. Remonstrant. cap. I. Sect. 14. & 16. Ubi inter alia sic loquuntur Professores Leidenses. *Si per reclam rationem Remonstrantes hīc usum rationis humanæ Spiritu Sancto nondum illuminatæ intelligunt; non minus cum ratione, aut contra rationem insaniunt, quam Sociniani, &c.* Sin autem de homine per Spiritum S. illuminatō hīc loquuntur, reclam quidem ejus rationem judicîo de genuinō S. Scripturæ sensu capacem esse agnoscimus, sic tamen si in hac disquisitione non ratiocinationis suæ naturalis, sed Spiritus S. dictamen ac ductum sequatur. Similiter Cl. & Reverendissimus Vir, & apud Leidenses tam Ecclesiastes vigilantissimus, atque eloquentissimus, quām S. S. Theologiæ Professor profundissimus Abrah. Heidanus in præclaro suō opere de Causâ Dei, contra Episcop. lib. I. cap. 6. *Perpicuitas Scripturæ est proprietas, quæ in ipsâ Scripturâ est, & quam semper retinet siue homo illuminatus, siue non illuminatus sit; quamvis non illuminatus illam perspicuitatem non percipiat, &c.* Et pōst. Deus Scripturam ita attemperavit, ut Christianus ex illius totâ corpore, propriam ipsius mentem, & certam voluntatem in omnibus necessariis Fidei dogmati, accedente Spiritus illuminatione, optimè, perfectè, ac clare discere & capere possit. Plura videsis apud eundem loc. cit. & alios passim. Confer etiam, quæ nos suprà cap. 10. recensuimus. Hanc autem Reformatorum sententiam negant tam Arminiani, quām Sociniani, quibus & nos subscribimus. Arminianos negare liquet ex eorum Apologiâ in Censuram Profess. Leidens. cap. I. Sect. 14. Ubi inter alia hæc occurunt. *Si dicas lumen hoc Spiritus S. prærequiri, ut verus sensus intelligatur, auges absurditatem.* Et paulo pōst. *Remonstrantes sensus Scripturæ necessarios cognitu, ab homine sine internâ & speciali illuminatione Spiritus S. intelligi posse statuunt.* Et Sect. 16. ubi, postquam verba, modò ex Censurâ allata, retulerat Apologiæ Autor, rogit. *Quid est cum ratione insanire, si hoc non est? &c.* Sic etiam Episcopius in Defension. Catechism. Remonst. contra Heidan. pag. 32. fatetur, *Remonstrantes docere, omnes & singulos, &c. sine internō Spiritus lumine*

lumine verum S. Scripturæ sensum & mentem posse intelligere. Socianos verò cum Arminianis h̄ic facere patet ex Brevi Disquisit. contra Valer. Magnum de Acatolicorum credendi regulā, cap. 4. ubi h̄ec inveniuntur. Negandum est, nullum certò assequi verum sensum S. Literarum, nisi interius illustratus & doctus sit à Spiritu Sancto. Et paulò pōst. Quemadmodum quisque etiam sacra oculis legere, auribusque audire potest sine Spiritu S. interiore ope, aut peculiari ocolorum auriumque illustratione: ita non minus intelligere judicareque eadem sacra licet rationis sanae beneficio, etiam si nondum accesserit Spiritus Sancti illustratio. Idem etiam palam fit ex allegatis Slinctingii locis, ubi contra Meishnerum de Scripturæ interpretatione disputans, semper ad Rationem, nunquam ad Spiritus S. illuminationem recurrit.

5. Contra Reformatos verò statuunt Remonstrantes & Sociniani homini sanam mentem, & Naturalis intellectus Lumen, dummodo à præjudiciis sit liber, nec pravis affectibus obrutus, sufficere, si diligentiam adhibeat, ad S. Literas intelligendas, in locis clarioribus; Ajunt enim in Confess. cap. 1. sect. 14. Remonstrantes. Non doctos tantum, sed & idiotas, (communi quidem sensu, ac judicio prædiuerso) quantum satis est mentem eorum (de clarioribus loquuntur) adsequi posse: modò præjudiciis, vana confidentia, aliisque pravis affectibus sese occæcari non sinant: sed Scripturam hanc pię, ac sedulò scrutentur; Et Sociniani in Cateches. Racov. cap. 3. causam reddentes discrepantiarum super intellectu S. Scripturæ, assignant hanc, quod nempe homines S. Scripturam, vel negligenter legant, vel non adferant cor sincerum, & ab omnibus impedimentis, ac cupiditatibus solutum. Vide plura, quæ hoc faciunt, à nobis superiùs allegata. At insuper in locis obscurioribus interpretandis verum sensum, ex scopo & occasione uniuscujusque loci subjecta item materia, antecedentibus & consequentibus, item ex collatione locorum similium, nec non ex absurditatibus palpabilibus alioqui secuturis, aliisque id genus argumentis, aut rerum indiciis, dignosci posse ac debere, asseverant expressis verbis in suā Confess. & in Apolog. cap. 1. Sect. 16. Remonstrantes. Sociniani verò in his locis Rationem in subsidium advocant, ut patet ex ipsarum suprà allatis testimoniis, & quidem omnium apertissimè ex Slichtingio, quando ait, Si de rebus agatur obscuris, quivis videt, sine ratione rem non posse confici: & paulò pōst, neque enim nos ad rationem recurrimus, quoties Scriptura contrarium aperte testatur: Sed quoties de Scripturæ mente dubitatur. Plura eodem spectantia superiùs ex ipso actulimus, quæ videri possunt. Quid verò his h̄oc loco rationis nomine veniat, ipsane rationandi ac judicandi facultas discursiva, an ejus dictata, ac inventa per discursum & experientiam aut aliò quōquam modò detecta ac eruta, non disertè declarant ac pronunciant ipsi; quamvis utrumque intelligere videntur, imò intelligunt, si Author

Brevis

Brevis Disquisition. contra Valerian. Magn. de Acatholicorum credendi regulâ, Socinianus est, & Socinianorum sententiam proponit, quemadmodum vult celeberrimus Theologus Johan. Hoornbeek, ut supra diximus loc. citat.

6. Sic etiam non apertè explicant, An in Scripturarum interpretationibus Ratione utantur duntaxat tanquam mediō seu instrumentō, quō S. Literarum sensus indagatur, atque eruitur, an verò insuper tanquam normā, secundūm quam omnis interpretatio dirigenda, & dijudicanda est; nisi idem ille Scriptor, qui posterius hoc passim in libellō suō afferere videtur, & præcipue cap. 7. Ubi, veram de normâ sententiam expositurus, sic habet; *Itaque negandum est, non esse aliam rationem certò cognoscendi veritatem in materia fidei, quam præmissâ oratione consulere Spiritum S. ex sacris literis. Stituendumque Sacras Literas omnino normam esse controversiarum Fidei. Et hactenus quidem solas, quatenus Traditiones non Scriptæ, quocunque tandem nomine veniant, penitus excluduntur. Cæterum ad S. Literarum autoritatem, & genuinam mentem dignoscendam, principia etiam illa, quæ Philosophica appellant, advocanda esse.* Ac postquam Metaphysicam, Logicam, Mathematicam, Ethicam, Historicam ad intellectum S. Scripturæ convocabasset, sic concludit. *Hæc & similia, quæ nemini sano ignota sunt, stituendum est, esse fundamenta cognitionis nostræ, quoad autoritatem sacrarum Literarum, & quoad verum earum sensum. Quare qui istis, sive naturali ingenii bonitate sive experientiâ vel mediocriter instructus est; is & ipsas Scripturas, ex istis principiis sacras esse cognoscit, & quæ ad salutem sunt necessaria ex Scripturis nullò negotio dijudicabit.*

7. Reformati verò (ut ad illos redeam) non diffitentur quidem ad clariorum S. Scripturæ locorum intelligentiam requiri sanam mentem, à præjudiciis liberatam, pravis affectibus non occœcatam, & diligenter Dei verbum scrutantem; sed sufficere negant, nisi insuper, ut modò diximus, illuminatio Spiritus S. accedat. Sic etiam præter illam concedunt quidem, in obscuriorum locorum interpretatione, locum habere considerationem scopi, & occasionis uniuscujusque loci, subjectæ item materiae, antecedentium, & consequentium; nec non collationem locorum similium; ac denique observationem absurditatum palpabilium alioqui securarum, aliorumque id genus argumentorum, ac rerum indiciorum, ex quibus loci sensus dignoscitur: præterea etiam, adhibendam esse Rationem, tam si per eam facultas ipsa, quam illius dictamina atque reperta denotentur. At facultatem tantum admittunt tanquam subjectum, aut instrumentum; quod S. Literas percipiat intelligatque: reliqua omnia tanquam medium seu instrumentum, quō sensus S. Scripturarum indagetur, ac eruatur: nicutiquam verò hæc aut illam tanquam argu-

mentum, canonem, sive normam, secundum quam interpretatio instituenda sit, aut ad quam exploranda veniat: Sed officium ac munus hoc soli tribuunt S. Scripturæ, ut ipsa sui sit interpres, ac interpretandi norma, (sicuti cap. 10. & 11. fusè explicuimus) omnibus viribus ostendere contendentes, Socinianos ac Remonstrantes id rationi assignare, ut liquet ex Censur. in Confessionem Remonst. cap. 1. Sect. 14. & 16. & Hoornbeek Socinianism. confutat. Tom. 1. lib. 1. cap. 6. *Quod tamen ego nec expresse in illorum Scriptis reperi, nec ex illis colligere potui, ne ex ipso quidem ex Brevi disquisitione contra Valer. Magn. jamjam allegatō locō. Ipse enim Amandus Polanus non insimāt notā inter Reformatos Scriptor, in suō Theologiæ Syntagmate, lib. 1. cap. 45. quæst. 6. agens de Mediis inveniendi verūm Scripturæ sacræ sensum & usum, inter ea, quæ in ipsâ Scripturæ meditatione adhibenda sunt, recenset quintō locō, Ordinem & methodum in sensu & usu investigandō. Cujus prima consideratio est propositi; secunda Thematis, de quō agitur; tertia argumentorum, quibus Thema explicatur, aut confirmatur, simul circumstantiarum, nempe personarum, occasionis, loci, temporis, antecedentium & consequentium, &c.* Et septimō, Comparisonem unius loci cum aliis parallelis & similibus, obscurioris cum claris & apertis de eādem re agentibus. Et octavō, Collationem loci explicandi cum aliis dissimilibus, quin etiam in speciem pugnantibus, eorumque conciliationem. Ac denique duodecimō, Artium & disciplinarum, & imprimis Grammaticæ, Rhetoricæ, & Dialecticæ, Physicæque cognitionem. Et similia passim apud alios etiam occurunt. Quæ omnia si apud Reformatos Mediorum veniunt nomine, quidni & eodem apud Remonstrantes & Socinianos venire possunt? quin etiam venire videntur & quidem simili, quō apud Reformatos, modō, ut patet ex Smalcio contra Frantsium in præfatione, quando ait, *ubi interpretatione opus est, ibi nos non rationem principaliter sequendam dicimus, sed ex ipsis S. Literis earundem interpretationem petendam esse docemus, adeoque ex ore Magistri Spiritus sancti toti pendemus.* Adē ut hæc nullum firmum fundamentum Reformati præbeant colligendi, illos Rationem interpretationis normam statuere, quod tamen tantō studiō atque molimine probatum dare annituntur. Quicquid sit de Arminianorum Socinianorumque Sententiā, perinde nobis est, quibus non quid hi aut illi sentiant, sed quid veritas dicit indagare animus est.

8. Propriam igitur, & quam veram judicamus de interpretationis normā sententiam, ut denique exponamus & cum præcedentibus conferamus, dicimus, neminem, se verum & genuinum sensum, tam loci Scripturæ clarioris intelligere, quam obscurioris eruisse, atque explicuisse, nisi eum per aut ad veram Philosophiam, tanquam normam infallibilem, investi-

investigaverit aut exploraverit, certum esse: nec eundem talem esse nisi per eandem normam, aliis certò demonstrare posse: adeò ut veram Philosophiam statuamus tanquam Lydium lapidem, ad quam infallibiliter examinetur, & per quam certissimè demonstretur, num aliquis sensus Scripturæ sacræ tam nullò negotiò intellectus, quām multò labore erutus, intentioni scribentis conveniat, an verò ab eādem discrepet. Unde palam est nostram hanc sententiam à Socinianorum ac Arminianorum differre, primò quod ad certitudinem & infallibilitatem tam intellec̄tionis, quām interpretationis, de quibus illine verbum quidem, nos expressè; Deinde, quod ad perspicuitatem Scripturæ in rebus ad salutem necessariis, & per se claris, quam illi agnoscent, nos negamus; Denique quod ad obscuriorum locorum interpretationem, cuius illi Rationem, considerationem circumstantiarum, antecedentium, & consequentium, collationem aliorum locorum similium aut dissimilium, &c. tanquam media adhiberi velle videntur, nos verò Philosophiam normam facimus atque audacter pronunciamus. Atque in hōc ultimō etiam dissentimus à Reformati, qui Scripturam seipsum interpretandi normam statuunt; ut & in secundō, cum in Scripturæ claritate & perspicuitate à Socinianis & Remonstrantibus seorsim non sentiant; quod utrumque suprà cap. 11. prolixè refutavimus. Denique quod Spiritus S. illuminationem attinet, eam ad Dei verbum intelligendum simpliciter non esse necessarium Socinianis & Remonstrantibus contrà Reformatos jam ante asseruimus, & cap. 6. & 14. probavimus. Adeò ut nihil amplius, quod Socinianorum Arminianorumque Sententias, earumque cum Reformatorum & nostrā consensum aut dissensum concernat, dicendum superesse, ac quod initio hujus capitatis nobis excutiendum proposueramus, prorsus absolvisse arbitremur.

9. At verò, antequam manum de tabulâ tollamus, finemque Exercitationi nostræ imponamus, dissolvendum hīc videtur absurdum, quod doctissimus Hoornbeek Socinianism. confutat. Tom. 1. lib. 1. cap. 6. sect. 2. arg. 4. in scenam producit adversus Socinianos, & contra nostram sententiam quoque adaptari posset, nempe, *Si Philosophia, aut ratio est infallibilis S. Literas interpretandi Norma, tum Scripturam ejusque interpretationem rationi (aut Philosophiæ) subjacere, quod est contra dignitatem Scripturæ, & veritatem; atque meritò quis borreat suo judicio tale quid arrogare. Hinc Spiritus S. judicium, & testimonium Scripturæ Sacræ, atque hominum, tam diligenter alibi distinguit, imò opponit, Joan. Epist. 1. cap. 5. v. 9. Si testimonium hominum accipimus testimonium Dei majus est, & idem Euang. cap. 5. vers. 34. Ego verò testimonium ab homine non accipio. Atque huic non absimile est quod habet idem cap. sect. 1. pag. 91. Rationem (aut Philosophiam)*

sophiam) in hujusmodi dubiis afferre, & audire, ut argumentum, vel normam, secundum quam decisio fiat de mente S. Scripturæ hæc est prodigiosissima *mutatio etis auctoritatis*, atque tam indignum Scripturæ, quam in se improbum, quod ratio sibi ausit istud arrogare. Ut autem hæc difficultas diluatur, in memoriam duntaxat revocanda est distinctio vocis Scripturæ, supra cap. 13. Argum. 1. allata, nempe quod Scriptura vel materialiter sumatur, & denotet literas, syllabas, voces, & ex his conflatas orationes, vel formaliter & significet sensus, & res istis vocibus, & orationibus expressas, & designatas. Jam verò literas, syllabas, voces, & orationes, quæ Scripturæ nomine, quando de ejus interpretatione sermo est, venire debent, Rationi sanæ, seu philosophiæ subiacere, ipsis nequaquam indignum esse putamus: sunt enim & Ratio recta, & vera Philosophia, ut suprà ostendimus, & nullus sanæ mentis hominum inficias ibit, excellentia & singularia Dona, à Deo humano generi concessa; literæ verò, syllabæ voces, & orationes, nil aliud nisi loquaces soni, aut horum mutæ notæ, quæ ex hominum institutō atque arbitratu conceptus aut res significant, adeoque ne cum istis quidem eximiis Dei muneribus ullò dignitatis gradu comparandæ. Quocircè quoque nec improbum est, nec meritò ullus horreat, Scripturæ verborum interpretationem sano suo judicio, aut rectæ rationi, aut veræ Philosophiæ arrogare. Improbum sanè effet, & meritò quis horret, si istis ipsa divina eloquia, atque oracula, verbis illis prolatæ, subjiceret, propriæ quippe menti vim inferret, cum veritas veritati nequaquam subiacere, multò minus opponi possit, sive eam natura dictaverit sive Scriptura revelaverit, cum ipsum Deum semper autorem habeat, quemadmodum docuimus cap. 5. & 8. Unde etiam consequitur, omnem Scripturæ interpretationem rectæ Rationis, aut veræ Philosophiæ ope adornatam, non nisi Testimonio humanò sed Divinò; adeoque allata ex Johanne loca nostræ sententiae nequaquam officere. Quod adhuc multò minus fit; alterò illò, quod adfertur, nempe, esse *mutatio etis auctoritatis*; jam enim antea contra Balthas. Meisnerum lib. de SS. Trinitate, &c. pag. 84. negavit Slichtingius, *rectam manifestamque rationem esse principium peregrinum, & alienum in rebus divinis; præseritum cum queritur, an aliquid Scriptura dicat, aut non dicat, ut hic sit.* Nec etiam videmus, cum Ratio, tanquam subjectum & instrumentum, ut multis in locis cap. cit. admittit Hoornbeek, & disciplinæ Philosophiæ, tanquam medium, ut modò Polanum statuere retulimus, Scripturæ interpretandæ adhiberi possint sine *mutatio etis auctoritatis*, cur tam illi, quam his, tanquam normæ, istud munus assignare non licet, quin defiliatur de genere in genus alterum. Idque magis, si verum sit, quod habet Hoornbeek cap. cit. sect. 1. distinct. 21. nempe quod, *Axiomata universalis & perpetuae veritatis,*

qualia

qualia sunt, idem non posse esse simul, & non esse, &c. non assumit Theologia ex naturâ vel ratione, ut ex principiô priori; sed ita sunt communis veritatis, & radicata in divinâ veritate, ut in hisce nec ratio Scripturam, nec Scriptura rationem arguat; sed utrobique ex eodem fonte fluunt, & locum ubivis habent universaliter. His omnibus adde non magni facienda esse istius farinæ effata, quorum ingentem farraginem produxit Peripatetica Philosophia; cùm in Veritatis indagine non tam adminicula, quô nomine juventuti obtruduntur, quâm remoræ sint, quibus in ejus proœctu interrumpuntur. Quænam enim obstat ratio, quò minus Argumento ex Mathesi petitô uti liceat dissolvendæ quæstioni Physicæ, aut Conclusione Physicâ aſtruendæ Thesi Medicæ? Ego sanè nullam video, qui anxiām istam Disciplinarum Liberalium à Peripateticis excogitatam, & tantô studiô observari solitam distinctionem, quâ illa ~~perducatur~~ niti videtur, non tanti ponderis existimo, ut ob istam ea, quæ in rerum naturâ inter se connexa sunt, & quorum adeò etiani unum ex aliō cognosci potest, à se invicem segreganda sint, & eorum unum ex aliō probari non debeat.

Sed jam curriculi nostri metam contigimus: Consideravimus namque confutayimusque cùm Arminianorum & Socinianorum, tūm Reformatorum atque Pontificiorum dissentientes à nostrâ sententiâ opiniones; eamque insuper ab adversariorum accusationibus, & quibus impeti possit criminibus sartam te&tam conservavimus: nec non post præmissam satis fusam prolixamque ejus explicationem, veram esse atque indubitatem probavimus. Sit itaque ac perpetuô maneat Philosophia S. Literas interpretandi norma infallibilis, cùm & ratio id suadeat ac dicit, & omnis ævi Theologorum confirmet praxis, ac quæcunque adversus eam moveantur difficultates, facili negotiô dilui possint: rejectisque omnibus aliis, quas expendimus atque refellimus, interpretandi normis, vivat in posterum atque vigeat in Christi Ecclesiâ, ut ejus ope orta inter Christianos dissidia componantur, incorrupta cælestis veritatis doctrina magis magisque stabiiliatur, atque propagetur, ac animæ nostræ tandem æternâ salute frui, perennisque beatitudinis compotes fieri queant.

E P I L O G U S.

DIU multumque deliberavi, mi Lector, foetumne hunc meum; jam maturum, Theologorum tamen plurimis intempestivum monstrosumque apparitum, prælo subjicerem, atque in lucem protruderem; an verò apud me premerem, & in æternum tenebris damnarem. Ansam huic meæ deliberationi præbuere, animumque, quod se verteret nescium, suspensum tenuere commoda atque incommoda, quæ ex ejus divulgatione exoritura mihi videbantur, quæ, qualia quantaque sint, cognoscere cùm è re tuâ fore putem, ea brevibus hîc ob oculos ponere, non alienum ab instituto nostrô judicavi.

Incommoda igitur, ut de ipsis primò dicam, duo fuere, & quidem satis gravia, quorum alterum me, alterum Christianas concernit Ecclesias. In iis enim turbas hîc tractatu creatum iri, metuebam, cùm non tantum ferè omnia nova eas soleant excitare; Sed, quod præcipuum est, non aliquod hîc dogma leviusculum, exiguique in Religione ponderis ventiletur atque excutiatur, sed tanti, quod post S. Literarum auctoritatem in Christianâ primas procul dubiô tenet, adeoque fundamentum est ac basis cui, reliqui omnes tam fidei, quam morum articuli innituntur, & unde tanquam è fonte, profluunt ac derivantur. In quô, cùm omnes, quæ Christo nomen dedere, atque ad nostram pervenere notitiam, Ecclesias hallucinari, atque à veritate esse remotas, ostenderimus, fieri vix posse videtur, quin in iis quidam suum errorem agnoscentes & deponentes, demonstratamque à nobis veritatem amplectentes, sententiam mutent; Alii verò, qui acceptis suis opinionibus lucri vel honoris causâ & spe, aut cæcô impetu, aut obstinatô animo mor-dicus adhærescant, ægerrimè ferant. Inter quos idcirco, illis nostram, cui recens accessere, sententiam propugnantibus, his contrâ, inveteratam defendendô, oppugnantibus, dissensionis contentionisque funis duceretur, & quemadmodum in Religionis negotiis fieri assolet, acerrimè, tanquam pro aris & focis, & summa vi atque impetu dimicaretur, non sine maximô Christiani nominis damno atque dedecore.

Mihi verò, quod imminet, incommodum est Theologorum, meam sententiam improbantium ac rejicientium, odium, quod acerbissimum, cu-juscemodi flagrare iis in more positum est, procul dubiô in me concitabo. Cùm enim ita ferè cùm hisce hominibus comparatum sit, ut supra omnes doctos se efferant, utpote qui sibi solis eloquia Dei esse concredita, atque interpretanda, divinumque commissum cultum firmissimè persuasum habent, illicò exardescunt atque stomachantur, si quis alias falcem suam in illorum messem mittere audeat: &, cùm nihil non veritati examinissim consonum, & ab omni erroris confortiô longissimè divisum quilibet illorum

O 2 (quam-

E P I L O G U S .

(quamvis inter se in quām plurimis adversis pugnant frontibus) se docere obfirmatō credat animō; Divinæ majestati atque gloriæ aliquid detractum esse existimant, si quoddam ab ipsis jam statuminatum dogma convellatur, ac aliud in ejus locum substitui debere contendatur. Unde etiam sui officii suique zeli esse putat unusquisque obstatre impedireque, nequid sua inde religio decrementi aut detrimenti capiat; adeoque post iram odium concipiunt, eoque prosequuntur, quicunque ipsorum opinionibus non subscribit, & aliquid, quod vel tantillum ipsorum refragatur placitis, Theologico examinandum orbi proponere non veretur. Atque hujus suæ iræ suique odii virus ut evomant, illum vulgo, apud quem plurimum valet eorum auctoritas, invisum reddunt, nomenque ejus indignis modis traducendō, ac calumniis convitiisque onerandō, tanquam hæreticorum pessimum, & abominabiles pernicioſissimasque foventem opiniones, cane pejus & angue fūgiendum monent atque jubent; Quod si consequantur, consequitur etiam ut ille, veluti atrō carbone notatus, ab omnibus vitetur, deseratur, & male habeatur, ac sic paulatim suā negotiatione, si mercaturam, aut quæſtu, si opificium exerceat, privetur, atque tandem re familiari commodisque, quibus vitam sustentat suam, exuatur, adeo ut ad summam pauperiem infelicitatemque redactus, miserrimè reliquam ætatem transfigere cogatur. Utque nihil illius infortunio desit, omnisque commiseratio intercludatur, hæc ab ipsis illi procurata mala postmodùm pœnam esse justissimam clamitant, quam Altissimo suæ impietatis execrabilisque opinionis luit, ac clara indicia, quæ ipsum hæresios liquidò convincunt atque damnant. Simili autem tempestate & nostra posset abripi navicula, similibusque, cùm inter homines degamus, eorumque ope atque operâ sæpiissimè indigeamus, illis scopolis, fluctibus obrui, ac in profundō mergi, si illam tam impetuoso mari, tantisque procellis obnoxio, ac naufragium certissimum minitanti, committeremus.

Atque hæc duo incommoda tanti mihi visa fuere ponderis, ut jam aliquot ab annis hujus tractatus distulerim impressionem, & sæpius apud animum meum constituerim, nunquam illum typis describi permisurum, aut in publicum emissurum: præsertim cùm præter hæc, experientiâ doctus etiam animadverterem, ac pro compertō haberem, omnium in Christianâ religione Sectarum tām Antistites atque Clericos, quām ipsam plebem ac Laycos adeo esse fuarum, tum ab infantiâ, tum disciplinâ imbibitarni opinionum tenaces, ut ferè citius manu cælum tetigeris, quām illarum vel unam, quamvis nunquam seriò examinatam, multò minus intellectam, ex ipsorum animis eyellas: atque adeo me non tantum oleum atque operam in hoc opusculō conscribendō perdidisse, sed etiam in edendō perditurum esse.

Attamen

E P I L O G U S.

Attamen his omnibus tandem prævaluerunt, mentemque meam de sententiâ dimoverunt commoda, fructusque, quos hinc Christianam Religionem satis uberes percepturam esse, non tenuis affulget spes. Quibus accessit, quod istorum recensitorum incommodorum primum gravius, gravioraque Ecclesiæ allaturum mala mihi depinxeram, quam reverâ similem meæ, si non majorem ob causam allata fuisse postmodum compererim. Dum enim hoc apud me premo scriptum, alia prodiere, quibus multò majoris momenti dogmata, imò ipsum totius Ecclesiæ fundamentum non tantum labefactatum, sed convulsum atque eversum iri videtur, idque sine ullâ, nisi inter doctiores aliquos tantum, contentione: Alterum verò declinare, & nominis suppressione subterfugere possim, quæ quamvis nonnihil huic meo Tractatui, meæque sententiæ damno atque despiciatui futura sit apud illos, quibus ex Scriptoris nomine Scriptis pretium statuere, aut siquid Authoris nomine non insignitum in lucem exeat, tanquam nugas, & scripta dentata, lectu indigna, damnare in more positum est: Non tamen id tantum faciendum duxi, ut aut memorati incommodi periculum subire, aut, istius farinæ censores librorum susque deque habens, æquiorum lectorum studiis atque utilitati deesse, & commoda hinc in ipsis redundatura dengare voluerim.

Istorum autem commodorum primum & maximum est, quod, cum abhinc aliquot seculis S. Literarum interpretatio in dubio posita fuerit, nec veros earum sensus interpretes & infallibiliter eruere, & se eruisse demonstrare potuerint; unde tot tantæque inter Christianos pullulârunt, ac etiamnum vigent, indiesque novæ pullulant dissensiones contentionesque: nostrâ hōc in libellô stabilitâ Methodô, atque normâ non amplius in incertô vagari; sed firmô minimèque vacillanti pede inniti ac progredi cuilibet Divinorum eloquiorum interpreti liceat, adeoque disputationum disceptationumque ferra, quæ tam animosè atque acriter ducitur, auferri, & universo Christianorum orbi tranquillitas atque pax conciliari, & in æternum stabiliri possit.

Alterum est, quod ex hâc nostrâ sententiâ non tantis, quantis antea, laborabit difficultatibus interpretis munus; cum enim ostenderimus, omnes Scripturarum veritates esse etiam veros sensus, pluresque cuilibet orationi inesse possint, erunt ex iis pluribus aliqui investigatu inventuque faciliores, & magis obvii, quam si unus duntaxat eruendus inesset: minoris enim est negotii ad quædam pervenire, ubi multa sunt, quam ubi unum solummodo existit, id ipsum excogitare. Atque hanc ex nostrâ sententiâ S. Literarum interpretationi accedere facilitatem agnoscit ipse Chamier. Panstrat. Cathol. Tom. 1. lib. 15. cap. 15 §. 31 his verbis. *Si essent (plures sensus literales) hâc videtur facilior fore Scriptura. Nam difficultas Scripturæ, siqua est, consistit*

E P I L O G U S

sistit in verò sensu inveniendò. Solent autem, quæ multa sunt, facilius inventari, quam quæ unica: ut experientia docet in singulis rerum generibus.

Tertium, quod hæc nostra Methodus compendium interpretationi sufficiat in eô, quod non necesse fuerit super alicujus loci sensu omnium seculorum locorumque, aut omnium sectarum Theologos & Divini Verbi interpres ac commentatores consulere, illorumque sententias expendere: Sed hâc à nobis assignatâ normâ instructus quilibet propriâ marte & Dei mentem vestigare, eruereque, & ab aliis investigatam, erutamque explorare, & num genuina sit indubie dignoscere poterit. Quod quantum temporis lucratum, quantum laboris ac molestiarum declinatum eatur, neminem fugiet, qui quam multa, & quam magna, in S. Codices elucubrata volumina, Christianorum manibus teruntur, considerare voluerit.

Et hæc quidem tria commoda ipsam respiciunt Interpretationem nempe ututiùs, ut faciliùs, ut compendiosius expediatur: Sequentia autem, quæ etiam tria sunt, alia concernunt, S. Literarum depravationem scilicet, varias Lectiones, ac denique Translationem seu versionem. Sed singula perlustremus.

Quartum igitur est, quod nostra hæc interpretandi Methodus, etiam inservire poscit deprehendendis Codicum tam Hebræorum, quam Græcorum mutilationibus ac depravationibus, quorum ferè nulli, si Viro Clarissimo, istarumque rerum peritissimo credimus, ista contigit felicitas, ut non sinistras malevolorum manus passus fuerit, mendisque quam plurimis contaminatus atque conspurcatus.

Quintum, quod faciat ad variantes S. Scripturæ lectiones explorandas, & quænam spuriæ, quænam genuinæ sint dignoscendas, quarum uberrima est in utriusque Fœderis libris seges, adeò ut in Veteri tantam esse earum copiam & confusionem, ut difficile sit veras à falsis dignoscere, ipsos Rabbinos fateri; & si quis omnes inter se committeret, & excuteret scriptos N. Testamenti codices, quot verba totidem penè esse inventurus discrepantiam, apertis verbis dicere non vereatur idem ille Vir in omni istius Doctrinæ & literarum genere longè versatissimus.

Sextum denique atque ultimum est, quod nonnihil momenti habeat ad falsas S. Librorum, aut ex vitiatis textibus, aut spuriis lectionibus adornatas translationes deprehendendas iis, qui Linguarum Originalium sunt ignari, easque addiscendi occasione carent. Hujusmodi autem esse posse, imò verò esse versiones, hinc inde in plurimis observati comprobant lapsus.

Atque hæc tria commoda eodem nituntur fundamento, eodemque modò ex nostrâ interpretandi profluunt normâ. Cùm enim nihil non veritati consonum in Scripturis contineatur, nostrâque Methodo illa indubie erui, erutamque esse demonstrari queat, eadem quoque omnis corruptus textus, spuria

E P I L O G U S.

spuria lectio , aut mala tralatio , quæ falsum docuerit detegetur , ac istius notæ esse deprehendetur atque arguetur : adeoque omne , quod hinc portenditur , in falsitatem incidendi , eamque pro veritate arripiendi aut accipiendi amovebitur periculum : quod omnibus aliis interpretibus impendet , & subterfugere deest facultas , quamdiu Lydiō lapide destituuntur , quod quæ loca sincera , quæ depravata sint , certò explorare ; quæ germanæ , quæ spuriæ sint Lectiones , indubie distinguere ; & quæ translationes rectæ , quænam perversæ sint , ac malæ infallibiliter dignoscere queant , quem undenam sibi comparabunt , nos cogitatione affequi non posse fatemur .

Hæc verò sunt , quæ animum meum ab hujus Scripti suppressione ad impressionem , editionemque flexerunt , ac , quando simul cum duobus recentis incommodis justæ mei judicij stateræ appenderentur , attentèque examine expenderentur , longè præponderarunt . Unde , quæm primum sese idonea obtulit occasio , me operi accinxii , eiique qnemadmodum nunc orbi literario exponitur , extremam adhibui manum . Et quamvis , præter bina illa memorata incommoda , aliud , non exiguae forsan molis , minimè me præterierit , nempe perplurimos , & quidem præcipue Theologos adversus me , meamque sententiam atque exercitationem insurrecturos , stylumque stricturos , quibuscum , nisi causæ meæ deesse velim , mihi congregendum & disputationis serra reciprocanda erit ? Nunquam tamen id tantum in me potuit , ut vel unquam de non edendō hōc scriptō in cogitationem incidrim , multò minùs apud me consilium inierim .

Si enim quispiam nostro huic tractulo evolvendo aliquas horas impendere , & , quæ in eō perscripta reperiet , judicij sui trutinā examinare dignatus fuerit , ac nostræ sententiæ demonstrationem falso superstructam esse fundameutō , aut ex veris principiis perperam ac male esse deductam ; vel ab insultibus criminibusque , quibus impeti ab aliis posset , non ut oportet , defendi , ac tueri ; vel dissentientium sententias uspiam non bene oppugnari ac refutari , eorumque argumenta non rectè dilui ac solvi , certò deprehenderit , ac publicō scriptō solidè ostenderit ; huic & nos publicō etiam scriptō , post ingenuam nostri lapsus confessionem , singulares agemus gratias , quod & nobis nostra errata detegere , & ne iisdem implicarentur seducerenturque , alios impedire operæ pretium duxerit , nihil carius , nihil antiquius habentes impensiusque exoptantes , quæm veritatem doceri , & in rectam viam , si ab eā deflexerimus reduci .

Quod si verò quis alias , nostram mentem nondum rectè affecutus , talia in medium produixerit , talesque moverit difficultates , quæ & ipsum morari , & aliis obicem ponere possent , quod minùs omni ex parte nostræ Demonstrationis vis atque evidenter intelligeretur , aut sententiæ nostræ à contortis in eam objectionum telis plena vindicatio perspiceretur , aut aliarum à nostrâ diffen-

E P I L O G U S.

dissentientium opinionum adornata refutatio perciperetur, ac sic in eam manibus pedibusque iretur: omnes illicet istos illis scrupulos eximere, istasque aliae Veritatis luci officientes nebulas discutere pro virili parte conabimur, tempus nostrum & quicquid nostri est, optimè collocatum reputantes, si proximo in veritate, & quidem tanti momenti, assequendâ, faciem aliquo modò præluxerimus, atque opem aliquam attulerimus.

At si quis denique, suæ à puerò vel magistris instillatae, aut cæcō impetu devoratae opinioni, tanquam stipiti, affixus, ac idcirco, quicquid ab ea discrepat illico falsum suòque odiò ac repudiò dignum, antequam inspererit, existimans, in nos irruat, nostramque sententiam atque exercitationem, quam solidis argumentis ac rationibus infirmare nequit, stolidis commentis, & cavillationibus arrodat, & in Authorem convitiis calumniisque debacchetur: Vel multa S. Scripturæ loca congerat, atque accumulet, ex iisque, sine veri sensus eductione ac demonstratione, copiosam instruxerit aciem, & nostræ sententia, sine invasione atque oppugnatione, opponat, quemadmodum id quibusdam Theologis solenne est: Huic & similibus aliiquid reponere non dignabimur; neque enim mibi, unicè hoc scripto Veritati eruendæ studenti, cum convitiatore convitiis certare, ac digladiari, ei-que resorbendam calumniam (aliam enim non meretur responsionem) regere non libet, utpote cuius animus semper alienissimus fuit ab intemperie illâ triviali & scopticâ, quâ, tanquam effrænatâ rabie correpti, multi scriptores verbis asperrimis atque acerbissimis, tanquam verberibus & morsibus, se invicem excipiunt atque dilacerant, & calamos suos, quæ (ut ait egregius hujus seculi Philosophus) humanitatis instrumenta esse debebant, velut in cuspides gladiorum acuunt, quibus alter in alterius famam petulantissimè insultet ac grassetur. Præterea nec mihi tantum suppetit otii, ut illud, quod totum studiis & veritati indagandæ consecravi, vel cavillatori, vel nugasissimo Scripturæ locorum accumulatori respondendo impendere, ac sic turpiter prodigere velim; cum hâc in controversiâ decidendâ nihil lucis atque opis talia subministrare queant loca, utpote in quâ de horum sensus investigandi atque inveniendi normâ disceptatur atque disputatur. Quare in antecessum sciat unusquisque in cuius manus hâc nostra pervenerit exercitatio, si adversus illam in lucem prodeant scripta quædam (qualia non pauca forsitan) quibus nihil videat reponi responsi, me omnia ista istius farinæ, aut potius furfuris existimare.

Atque adeò etiam præmonitum, rogatumque volo quemlibet, qui adversus me scribere, meamque sententiam exercitationemque impugnare sataget, ut rem ipsam aggrediatur, & ab omni cavillatione atque calumniâ abstineat ac sibi temperet, si aliquid à me suo scripto cupiat rescriptumiri: Ac præterea, quod distinctius omnia expediantur, ne haic nostram de Normâ S. Lite-

E P I L O G U S.

S. Literas interpretandi Quæstionem cum illâ de Judice controversiarum Theologicarum, aut aliâ, siqua forsan huic affinis occurrat, confundat neque commisceat, ut apud Theologos fieri consuevit; sed accuratè separat atque discriminat, & primam tantum, reliquas omnes missas faciendô, sibi ventilandam atque excutiendam in manus sumat. Quæ si præstiterit fidem meam vicissim obstringo, me ipsum similem in modum humaniter ac benignè excepturum, & motis ab ipsô dubiis difficultatibusque, quoad vires sufficient meæ, satisfaçtum, sperans atque confidens, imò nullus dubitans, quin tandem mecum veritatem sit consecuturus, illique manus dans arenâ cessurus.

Hoc verò ut faciliùs feliciusq; ue succedat, nec non quicquid scrupuli, quod ad contradicendum viam aperire posset, quantum quidem in nobis positum est, præveniatur; unum, & quidem, nostrô judiciô, satis magnæ molis amo vere studebimus, firmiter persuasi, eô sublatô, reliqua omnia fore plana atque expedita. Est autem ille, quòd, si eô, quòd statuimus, modô Philosophia sit S. Literas interpretandi norma, ipsæ S. Literæ inutiles, & frustrâ exaratæ atque ad nos transmissæ videantur. Cùm enim omnium Scripturæ sensuum, qui ope Philosophiæ eruendi atque explorandi sunt, veritates ante, quâm eruantur atque explorentur, perspectæ esse debeant; quid opus erit, Scripturam adire, eamque consulere, ut illæ ex eâ hauriantur atque perdiscantur, aut eam illis explicare atque exponere, cùm istis explicationibus illæ, jam cognitæ, non magis cognoscantur, nec etiam confirmentur? Quandoquidem igitur hoc modô nec veritati docendæ, nec firmandæ inseriat Scriptura, nullius etiam usus esse videtur, quod tamen unanimi Christianarum omnium locorum atque seculorum Ecclesiarum refragatur consensui, quæ unô ore omnes, summam ejus esse atque maximam utilitatem, continuò prædicârunt, atque pronunciârunt.

Nodus autem hic ut commodè solvatur, atque dilucidè explicetur, altiùs repetendum totum hoc negotium putamus. Omnia Vocabula dupliciter considerari queunt, vel absolutè vel respectivè. Absolutè cùm considerantur iterum duplia sunt, vel quatenus voce efferuntur, vel quatenus manu scribuntur. Quatenus efferuntur, sunt soni vocesque ore prolatæ; & in aëre productæ: quatenus verò scribuntur, characteres & notæ in chartâ aliâve materiâ exaratæ atque depictæ: utrōque modô entia realia dici possunt. Respectivè verò spectantur, quando non tam hæc eorum natura, quâm respectus & relatio attenditur, quæ in eô posita est, q;nd aliarum rerum sint signa, & quidem non naturalia, ut vocant, quæ aliquem cum signatô in ipsâ naturâ habent connexum: Sed arbitaria, quæ ex hominum institutâ & beneplacitô significant, ut suprà cap. 2. diximus. Cumque tota signi essentia non à naturâ; sed ratione dependeat, erunt eatenus quoque tantum entia rationis:

P

atque

E P I L O G U S.

atque adeò cognosci quidem possunt per se sola , quatenus absolutè spectantur ; at non nisi mediantibus aliis , nempe significatis , quatenus respectivè , & tanquam signa accipiuntur : cùm Relatorum proprietas sit , esse simul cognitione . Sic ex. grat. vocabula *homo* & *arbor* , quando tanquam foni ore producti , aut picturæ literis adornatæ considerantur , per se intelligi possunt ; sed quando tanquam signa conceptuum aut rerum , quæ istis nominibus denotantur , spectantur , sine istis sciri nequeunt . Cumqùe cognitione absoluti prior sit , quam respectivi , conceptus aut res , & vox absolutè spectata , cogniti esse debent , antequam hæc tanquam signum , & illi tanquam signata cognosci queunt . Priùs enim novimus *hominem* aut *arborem* , & hæc vocabula per se ; & posteà constituimus inter nos , hæc vocabula istos conceptus aut res significatura , aut jam significare ab aliis constitutum esse discimus . Quoniam verò multiplex apud Philosophos occurrit cognitione , intellectuæ , sensualis , vel alia rudior , si qua est , non necesse est , illam de quâ heic sermo habetur , esse accuratam & intellectualem , quamvis esse possit ; sed sufficit sensualis , aut alia minor , si qua reperiatur . Neque enim ut sciam , quid voce *homo* aut *arbor* denotetur , illorum intima natura mihi esse perspecta debet ; sed satis est vel semel vel aliquoties me illos vidisse , aut aliò sensu accepisse , vel aliò modò ad eorum aliqualem cognitionem pervenisse , quemadmodum id cuilibet notum . Ex quibus omnibus , ut & quodd vocabula nullam analogiam , nihilque conceptuum rerum significatarum in se contineant , haud difficilè colligere est , quantum menti in rerum cognitione adipiscendâ opis præstare queunt . Primò enim nulla vocabula , si seorsim sumantur , eorumque ignoretur significatio , unquam rerum , quas denotant , ideas in intellectu producere poterunt . Nam quamvis centies & amplius audias , vel legas voces has , *Deus* & *Omniscientia* , nequaquam eò in Dei vel Omniscentiæ cognitionem deduceris . Deinde etiam , quamquam conjunctim in oratione proponuntur , rerumque quas designant , aliquam sensualem rudioreme habemus cognitionem , nullò tamen modò intellectualem gignere valent : neque enim huic procreandæ sufficit illa , aut si qua infra eam posita est . Sic ex. grat. si in hanc enunciationem *Deus est omniscius* , incidat quis , qui rudi duntaxat cognitione , non verò accuratè noverit , quid Deus & omniscientia sint , non assequetur indè veram intellectualemque hujus integræ sententiæ , ita ut mente clare distincteque percipiat , Deum esse omniscium . Denique quantumvis claras distinctasque rerum vocibus significatarum , ex. grat. Dei & Omniscentiæ menti repræsentatas habeamus ideas , nondum tamen hæc oratio , *Deus est omniscius* , si legatur vel audiatur , causa poterit esse per se , quodd , ut oportet , intelligas , Deum esse omniscium , sed tantum occasionalis , impulsiva , aut aliqua similis . Neque enim illæ voces verâ causalitate efficere queunt , ut certò evidenterque perspectum habeat quis ,

E P I L O G U S.

quis, Omniscentiam ad Dei naturam pertinere: sed tantum sunt occasio vel incitamentum, quod intellectus erigitur ac inducitur, ut ideas Dei & Omniscentiae attentiūs contempletur, ac inter se conferat, ac sic hanc in illā necessariō includi deprehendat.

Jam verò quoniam omnes libri ex orationibus inter se connexis copulatisque constant atque conflantur, evidentissimè consequitur, summam maximamque, quam rebus verè accuratèque cognoscendis, intelligendisque præbere queunt utilitatem, in eō solē consistere, quod Lectori cogitationem injicient, eumque excitent ad ideas, quas jam rerum in mente efformatas habet claras atque distinctas, quæque in illis libris vocabulis denotantur, contemplandas, inter se comparandas, ac, num una alteri includatur aut conexa sit, examinandas: nullā verò ratione intellectum in veram rerum cognitionem ex aut per se posse deducere; multò minus menti ideas claras distinctasque, si antea infusæ, inditæque non fuerint, indere, aut infundere, aut imprimere, aut aliō aliquō modō ingenerare.

His prælibatis, ad suprà motam difficultatem amoventam dicimus, S. Scripturam, quoniam cum aliis libris in eō, quod ex orationibus componatur, convenit, etiam cum iisdem in veritate docendā conyenire debere: atque adeò tantum conducere ad lectores suos excitandos compellendosque, ut de rebus, de quibus in illā sermo fit, cogitent, in illas inquirant, & num ita, quemadmodum proponitur, cum iis comparatum sit, examinent. Quod ut præstant, Philosophia, & quicquid jam cognitum atque perspectum habent, in subsidium vocandum, quod, quā prædicatum subjecto conveniat, perspicatur, enunciationis veritas eruatur, & simul verus sensus eliciatur atque educatur. Unde liquet veritatem non semper, in Scripturæ per Philosophiam interpretatione, sensum præcedere debere: adeoque minimè supervacaneum esse, Scripturam adire atque consulere; non quidem ut illa veritatem aut per se mentibus nostris ingeneret, aut clariorem distinctioremque reddat, aut magis firmam faciat: sed ut, quemadmodum diximus, occasionem materiamque cogitandi suggerat, & quidem de talibus, de quibus forsan alias nunquam cogitassemus. Quorum etiam summam hominum beatitatem concernentium, adeoque illis præ cæteris omnibus conducentium; non autem veritatis docendæ respectu ejus utilitas, & maxima, & aliorum librorum utilitati longè anteponenda est: quemadmodum passim omnium librorum utilitas pro rerum de quibus agunt, præstantiā aut vilitate magni aut parvi ducitur atque æstimatur.

Atque ex his etiam luce meridianâ clariūs apparet, quām longè à veri trāmite defleuant, ac miserè errent illi Theologi, qui ex solarum S. Literarum lectione, sine ullā aliā rerum consideratione atque contemplatione, solidam S.S. Theologiæ notitiam hauriri posse, sibi persuaserunt, atque aliis persuau-

E P I L O G U S.

dent, solamque adeo ejus lectio[n]em commendantes, à Philosophiæ, aliarumque ingenuarum disciplinarum studiō abducunt atque deterrent: Cūm sine his ne unius quidem rei perfecta scientia inde addisci, aut idea clara ac distincta acquiri: imo falsa ac perversa solā ejus lectio[n]e corrigi queat; tum enim omnes, qui S. Codices lectitant, eosdem de rebus, quæ in illis pertractantur, deberent habere conceptus. Quod cūm non fiat, alia, quâ id confici possit, via tentanda atque terenda erit; seriatem nempe adhibitâ præjudiciorum abdicatione, & attentâ rerum ipsarum contemplatione, ac ex his emergente verâ earundem cognitione, quæ Philosophia est.

Quocirca omnes, qui Theologiæ operam navant, quiq[ue] nostræ sententiæ assequuntur amplectenturque veritatem (neque enim omnes tam obcecatos, ut nulli ejus lux sit affulsura, aut tam obstinatos, ut nullum ad suas partes per tractura fit, credimus) monitos rogatosque volumus: ut ad veram sibi, si nondum ea imbuti sunt, comparandam Philosophiam, eaque auspice & duce, rejectis præjudiciis dogmatibusque in Theologiâ fine certò inconcussâque fundamentâ admisis, ad nova reperiunda ac stabilienda, aut vetera vera confirmanda ac demonstranda omnes ingenii intendant nervos, omnia sua dirigant studia.

Et quamvis admodum brevi angustâque conclusa adhuc sit ambitu, adeoque non multa hoc facientia sufficere queat, cùm apud veteres, si Mathematicos excipias, Philosophos nihil ferè solidi evidenterque demonstrati occurrat; & à recentioribus id genus pauca tantum excogitata atque reperta sint: Satius tamen meliusque censemus, pauca vera certò cognoscere, quâ multa falsa atque dubia, tanquam vera atque certa, & sibi persuadere, & aliis obtrudere. Quibus adde, quod non levis arrideat spes, Philosophiæ pomœria his temporibus, quibus maximus ille ejus instaurator atque propagator Renatus Des Cartes orbi literario facem præluxit, suâque præivit exemplum, ab aliis, qui ipsius vestigiis insistere volent, longè lateque extentum iri; ac talia de Deo, Animâ rationali, summâ hominis felicitate, & id genus aliis ad vitæ æternæ acquisitionem spectantibus, in lucem protractum, quæ utramque in Scripturis interpretandis paginam absolvant, ac viam sternent parabuntque planam, atque rectam, quâ Christi Ecclesia, hactenus divisa atque continguis divulsa dissipata, in amicitiam suaviter coëat ac confluat, cuius arctissimis dulcissimisque astricta vinculis, in posterum unita atque unanimis his in terris vigeat, floreat, ac crescat, nec non in sinum suum alienas adhuc à se gentes pertrahat & alliciat, ac tandem in cœlis beata triumphet.

F I N I S.

